

Ge. 53250 శ్రీ ర స్తు.
2000 —

శ్రీ జా న కీ జా గ యే న

శ్రీమదఖిల భాషా భూషాయహుణ సంస్కృత

భాషాధ్యేతృజనానా వత్సంతోపకారాయ

శ్రీకాళిదాస మహాకవి విరచిత, సుబోధినీటీకాసమీత,

సఖోదయాభ్యోయం యమకగ్రంథం.

దొ॥ నారాయణశాస్త్రిదొ యధామత సుపరిశోధితః

కల్యాణనగరవాస్తవ్య,

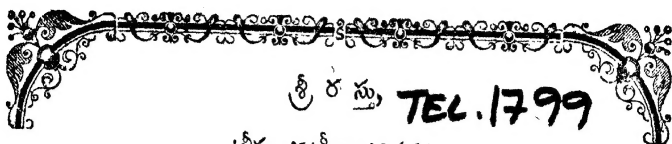
వా జ పే య శి కృష్ణ శ మక డా, స్వీయ

బెంగళూరు బుక్ డిపొమండ్రాయంత్రీ ప్రథమవారం

ముద్రాపితశ్చ బోధూయతీతరామ్.

బెంగళూరు.

నందననామసంవత్సర శ్రవణశుద్ధ ౪ గురువానరే

శ్రీహయగ్రీవాచనమః.

నశోదయే సవ్యాఖ్యానే ప్రథమాశ్వాసప్రారంభః.

౧॥మూ॥హృదయసదాయాదవతఃపాపాటవ్యాదురాసదా
యాదవతః । అరిసముదాయాదవత స్త్రిజగత్తాగాస్తన
రేణదాయాదవతః॥

—* వ్యాఖ్యానపంగళశ్లోకాః, *—

అగ్రేనిభిన్నమేషామవిద్యత్పింగసటాచ్చటమ్ । దిగంతరాశురాన్వే
షిదాహున్నరహరింభజే ॥ నశోదయాఖ్యకావ్యస్యసాగరస్యేవ సౌరియం ।
కృష్ణనామ్నావగాహాయవ్యాక్రియాక్రియతేమయా॥ *

—* వ్యాఖ్యానప్రారంభః, *—

అ॥ ప్రథమం తావత్కావ్యమారంభకామఃకవితసాఖ్యాభిన్నపరిస
మాస్తయేస్త్పతిమాత్రైణసకలదురితాపహరిణిభక్తవత్సలేమాసుదేవేహృ
దయావధానమాశాస్తే ॥ హృదయేతి॥ పదవిభాగాః॥హృదయ-సదా-యా
దవతః-పాపాటవ్యా-దురాసదాయా-దవతః॥ అరిసముదాయాత్-అవతః
త్రిజగత్, మాగాః, స్తరేణ-దాయాదవతః॥ అన్వయః॥ హేహృదయదురాస
దాయాః పాపాటవ్యాః దవతః అరిసముదాయాత్ త్రిజగదవతః స్తరేణ
దాయాదవతోయాదవతః సదామాగాః ॥ అర్థః॥ హేహృదయ-మదీయాం
తగిరణ, దురాసదాయాః-దుష్ప్రధర్షణాః-పాపాటవ్యాః-పాప
మేవఅటవీతస్యాదవతఃవనవహ్నిః- అరిసముదాయాత్ శత్రుసమూహాత్
త్రిజగత్ త్రైగ్రీవకృంకమ-అవతఃరక్షతః-స్తరేణమన్తధేనదాయాదవతః
పుత్రవతః, యాదవతః-యాదవఃకృష్ణతస్మాత్ తసిల్- సదాసతతంమాగాః
మాగచ్చ ॥ సూ॥ నమాజ్యోగిత్యుడాగమప్రతిషేధః ॥ సమస్తపాపనాశ
కాత్ మన్మథపితువాసుదేవాత్ హృదయకగిదాపిమాగచ్ఛేతి తాత్పర్యం॥

ॐ మూ॥ యోజసి నాగోష్ఠీతశ్చ చారయోవల్లపాంగ నాగోష్ఠీతః॥

భూక్త్యానాగోపీతకంసాద్యోద్వేషమేవనాగోపీతః॥

వ్యా॥ యథాతి॥ పదవిభాగః॥ యః-అజని-నా-గోపీతః-చచార- యః-వ
 ల్లవాంగనాగోపీతః-భూః-యేన-అగోపీ-ఇతి-కంసాత్-యః-ద్వేషం-ఏవ-
 న-ఆగః - అపి-ఇతః॥ అన్వయః॥ యోదేవోనాభూత్వాగోపీతఃఅజని-యః
 వల్లవాంగనాగోపీతఃచచార-యేనభూరగోపి-యఃఇతఃకంసాద్దేవమేవ
 నేతః- కింతుఅగోపీతః॥ అర్థః॥ యఃవాసుదేవఃనా-మనుష్యో భూత్వా-
 గోపీతఃగాంపాతీతి గోవఃమనుదేవః తస్యస్త్రీగోపీదేవకీతస్యాః-యద్వా-
 గోపీనందఃతస్యస్త్రీగోపీ యశోదాతస్యాః- యశోదాయాః పాలకత్వేన
 మాతృత్వం అజనిఅపిరథూత్ ॥ సూ॥ దీపజనేత్యాదినాకతకరిచిత్-యః
 వల్లవాంగనాగోపీతఃవల్లవాంగోపాలాః తేషామంగనాఃతాసాంగౌద్య-
 ష్టితయాపీతఃఅవలోత్యిత్వృక్షః॥ని॥స్వగే-మపశువాగ్వాజ్జదిక్షైత్ర పృథ-
 భూజితే॥ లక్ష్మ్యవృష్ట్యాస్త్రీయంప్రసంగిగౌరీత్యమరః-చచారసంచచార-భూః
 పృథివీ-స్వభారభూతసరకాద్యసురవధాత్-యేనదేవేన- అగోపిరషి-తా-
 యఃఇతఃహృదయసన్నిహితాత్-కంసాదుగ్రసేనసుతాత్- ద్వేషంశాత్రవ
 మేవ, ఏవేత్యవధారణ-నేతఃప్రపాప్తః-అపితపా-అగః అపరాధం- శక
 టపూతవాదిక్రేడగమః-ఇతఃప్రాప్తః తస్మాద్దేవాత్మామాగచ్ఛేసి సూగ్యే
 ణసంబంధః- నందగోపసుతాత్ గోపస్త్రీపరివృతాత్ భూరక్షకాత్ కం
 సాదినాశకాన్తాగచ్ఛేతితాత్పర్యం॥

కె॥మూ॥యదరిమసన్నామానస్థితయోయన్నన్నముదరిసన్నామానః॥

యిత్రససన్నామానస్యభావభాజశ్చ పఠితసన్నామానః॥

వ్యా || యః తి || పదవిభాగః || యదరిషు-సన్నామ-మానస్థితయః-యన్న
న్నం-ఉదలసత్-నామ-అసః || యత్ర-ససన్నామాః-న-స్యూః-భవభాజః-చ-
పరితసన్నామాః || అన్వయః || యదరిషు-మానస్థితయః సన్నాః యన్న
న్నమనః ఉదలసన్నామ-యత్రససన్నామాః పరితసన్నామానశ్చనరాభి
తిశేషః-భవభాజోనస్యూః || అర్థః || యదరిషు-యస్యదేవస్యశత్రుషు-మాన
స్థితయః అభిమానబంధనాశ్చతియావత్ - సన్నాః నష్టాః భవంతి-యన్న
న్నం-యేనదేవేనప్రేషితం-అనఃశకటం-ఉదలసద్విపర్యస్తం-నామప్రసిద్ధా-
యత్రదేవే-ససన్నామాః-సమృద్ధుచనంసన్నామః-ఇమప్రహ్వత్యశ్చతిధా

తోభావే ఘోషో-సన్నామసహితాఃసన్యక్తృణామసహితాభిగ్యుతః-పరి
తసన్నామసన్యక్తృపరిత్రానిసంస్తుతానిసన్తిశోభనానినామానికేశవాదీనియైః
తేనరాః భవభాజఃభవఃసంసారః॥ని॥భవస్సంసారజన్మనోరీతియాదవః॥ త
ద్భాజఃసన్యక్తఃసంభావ్యంతేసంభావనాయాంలిడే॥ తస్మాన్తాగౌతమిపూర్వే
ణసంబంధః- యస్యశత్రవస్త్వక్తృగవాఃభవంతి- యచ్చరణకమలేనతాడి
తశ్శకటాసురఃపపాత-యత్ప్రణామద్యన్నామపతనాచ్చజలతపస్సంసా
రాన్మృచ్యంతఇతితాత్పర్యమ్॥

*

ర॥మూ॥సమనిందానవనాశంజనతాళికులంయధైవదానవనాశమ్॥

ద్విరదాద్దానవనాశంజగచ్చలభతేయతస్యదానవనాశమ్॥

వ్యా॥సమేతి॥ పదవిభాగః॥సమనిందానవనాశం-జనతా-అళికులం-య
థా-ఏవ-దానవనాశం-ద్విరదాత్-దానవనాశం-జగత్-చ-లభతే-యతః
సదా-ఆనవనాశం॥ అన్వయః॥ సమనిందానవనాజనతాయతఃశంలభతే
దానవనాశం- అళికులంద్విరదాద్యథాశంలభతే॥అథః॥ సమనిందానవ
నా-నిందాగహః॥ని॥ కుత్సానిందాచగహణభిత్తమరః-నవనస్తుతిః- నిం
దాచనవనందనిందానవనేతేసమేసమానేయస్యాస్మా- సమనిందానవనా
జనతాజనసమూహః॥నూ॥ గ్రామజనబంధుభ్యస్తత్-యతఃయస్తాత్శంసు
ఖంలభతే-దానవనాశం దానవనం మదజలం తదశ్వాతీతిదానవనాశం॥
శ్లో॥ అప్సుప్రీత్యాంధనేయజ్ఞమానసేగహనేకుచాసప్తస్వేతేషు మేధావీ
వనశబ్దంవినిదిశేషితివరుచిః-ఏవంధూతమళికులంభ్రమరజాలంద్విరదాత్
గజాత్ యథాశంసుఖంలభతే- తద్దైవలనవనాశం అవనేరక్షణేఆశాల
భిలాషాయస్యనవిద్యతేతత్తతోక్తంఅనన్యరక్షమిత్యుతః- జగచ్చయతోదే
వాత్ దానవనాశ ఆసురనాశంచేతిసముచ్చయే- సదాగర్వదా-లభతే
ప్రాప్తోతి తస్మాన్తాగౌతమిపూర్వేణసంబంధః- యథానిద్వ్యంద్యోయోగ
జనాయస్తాద్దాదవాత్సుఖంలభతే-మదజలపానలాలిషం మధుపకులం య
థామత్తగజసకాశాత్సుఖంలభతే శథాదానవపీడితం త్రిభువనం యస్తా
త్అసురసంహారేసుఖంలభతేతస్మాన్తాగౌతమితాత్పర్యం

౫॥మూ॥అస్తిసరాజానీతేరామాభ్యోయోగతేసరాజానీతే

యస్యరణాజానీతేరాత్మనీజనకులేధరాజానీతే॥

అ॥ ప్రథమంహృదయేత్వాదినాశ్లోకచతుష్టయేనగ్రంథ నిర్విఘ్నపరిస

మా ప్రయోగభీష్ట దేవతానమసాం-రంకృత్యాకథామారభతే॥ వ్యా॥ పదవిభా
గః॥ అస్త్రీ, సః-రాజా, నీతే-రామాఖ్యః-యఃగతీః-పగాః-జానీతే- యస్య-
రగాజ- అనీతే- రత్నాని-జనః-కులే, ధరాజాని-ఇతే అన్వయః॥ యోరాజా
నీతేపరాగతీ-జానీతే-ధరాజానిరత్నాని ఇతేఅనీతే గ్యస్యకు-భవం-అను
శాసతీతి శేషః జనఃరరాజ-రామాఖ్యస్యరాజా అస్త్రీతిసంబంధః॥ అథః॥
యఃరాజాన్యపః॥ ని॥ రాజామృగాంకేక్షత్రియేన్యపఇత్యమరణీతేసితిశా
స్త్రస్యపరాడత్కృష్టాః గతీఃప్రస్థానప్రకారా-జానీతే- ధరాజానవసు
ధాజాతానిరత్నానిఇతప్రాప్తేఅనీతేహింసారహితస్యయస్య రామరాజ
స్యకులేభువమనుశాసతిసతిజనఃరరాజ-సఃరామనామాఅస్తివర్తతే-ఉత్తర
త్రాపిన్నోకత్రయేఅస్త్రీతిసంబంధః-తుహినకిరణవంశప్రసూతః సకలసితిపా
రంకతోమహావిభవసమృద్ధిరామనామధేయకశ్చిద్రాజాస్తీతితాత్పర్యం॥

౬॥ మూ. యస్సేనానావారిప్రకరదీశ్వరవయంధునానావారి॥

అతరన్నానావారివ్యసనైర్యమృచివనంచనానావారి॥

వ్యా॥ యఇతి॥ పదవిభాగః యః- సేనానావా అరిప్రకరనదీః- శర
మయం- ధునానాః- వారి- అతరత్- నా- సా- అవారి- వ్యసనైః- యద్భు
వి- వనం- చ- నానావారి ॥ అన్వయః॥ యోరాజాశరమయంవారిధునా
నాఃఅరిప్రకరనదీః- సేనానావాఅతరత్- యద్భువినావ్యసనైఃనావారి-వ
నంచనానావారి- సరాజాస్తీతిపూర్వేణసంబంధః ॥ అథః ॥ యఃరాజా-
శరమయంచాణరూపం- వారిజలు- ధునానాః కంపయంతీః- అరిప్రకరన
దీశత్రుసమూహవివనద్యుతాఃకమఃపూతాః- సేనానావాసేవైవనాః-త
యాకరణభూతయాఅతరత్అతారిత్- యద్భువియస్యరాజ్యేనామనుష్యః
వ్యసనైఃదక్షిణైః- నావారినాక్రాంతః- వనంకాననంచ- నానావారినానా
విధావార్యోగజబంధనస్థానానియస్యతత్ ॥ని॥ వారీతుగజబంధనమిత్యమ
రః- యద్వా- యశ్చపాపుంస్త్యగుణయుక్తఃపహాపురుష ఇత్యథః వ్యస
నైఃపుగయాద్యుతసురాస్త్రీసేవసరూపైఃకామైఃచతుర్భుః వాక్పారుష్య
రంజపారుష్యధకపారుష్యరూపైః కోధజైఃత్రిభిశ్చనావారి-తథాచోక్తం
శ్లో॥ స్త్రీయోతౌమృగయాపానంవాక్పారుష్యంతుపంచమం మహచ్ఛదం
డపారుష్యమథదూషణమేవచేతి ॥ శరవషణంముంచంతీశత్రునదీర్యోబ
లనౌకయాతతార- న్యాయేనమహింపాలయతోయస్యరాజ్యేనివ్యధవ

జనదోవాస- యస్య రాష్ట్రే వనభూశ్చ గజానాం బంధనస్థానమభూదితి తా
త్పర్యం ॥ ... .. *

౭॥ మూ॥ అపి యోదాయాదాయత్తయదోహసి సతాయ దాయాదాయః

కరమాదాయాదాయశ్రియోభిరధిరాజమసిగదాయాదాయః ॥

వ్యా॥ అపీతి॥ పదవిభాగః ॥ అపి- యః- దాయాదాయ- త్తయదః- అం
హసి- సతాం- యదాయాత్- ఆయః (యదాయాః- దాయః) కరం- ఆ
దాయాదాయ- శ్రియః- అభి- అధిరాజం- అసిగదాయాదాః- యః ॥ అ
స్వయః ॥ యోరాజా అంహసి సతి దాయాదాయపితృయదః- సతాయ దా
యాత్ ఆయః- యద్వా- సతాయ దాయః దాయః అధిరైజంకరమాదా
యాదాయశ్రితః యః అసిగదాయాదాః అభిరాసీత్- సరాజాస్తీతి పూర్వే
ణ సంబంధః ॥ అథః॥ యోరాజా అంహసి పాపే సతి- అపరాధ ఇతి యావత్
దాయాదాయాపితృత్రాయాపి- త్తయదః నాశదః- దండప్రద ఇత్యర్థః- స
తాం విదుషాం- యదాయాత్ యద్ధనాగమాత్- ఆయస్సంపత్తి- అథవా
యదాయాః యస్య భరాగమనాసి- దాయః న్యాయప్రాప్తేభాగః- అధిరా
జం రాజసు- కరం రాజే వేతనం ఆదాయాదాయ ఆహృత్యాహృత్య- అసిగ
దాయాదాః- అసయః కృపాణాం గదా లగుదాః- అసిగదా వయదాయాంసి
జలజంతవో యస్య సః- యః రాజా శ్రియస్సంపదః అభిస్సముద్రః ఆసీత్- స
రాజా అస్తీతి పూర్వేణ సంబంధః ॥ సి॥ యదాంసి జలజంతవ ఇత్యమరః- యః
అపరాధ సతి పుత్రస్యాపి పితృకః- యత్సమృద్ధ్యా విద్వాంసస్తమృద్ధాః- యః స
ర్వేభ్యో రాజభ్యః కరమన వరతమాదాయ సంపదామా కరోభూదితి తా
త్పర్యం ॥ ... .. *

౮ ॥ మూ॥ అతిదూరాజాదిత్యాశ్రితాల్పభేదైవభూస్సరాజాదిత్యా

యేన సరాజాదిత్యా త్త్రివివాత్సంయుక్తశత్రురాజాదిత్యా ॥

వ్యా॥ అతిదూరేతి॥ పదవిభాగః అతిదూరా- అజాత్- ఇతి- ఆశ్రితా
ల్పభేదా- ఏవ- భూః- సరాజాదిత్యా- యేన- సరాజాదిత్యాత్- త్రివివాత్
సంయుక్తశత్రురాజా- దిత్వా ॥ అన్వ॥ దిత్వా సంయుక్తశత్రురాజా యేన స
రాజాదిత్యాభూః సరాజాదిత్యాత్ త్రివివాత్- అజాత్ అతిదూరా ఇతి ఆశ్రి
తాల్పభేదైవకృతా ॥ అథః దిత్వా ఖండనేన సంయుక్తశత్రురాజా సంయుక్తః
సంబంధః శత్రురాజ్ యేన- యేన సరాజాదిత్యై రైజాదిత్యనామానలభా

తా- త్రేనసహతతమానా భూః-స్థనివీ-సరాజాదిత్యాత్ రాజాచంద్రః. అదిత్యోరవిః తాభ్యాంసహవతతభిలస్తాత్త్రివిహత్ అజాత్బ్రహ్మణః అతిసూరాఅత్యంతధూరవతికనీభతి ఆశ్రితాల్పభేదైవప్రాప్తేషశ్చేదైవకృతాసభిపూర్వోసంబంధః- అనేనరాజ్ఞైశ్చాలితా భూమిఃస్వగః-సదృశీబ భూద- కింశుబ్రహ్మలోకస్యసూమిరతిమా రా స్వగఃస్తుసమిపభితిభయానే వభేదభితితాత్పర్యం || ... .. *

౯॥ మూ॥ ఖలసేనానావేద్యస్వాప్యంహౌథ్థాఘువిచయస్యనానావేద్యః | స్నిగ్ధజనానావేద్యప్రయత్రేస్యసుకావ్యరచనానావేద్యః ||

వ్యా॥ ఖలేతి॥ పద॥ ఖలసేనాః- న- అవేత్- యః- స్వాప్యంహౌథ్థా- ఘువి- చ- యస్య- నానావేద్యః- స్నిగ్ధజనాన్- ఆవేద్య- ప్రయతే- అస్య- సుకావ్యరచనానావే- అస్య॥ అన్వ॥ యోరాజాఖలసేనాఃనావేత్- యస్య ఘువిచనానావేద్యఃసంతి- అస్యస్నిగ్ధజనానావేద్యస్వాప్యంహౌథ్థా అద్యసు కావ్యవిరచనానావేప్రయతే॥ అన్వ॥ యోరాజా- ఖలసేనాదుజనస మూహాకర్తృభూతాన్నావేత్ నపాలయేత్- యస్యరాజ్ఞాఘువిరాశ్యేహ నావేద్యఃఉత్తరవేదిప్రభృతీనియజనస్తానానిసంతి- అస్యరాజ్ఞాస్నిగ్ధజనాన్ సుహృజ్జనాన్- ఆవేద్యఃజ్ఞాన్యస్వాప్యంహౌథ్థాఅత్త్రియపాపసాగరేనతత్త రణాథకంఅద్యభద్రాసంఅహయితేశేష- సుకావ్యవిరచనానావే- సుకావ్య స్యవిరచనానిర్తామేవనాతస్యైవదగ్ధమిశ్యకః॥ ప్రయతేయత్నంకరోమి యోరాజాదుష్ట నిగ్రహాత్పూర్వకంప్రజారక్షణమకరోత్- అస్యరాశ్యేష్వి జాతయస్సర్వేషియజ్ఞానః- తస్యరాజ్ఞః సమిపవతి- పండితేభ్యఃకావ్యస్వ పాపాపనోదనాయసతా- వ్యంకరోమితికవిః ప్రతిజ్ఞేభితితాత్పర్యం,

౧౦॥ మూ॥ అథనిజరాజ్య-త్రేనప్రాశాసినశేనశత్రురాజ్యంత్రేన | యేనారాజ్యంతేనశ్రియాదిశోయస్యవిహతిరాజ్యంతేన॥

వ్యా॥ అథేతి॥ పద॥ అథ- నిజరాజ్యం- త్రేన- ప్రాశాసి- నశేన- శత్రు రాజ్యంత్రేన- యేన- అరాజ్య-త- ఇనశ్రియా- దిశః- యస్య- విహతిఃఆజ్యం తేన॥ అన్వ॥ అథఇనశ్రియామేనదిశః అర్థ్యాంత- ఆజ్యంత్రేయస్యవిహతిఃనా స్తి- శత్రురాజ్యంత్రే- త్రేననశేననిజరాజ్యంప్రాశాసి॥ అన్వ॥ అథఅనంత రంఇనశ్రియాఇనస్సూర్యోతస్యశ్రీరివశ్రీర్యస్యతేన॥ ని॥ ఇనస్సూర్యోప్రభావి త్యమరః- యేననశేనదిశః కకుభఃఅరాజ్య-తఉద్దిపితాః- ఆజ్య-త్రేయుద్ధమ

శ్లో- యస్యనశస్యవిహతిఃవిచ్ఛేదఃనాస్తి- శత్రురాజ్యంతేన- శత్రుశాంరా
జిపజ్జితస్యాఅంతేన- రిపుక్షయకరేణేత్యర్థః- తేననశేననిజరాజ్యంస్వకీ
యరాజ్యంప్రాశాసితం ఆత్మజేనాప్రతిహతనిఖిలశత్రుపక్షేణయ
ద్ధాప్రతిహతేననశేనరామభూపాసంతరం- నిజరాజ్యంప్రాశాసితమితితా ॥

౧ ॥ మూ॥ మూర్తిమూరసమానామయోదధదాయుస్సహస్రమారస
మాచాం ॥ రుద్రకుమారసమానాజయద్విషతాంచపక్షిగ్రామాచ
రసమానామ్ ॥ ... .. ✽

వ్యా॥ మూర్తిమితి ॥ పద॥ మూర్తి- మారసమానాం- యః- దధత్
ఆయుస్సహస్రం- ఆర- సమానాం- రుద్రకుమారసమానాం- అజయత్-
ద్విషతాం- చ- పక్షిగ్రాం- ఆరసమానాం ॥ అన్వ॥ మారసమానామయో
తిందధత్యః సమానాంసహసమాయుఃఆర- రుద్రకుమారసమానాం
ద్విషతాంచఆరసమానాంపక్షిగ్రామజయత్ ॥ అర్థః॥ మారసమానామనై
థసద్భవముమూర్తిం ఆకృష్టిం దధత్దధానః-యఃనశః సమానాంసంవత్స
రాణాం సహస్రం సహస్రసంఖ్యాం✽కాలాధ్వనారత్నంతసంయోగభి
ద్విత్వీయా- ఆయుఃజీవితకాలం-ఆరప్రాపయశ్చరుద్రకుమారసమానాం
సగుండతుల్యరామహానూరాణామిత్యర్థః-ద్విషతాంశత్రూణాం- అర
సమానాంశబ్దాయమానాంసింహనాదంకుర్వతీమిత్యర్థఃపక్షిగ్రాంసమూ
హం-అజయత్జిగాయ-తేననిజరాజ్యంప్రాశాసితసంబంధః- అక్షిణయా
వనధారీజితారిపక్షస్య-చిరకాలంరాజ్యంపాలయామానేతితాత్పర్యం॥

౧ ॥ శ్లో॥ సాశ్వనియామానయత శ్రేష్ఠావిద్యాస్తదాశ్రయామానతః ॥

అధికాయామానతశ్చత్రావపియస్యధీనయామానయతః॥

వ్యా॥ సాశ్వతి ॥ పద॥ సాశ్వనియామాన-నయతః శ్రేష్ఠాః- విద్యాః-
తదాశ్రయాః-మానయతః-అధికాయామానయతః-శత్రా-అపి-యస్యధీః
దయాంచనయత ॥ అన్వ॥ సాశ్వనియామానవిద్యాయతః సశ్రేష్ఠాఃతదా
శ్రయాఃవిద్యాః మానయతోయశ్చ-నయతః అధికాయామాధీశత్రావపిద
యామానయత- తేనప్రాశాసితసంబంధః ॥ అర్థః॥ సాశ్వనియామాన
శ్వానియమంతేఅనయేత్యశ్వనియామా అశ్వహృదయమితికాచిద్విద్యా-
తయాసహితావిద్యాయతఃయస్తాన్నశాదన్యత్రసశ్రేష్ఠాః కేవలమేతదా
శ్రయాదేవఅశ్వనియామాదివిద్యాశ్రేష్ఠాభూవుంత్యర్థః- అథవాసాశ్వ

నియానూః అశ్వనియామావిద్యాసహితాఃపురుషాఃయతఃసశాత్ శశేష్ఠాః
 నోత్తమాః తదాశ్రయాః అశ్వనియామాశ్రయాః విద్యాః కమభూతాః
 మానయతః పూజయతః యస్య నళస్య నయతః నితిశాస్త్రేద్వా- అవి
 కాయమాతయామోదై ఘృణసోస్యా అస్తీతిఅధికాయామాధీబుద్ధిః శ
 త్రాపపిరిపావపి- దయాంకృపాం- ఆయతకృతవతి- అశ్వవిద్యాసంపన్నే
 భ్యస్సర్వేభ్యఉత్కృష్టోనళః శత్రువ్యపిదయావానభూదితితాత్పర్యం.

౧౩॥ శ్లో॥ అహితానామాయస్య త్రాతాయశ్శరణగామినామాయస్య ।

గతనానామాయస్యశ్రుతఃపితావీరసేననామాయస్య॥

వ్యా॥ అహితానామితి ॥పద॥ అహితానాం- ఆయస్య- త్రాతా-యః
 శరణగామినాం- ఆయస్య- గతనానామాయస్య- శ్రుతః పితా- వీరసేన
 నామా- యస్య ॥అన్వ॥ శరణగామినామ హితానామాయస్యయః ఆయ
 స్యైవతాత్రా- గతనానామాయస్యయస్యపితావీరసేననామేతిశ్రుతః- తే
 ననిజరాజ్యంప్రాశసీతిపూర్వజనంబంధః ॥అర్థ॥ శరణగామినాంశరణా
 గతానాంఅహితానాంశత్రూణాం- ఆయస్యఅధాగతేః యోరాజాఆ
 యస్యైవఆయాసంకృత్యైవత్రాతారక్షకః- ప్రథమంస్వభవైరపహృశ్య
 భుక్తమపిద్రవ్యంప్రసన్నేభ్యః ప్రదాపయతీత్యర్థః- గతనానామాయస్యవి
 విధవంచనాహీనస్యయస్యనళస్యపితాజనకః-వీరసేననామావీరసేనభాన
 ఇతిశ్రుతప్రసీద్ధః- శఃశత్రుసనాగమస్యాపిపీషకోభవత్-యస్యపితామహా
 నుభావోవీరసేనఃప్రసిద్ధోవతః-త-సనళనిజరాజ్యం-గోపేతితాత్పర్యం,
 ౧౪-యా, భువ్యతనోదంతేనద్విషతాంసయశాంసిశోభనోదంతేన।

సీతానోదంతేనక్షితిమభజన్నహితదంతినోదంశన ॥

వ్యా॥ భువీతి॥ ప॥ భువి-అతనోత్-అంతేన-ద్విషతాం- సయశాంసి-
 శోభనోదంతేన-నీతాః-నోదం- తేన-క్షితిం-అభజన్- అహితదంతినః-సం
 తేన॥అన్వ॥న ద్విషతాంఅంతేనభువియశాంసిఅతనోత్ శోభనోదంనీతాః
 అహితదంతినఃసం తేనసహక్షితిమభజన్ అర్థః॥ సనళఃద్విషతాంశత్రూణా
 మంతేననాశేనయశాంసి భువిభూమ్యాం అతనోత్విస్తారయామాస-శో
 భనోదంతేనశోభనః ఆశ్చర్యభూతః ఉదంతోవృత్తాంతాయస్యతేనసశేననో
 దంప్రేరణంనీతాః ప్రాపితాః-అహితదంతినః శత్రుగణాః దంతేనరదేనస
 హ-క్షితింభూమిం- అభజన్ప్రాప్తాః-క్షితితలేపతితాఇతియావత్-అఖిలశ

తు)పక్షమనాయానేనవిజిత్యలోకేషుయశాంసినిస్తారయామాస యుద్ధమ
ధ్యస్వముఖమాగతాసరీరామ్మత్తగజాదంతయోగ్యహీత్యామహీతలే
పాతయామాసచేతితాత్పర్యం॥

౧౫॥శ్లో॥సచివగిరాగోపాయన్నశస్సపృథివీన్నిరస్తరాగోపాయమ్॥

శత్రోరాగోపాయంసీత్వానేముమహత్తరాగోపాయమ్॥

వ్యా॥ సచివెతి॥ పద॥ సచివగిరా-అగోపాయత్-సశః-సః- పృథివీం-
నిరస్తరాగోపాయం-శత్రోః-ఆగః-అపాయం-సీత్వా-నేముః-మహత్తరాః
గోపాః-యం॥అన్వ॥మహత్తరాః గోపాయంనేముః-సనశః నిరస్తరాగో
పాయం శత్రోః ఆగః సచివగిరాలపాయం సీత్వాపృథివీమగోపాయత్॥
అథః॥ మహత్తరాః అత్యంతశ్రేష్ఠాః గాంధూమింపాంతీతిగోపాఃరా
జానః-యంనశం నేముః ప్రణామంచక్రుః- సనశః నిరస్తరాగోపాయం
రాగస్య స్నేహస్యఉపాయోనిరస్తోయేనతథోక్తః-శత్రోఃశత్రురాజస్యఆ
గః అపరాధః ॥ ని ॥ ఆగోపరాధోషంతుశ్చేత్యమరః- సచివగిరాసంమా
నాధమాగతస్యశత్రుషంత్రిణోవాచాహేతుభూతయాఅపాయంనాశం
సీత్వాగమయిత్వాపృథివీంభూమిమగోపాయత్ అరక్షత్- అథవా శత్రోః
పూర్వం శత్రుభూతస్యనశస్య ఆత్మభిః కృతంనిరస్తరాగోపాయం ఆగః-
సచివగిరా-అపాయంసీత్వా-మహత్తరాగోపాయం- నేముః- సనశఃపృథి
వీమగోపాయత్-అతిశూరా రాజానోయస్య వంశవదా ఆసక్- తాద్భ
వోనశఃపృవీమపాలయదితితాత్పర్యం.

౧౬॥శ్లో॥యోదంభీమాన్యాయాదధికోధరిపుర్యమేత్యభీమాన్యాయాత్॥

వైదర్భీమాన్యాయాత్రిగతికన్యాబభూవభీమాన్న్యాయాత్॥

వ్యా॥ యథేతి ॥ ప॥ యః-అదంభీ-మానీ-ఆయాత్-అధికః-అథ-రిపుః
యం-ఏత్యభీమా-యయాత్-వైదర్భీ-మాన్యా-యా-త్రిజగతి-కన్యా-బ
భూవ-భీమాత్-న్యాయాత్ ॥ అన్వయః ॥ అదంభీమానీయఃఆయాత్ అధి
కఃఅవతత-రిపుయంఏత్యభీమాన్యాయాత్-త్రిజగతియామాన్యాకన్యా
సావైదర్భీతస్తాస్థీమాత్ న్యాయాత్- బభూవ ॥ అథశబ్దః కథాంతరంసూ
చయతి- అదంభీదంభరహితః-అదాంభికత్వత్యథః-మానాగర్వః సోస్యా
స్తీతిమానీ-మానవత్తాహే రాక్షసాః-యఃభీమాభిధానోరాజా-ఆయా
దాయోధఃసంపత్తిః తస్తాదైత్యోః అధికః సమృద్ధః అవతత-రిపుశ్శత్రుః

యంభీమహాపతిం-పితృసాస్యభీమాభిః భయంత ద్వాస్థితభియావత్
యామాత్ యాతుమధ్యవసితః- సంభావనాయాంలిక్- త్రిజగత్తైలోక్య
యామాన్యాపూజ్యా- సావై దర్శివిదభా రాజతనయాకన్యాకుమారికాత
స్తాస్థిమాత్ న్యామాత్ ధమతఃస్వభార్యాయాంవిధ్యక్తఋతుసంగమేనే
తియావత్- బభావఆసీత్-సకలశత్రుభీకరోభీమాఖ్యకశ్చిద్రాజా ఆసీత్-
తత్పుత్రీసవాంకసుందరీకాచనదమయంతీనామ్నాకన్యాఅభూత్ ||

౧౭||శ్లో|| మహితతమారంభాభివకమయంతీసద్యగుమారమారంభాభి |

దదతీమారంభాభివకవృధేసోరుద్వయేసమారంభాభి ||

వ్యా|| మహితతమేతి || పద|| మహితతమారంభాభి-దమయంతీ-సద్యక్-
ఉమారమారంభాభి-దదతీ-మారంభాభి-వవృధే-సా, ఊరుద్వయే-సమా
రంభాభి || అన్య|| మహితతమారంభాభి ఉమారంభాభిసద్యక్- భాభిమా
రందదతీ ఊరుద్వయేరంభాభిసమానాదమయంతీవవృధే || అథకా|| మహిత
తమాః అత్యుత్కృష్టాః ఆరంభాః కమతామారంభాః యాసాంతాభిః ఉ
త్కృష్టకమకాంతీభిరితియావత్-ఉమారమారంభాభిః ఉమాపార్వతీ-ర
మాః క్షీ-రంభాచేవగణికా-తాభిః సద్యక్తుల్యామారంమన్మథంభాభిః శరీ
రశోభాభిః దదతీప్రచుచ్ఛంతీ-పశ్యతాంకామినామితీశేషః పశ్యతాం కా
మినాంకామంజనయంతీతియావత్-ఊరుద్వయేగక్తియుగళై-రంభాభిః కదభీ
భిః సమాసద్యశీ సాదమయంతీవవృధే అవధకత-యావనం ప్రాప్తవతీతి
యావత్-పావతీలక్ష్మీ రంభాసద్యశసౌందర్యాగితయేనపశ్యతాం కామి
జనానాంకామంజనయంతీకదభీప్రకాంశపరిణతోరుద్యమాదమయంతీయా
వనంప్రాపేతితాత్పర్యమ్ ||

...

...

*

౧౮||శ్లో|| సారత్సన్నారీణాంనశశ్చియామజనినిలయనన్నారీణామ్ |

యస్యానన్నారీణాం మరుభువన్మహాపద్మటావనన్నారీణామ్ ||

వ్యా|| సేతి || పదవిభాగః || సా-రత్స-నారీణాం-నశః-శ్రియాం-అ
జని-నిలయనం-నారీణాం-యస్య-ఆనన్నారీణాం-మరుభువం-ఆపత్-
ఘటా-వనం-అవనంశా-న-అరీణామ్ || అన్వయః || సానారీణాం రత్నమజ
ని-నశశ్చనారీణాం శ్రియాం నిలయనమనియస్య అరీణాం అనన్నాఘటా
వనం అవనంవాకెవలంనాపత్ - క్షితీరురీణాంమరుభువమప్యాపత్ || అర్థః ||
సాదమయంతీనారీణాం ప్రీణాం రత్నం ఉత్కృష్టమ్ || ని || రత్నం శ్రేష్ఠమ్

మణిపవీత్యమరః- రత్నశబ్దస్యనియతనపుంసకత్వాద్దవయంతీ సామానాధి
కరణ్యం అజనిజాతా- సనళః- నారీణాం సరసంబుధినినాం-సరశబద్ధాత్
లేన్యేదమిత్యణికృతేటిడ్డాణభీత్వాదిచాజీవ్- శ్రియాంకాంతీనాం నిలయనం
స్థానమజని అభూత్- యస్యచశస్య అనన్నా అన్న మోదనం యస్యాసీనా
స్తీసాలనన్నా ఓదనరసీతా- అరీణాం శత్రూణాం ఘటాసంహతిఃవనం
కాంతారం అవనం రక్షణంవా- కవలం నాపత్-కింతు- రీణాంరిక్తాంమధు
భువం మరుఘామిమపి- ఫలమూలవణిః తత్వాత్ తత్రప్రాణిణాంసవనంతీ
తిక్షీణత్వ విశేషం- ఆపత్ ప్రాప్తవరీ- సాదమయంతీనారీణాం సుత్రమూ
బభూవ- సనళశ్చ పురుషాణాంయత్త మోబధూవేత్తితత్త్రమూ
౧౯॥శ్లో॥చక్ మేసారంజన్యశ్రేష్ఠంతంతాంస తేజసా రాజన్యః

ఆత్మవిసారాజన్యశ్రియోధితయయాజితాన్మోరాజన్యః॥

వ్యా ॥ చక్మ ఇతి ॥ పదవిభాగః ॥ చక్ మే- సా- రాజన్య శ్రేష్ఠం- తం-
తాం- సః- తేజసా- రాజన్- యః- ఆత్మవిసారాజన్యశ్రియః- అధిత-య
యా- జితాః- ససారాః- జన్యః ॥ అన్వయః ॥ తేజసా రాజన్ యః ఆ
త్మవిసారాజన్యశ్రియః అధితతం రాజన్యః శ్రేష్ఠం, సా, చక్ మే, యయా,
ససారాః, జన్యః- జితాః తాంసాపిచక్ మే॥ అ॥ తేజసా శరీరతేజసా- రా
జన్ భాజమానః- యః నళః- ఆత్మ విసారా-ప్రాప్తవిస్తారాః - జన్యశ్రి
యఃయుద్ధసంపదఃఅధితప్రాప్తవాన్- తంరాజన్యశ్రేష్ఠం రాజన్యాః మూ
ధాభిషిక్తాః-తేహంమధ్యశ్రేష్ఠంసశంసాదమయంతీచక్ మేవిచ్ఛత్ యయా
దమయంత్యాససారాఃసౌందర్యసహితాః॥ని॥సారాన్ధి కాంశేసౌందర్యఇతిధ
రణిః-సుందర్యఇతియవత్-జన్యఃకుమారికాః- జితాఃపరాజితాఃతాం దమ
యంతీంసోపినళోపిచక్ మే॥ని॥సమాన్ముషాజనీవధ్వగ్ద్యమరః- లోకొత్తర
రూపశాలినిదమయన్తీసశంచక్ మే- శూరాగ్రణీ స్సోపితాం దమ ఇతితా॥
౨౦॥శ్లో॥నాతికర్షోద్ధ్యానేనప్రభావిహీనేనశోభనోద్ధ్యానేన।

స్తరజానోద్ధ్యానేనస్ఫుటమితిగతిమిహనళోతనోద్ధ్యానేన॥

వ్యా ॥ నేతి ॥ పదవిభాగః ॥ న- ఆతిక- నోద్ధ్యా- న- ఇన ప్రభావి
హీనేన - శోభనోద్ధ్యానేన- స్తరజా- నః- అద్య- అనేన - స్ఫుటం- ఇతి-
గతిం- ఇహ- నళః- అతనోత్- యానేన ॥ అ ॥ అద్య ఇన ప్రభా విహీనేన
అనేన శోభనోద్ధ్యానేననః స్తరజాఆతికః ననోద్ధ్యతిన - ఇతినళియానేన

గతిం ఇహస్ఫుటం అతనోత్ అథః ॥ అద్య ఇదానీం ఇన ప్రభా వీసోనే
ససూర్యకిరణవజితేనలనేన అమునానోభనోద్యానేన రమణి యోపవనే
స- సః అస్తాకం స్మరజామన్తధజనితా- ఆతిఃస్మరవ్యభేతి యావత్ - స
నోద్యేజిన- నాశనియైవేత్యథః- ద్వానభౌప్రకృత్యథః సాతిశయం గ
మయతఇతి వచనాత్ - ఇతిఉక్తప్రకారంమత్వానళిందయనేన వామానేన
గతింగమనం- ఇహఉద్యానెస్ఫుటంయథాతథా- అతనోత్ చకార-తనోతిః
కరోత్యర్థేషిప్రయుజ్యతే - దవ యంతీనిమి త్తయామన్తధవీడయాబాధ్యమా
నోనళితత్పరిహారాయస్వోపవనంజగామేతితాత్పర్యం॥

౨౧॥ శ్లో॥ సోహితహంతాపతతః కాంక్షిదపశ్యద్ధితాయహంతాపతః॥

సన్నేహంతాపతతస్తాన్యదమీతోషమావహంతాపతతః॥

వ్యా॥ సఇతి ॥ పద॥ సః-అహితహంతా- పతతః-కాంక్షిత్-అపశ్యత్
హితాయ- హంత-అపతతః-సన్నేహం- తాపతతః- తాక్షయత్- అమీ-
తోషం- ఆనహంత- ఆప- తతః ॥ అన్య ॥ అహితహంతాతాపతతఃసనళింద
హితాయ ఆపతతః కాంక్షిత్పతతః- అపశ్యత్ హంత యత్ అమీ తోష
మావహంత- తతః తాక్షసన్నేహం యథాతథాఆప ॥ అథః॥ అహిత
హంతాశత్రునాశకః తాపతతః కామతాపేనవ్యాప్తః కామపీతత ఇత్యర్థః-
సనళిందహితాయహితంకతుః-క్రియాధేత్యాదినాచతుర్థి-ఆపతతః అగచ్ఛ
తః కాంక్షిత్పతతఃకతిచిత్పక్షిణః అపశ్యత్ దదశః-హంతేతిహ-యద్యస్తా
త్ కారణాత్-అమీపక్షిణః- తోషంఆనందం-ఆపహ-స్తడదపాదయ-తతః
కారణాత్-తాక్షపక్షిణఃసన్నేహంసన్నేహాయుక్తంఆప్రాపత్-కామతా
పాపనోదనాయ ఉద్యానెగతోనళితత్రస్వాత్మనోభ్యుపయ-యదైవ యో
గాత్సమాగతాక్ష కాంక్షనరాజహంసాక్షదదశః-దర్శనమాత్రేణ ప్రీతిం
కుర్వతస్తాక్షాక్షాధఃకంజగ్రాహేతితాత్పర్యం॥

౨౨॥ శ్లో॥ తంతరసారసమాన్యస్సవిహంగగణాబ్రవీత్ససారసమానః॥

గతహింసారసమాన్యస్థుదలభ్యోనిష్ఠియస్వసారసమానః॥

వ్యా॥ తమితి॥ పతంత-తరసా-రసమానః-సః-విహంగ గణః-అబ్రవీత్-ససారస
మానః-గతహింసారసమానః- తుద-లభ్యః-నిష్ఠి-యః- స్వసారసమానః॥
అ॥ రసమానఃససారసమానఃసవిహంగ గణఃత-స్తరసాఅబ్రవీత్ హేగతహిం
సారసనఃమాతుదయతఃస్వసారసమానఃనిష్ఠియ-లభ్యః-అర్థః॥ రసమానఃశ

బద్ధాయమానశబ్దంకుర్వన్మిత్యర్థః- సారసమానఃసరఃకాసారవిశేషఃతస్యా
యంసారసః మాన అసారసశ్చభిమానఃసామానశ్చతేనసహవర్తతఇతిన
సారసమానఃఅత్యుచ్ఛజలచరత్వాత్ మానససరస్యభిమానవానిత్యర్థః- య
ద్వాసార్ససాఃపక్షవిషాః తేషాంమానోగర్వంతత్సహితః సవిహంగగణః
విహంశ సమూహః తం నశం తరసా వేగేన ఏవమబ్రవిష్టథమితచేత్- హే
గతహింసారసగతః హింసాయాంరసః- స్నేహః యస్యతస్యసంబుద్ధిఃహే
గతహింసారస- త్యక్తహింసాయుచ్యత్యర్థః- నఃఅస్తాకమాతుదమావ్యధ
య- అస్తాన్తాహింసీరిత్యర్థః-యతఃస్వసారసమానఃస్వస్యసారఃసామగ్ధ్యా
దిరూపాచిర్వాతత్సమానః తత్తుల్యఃనిషిక్రియఃప్రత్యుపకారఃలభ్యఃపా
ప్యఃఆస్యత్తత్తత్తేషః- నశేనగృహీతోహంసగణోనశమువాచ- త్యక్తహిం
సాయుచేఅస్తాన్తాహింసీ- అస్తాన్మక్త్యాత్వద్వ లానుగుణంమోదనప్రత్యుప
కారంలభస్తేవితతాత్పర్యం ॥ ... .. *

౨౩॥ మూ॥ త్వంయుషకేత్వంగత్వాదధికోభైర్యూస్తుమోంతికేత్వంగత్వా
సాతేంకేత్వంగత్వానక్తాలతత్సకాశకేత్వంగత్వా ॥

వ్యా॥ త్వమితి॥ పద॥ త్వం- యుషకేత్వంగత్వాత్- అధికః- భైర్యూః-
స్తుమః- అంతికే- తు- అంగ- త్వా- సా- శ- అంకే- త్వంగతు- ఆనక్తా
లల-తత్సకాశకే- త్వం- గత్వా- "అన్వ॥ హేఅంగశ్వంయుషకేత్వంగత్వా
దధికః భైర్యూఃఅంతికేత్వాస్తుమః- పాతుఆనక్తా హేఅంకేత్వంగతు- తత్స
కాశకేత్వంగత్వాల ॥అర్థః॥ హేఅంగశ్చదంసోపచారామంత్రణే- త్వంభ
వాక్- యుషకేత్వంగత్వాత్యుషకేతుఃకామఃతదంగవదంగంయస్యసంయుష
కేత్వంగఃతస్యభావస్తత్త్వం- తస్తాతా-రణాత్- అధికఃసర్వేభ్యఃఉత్క్ర
ష్టః-తతఃభైర్యూఃదమయంత్యాఃఅంతికేసమపేత్వాభవంతస్తుమఃస్తుతింకు
మణః- సాదమయన్తి అనక్తాకుతూహలీన్భూత్వాతేతవ- అంకేఉత్సంగే-
త్వంగతులలతు- పరిలతప్యేత్యర్థః- త్వంభవాత్తత్సకాశకేతస్యాఃసకాశవి
వసకాశఃస్వాధైకతస్త్రిక- తత్సన్నిధౌత్వంభవాత్గత్వా- లలక్రిడాంకురు
హేనశమన్వధవమగ్రం వత్తయాసర్వేభ్యస్సందరస్త్యం- తతఃతథావిధం
భవంతం ప్రీతర్షభూతాయాదమయంత్యాఅంతికేస్తుమః- త్వయిస్తుతేసం
జాత కుతూహ లారతింకరోతు- భవాన పితరూసహసుఖంరమస్వేతితా
త్పర్యం ॥ ... .. *

౨౪॥ మూ॥ ఇతిహంసారామాయానికటంయూమయకృతేవసారామాయా

జగ్తుస్సారామాయాజగదుశ్చాశీభిరభిససారామాయా ॥

వ్యా॥ ఇతితి॥ పద॥ ఇతి- హంసాః- రామాయాః- నికటం- యా- మ
యకృతా- ఇవ-సారా- మాయా- జగ్తుః-సారామాయాః- జగదుః- చ
అశీభిః- అభిససార- అమాయా॥అన్వ॥ మయకృతామాయేవసారాయాః
శీభిరమఅభిససారసారామాయాఃతస్యా'రామాయాఃనికటం ప్రతిహంసాః
జగ్తుఃఇతిజగదుః ॥ అర్థః॥ మయకృతామయోనామమాయానిర్వాచకురః
దానవతతాతేనకృతాచితా మయగ్రహణేననిర్వాచకౌశలంవివక్షితంనూ
యేవసారాడుత్కృష్టా ॥ని ॥ సారోబలేస్థిరాంశేవచ్యాయేక్లిబంవరేత్రిప్లి
త్యమరః- సర్వపురుషమోహనకారిణీత్యర్థః- యాదమయన్తిఅశీభిరమాస
భీభిస్సహ ॥ని॥ ఆశిస్సభీవమస్యాచ- అమానహసమీపేచేత్యమరః- అభిస
సారఆగచ్ఛత్ ఉద్యానమితిశేషః- సారామాయాః ఉద్యానసహితాయాః
తస్యారామాయాఃభైరూః నికటంప్రతిసమీపంప్రతిహంసాజగ్తుఃఇతిపూ
ర్వోక్తప్రకారేజగదుఃఉచ్యన్తే॥సభీభిస్సహఆరామప్రదేశస్థాయాదవయం
త్యాస్సమీపమేత్యవంజగదురితి ॥ ... *
౨౫॥ మూ॥ శ్రీసంకాశాస్యత్వంభైమినశస్యశశినికాశాస్యస్య ।

అరిలోకాశాస్యస్యస్యాయదిభార్యకుమారికాశాస్యస్య ॥

వ్యా॥ శ్రీతి॥ పద ॥ శ్రీసంకాశా- అసి- అస్య- త్వం- భైమి- నశస్య
శశినికాశాస్యస్య- అరిలోకాశాస్యస్య- స్యాః- యది- భార్యకుమారికా
శాస్యస్య ॥అన్వ॥ హేభైమిత్వంశశినికాశాస్యస్యఅరిలోకాశాస్యస్యకుమా
కాశాస్యస్య అస్యనశస్యభార్యాయదిస్యాః తదాశ్రీసంకాశాలసి ॥అర్థః॥
హేభైమివైదర్భిత్వంభవతి శశినికాశాస్యస్యశశినానికాశంసవంతస్యాయ
స్యతస్య- అరిలోకాశాస్యస్యశాస్త్రోనభవత్త్యశాస్యః అప్రభవ్యకానియా
వత్ అరిలోకైః శత్రుజనైరప్రభవ్యస్యకుమారికాశాస్యస్యకుమారికాభిః
తనుణీభిః ఆశాస్యస్యప్రాథమికీయస్య సౌందర్యాతిశయేన కన్యకాభిరయ
మ్మృషధర్తాభూయాదితి పార్థమికీయస్యేతియావత్- అస్యనశస్యభార్య
యదిస్యాఃపత్నీభవనీచేత్ తదాశ్రీసంకాశాలస్మీనదృశీ అసిభవతి ॥ పూ
ర్వైందువక్త్రస్యశత్రుభిరశేయస్యతనుణీభిరభిలషితస్యనశస్యభార్యభవనీ
చేత్ తదాత్వత్సందర్భంసంఘటంస్యాదితిహంసాడుఃమరితితాత్పర్యం ॥

౨౬॥ ఋ॥ ఇతిహం సేనోదితయాగణేనభైర్యముదారసేనోదితయా ।
నబభాసేనోదితయాస్త్రరేణసపునర్నశౌకసేనోదితయా

వ్యా॥ ఇతీతి॥ పద॥ ఇతి- హంసేన- ఉదితయాగణేన-భైర్య- ముదా
రసేన- ఉదితయా-న- బభాసే- నో- దితయా- స్త్ర- రేణ- స- పునః- సశౌ
కసే- అనోది- తయా ॥అన్వయః, హంసేనగణేన ఇతి ఉచితయా భైర్య
ముదానబభాసఇతిన రసేనఉదితయాస్త్రరేణదితయాతయాసఃపునః సశౌ
కసేఅనోది ॥అర్థః ॥ హంసేనహంసానామయహంసః తేనగణేనసమూ
హేన ఉదిత యాగ్రతయాభైర్యవచుయత్యా ముదాసామేణనబభా
ఇతినబభాససపవేత్త్యర్థఃరసేనప్రీత్యాఉద్భుతయాఉదతయాఉత్పన్నయేత్త్యర్థః
అతఏవస్త్రరేణకామేనదితయాఖండితయాతయాభైర్యసఃహంసగణిపునః
పశ్చాత్సశౌకసేనశస్త్రగృహంప్రతిఅనోదిఅభిప్రీతః॥హంసగణేనైవము
క్తాభేమహామేణవిరరాజా- పశ్చాత్స్త్రరపీడిత యాతయాసహంసగణో
నశంప్రతిప్రేషితఇతితాత్పర్యం ॥ ... .. *

౨౭॥ శ్లో॥ తాబహుధావాయస్య శ్చేణ్యపునరస్యసన్నిధావాయస్య ।
తాంచనిధావాయస్యవ్యవస్తులనాయనవిబుధావాయస్య ॥

వ్యా॥ తాఇతి॥ పద॥ తాః- బహుధా- వాయస్య- శ్చేణ్య- పునః- అ
స్య- సన్నిధౌ- ఆయస్య- తాం- చ- నిధౌ- ఆయస్య- క్యమవక్- తులనా
య- న- విబుధాః- వా- యస్య ॥అన్వ॥ తాఃవాయస్యః శ్చేణ్యాయస్యస
న్నిధౌ ఆయస్యబహుధాపునశ్చతాంవ్యవస్తువిబుధావాయస్యతులనాయ
న ॥అర్థః॥ తాఃపూర్వోక్తాః వాయస్యః వయాంసిపక్షిణంతేషాం సంబంధి
స్యః వాయస్యఇతిప్రథమాబహువచనం శ్చేణ్యపక్షిణయః హంసపక్షి-
యఇత్యర్థః ఆయస్యసమృద్ధేః నిధౌస్థానభూతలస్యవశస్య సన్నిధౌసకాశే
ఆయస్యాయాసంకృత్యా బహుధానానాప్రకారేణపునశ్చపశ్చాత్తాండ
మయస్త్రవ్యవస్తువక్ విబుధావాదేవాఅపియస్యవశస్య తులనాయ
సామ్యాయనబభూవుః ॥ దమయ స్త్రీప్రీత్యాహంసపక్షి-యఃపునశ్చసర్వ
సంపత్సమృద్ధేనశసన్నిధౌస్థిత్యాదమయస్త్రంప్రశశంసురితితాత్పర్యం ॥

౨౮॥ శ్లో॥ ఇతిసవినామానితయాజహేభైర్యమునశౌవినామానితయా ।
సాస్వస్థ్యంనామానితయాశిశ్యేచవిచింత్యతస్యనామానితయా॥
వ్యా॥ ఇతీతి॥ పద॥ ఇతి- సః- వినా- మానితయా- జహే-భైర్య- స

శః అని- సా- అమానితయా- సావ్యస్థ్యం- నామ- అనితయా- శిశ్యేభ- వి
చింత్య- తస్య- నామాని- తయా || అన్వ || ఇతివి నామానితయా- బైమ్మాసన
శో నాపి అమానితయాజహే- సావ్యస్థ్యం అనితయా- తయా- తస్య- రామానివి
చింత్య- శిశ్య- రామ || అర్థః || ఇతి ఉక్తప్రకారం వి నాహం సేనమానితయా- శ్లా
ఘితయా- బైమ్మాసనయంత్యాసనశః నాపిధీరోపి అమానితయా- మానోగ
ర్వః సోస్యా- స్తీతిమానితస్యభావ- స్తత్తా- సాసభవతీ- త్యమానితాయా- ఉప
లక్షితస్య- జహే- హ్యతః- సౌద- ర్యాతిశయేన- అహ- మేవ- స- ర్యాభిరంగ- నాభిః
పా- ప్ర్య- కత్వే- వ- చుభిమానవాన్న- తః- దమయన్తి- గుణ- త్ర- చ- డా- సంతర- మే- వ- తా
మా- న- వ- త్త- వి- హ- య- బైమ్మా- హ్య- తో- బ- భూ- వే- త్య- తః- సావ్యస్థ్యం- సు- ఖం- అ- ని
తయా- అ- పా- ప్ర- య- త- య- బైమ్మా- వ- త- స్య- స- శ- స్య- రా- మా- ని- నా- మ- ధే- య- ని- న
శ- నై- ష- ధా- దీ- ని- వి- చి- త్య- చి- త- య- త్వా- శి- శ్యే- శ- య- త- నా- మ- శ- బ్ధ- ప్ర- సి- ధ్ధ- || న- శః
ద- మ- య- త- య- లా- వ- ణ్య- తి- శ- య- త్ర- త్వా- అ- త్త- ని- సౌ- ద- ర్య- వ- త్త- భి- మా- న- వి- హ-
య- త- స్యా- మా- స- క్త- హ- వ- యో- భూ- త- ద- మ- య- త్య- పి- న- శ- స్య- లా- వ- ణ్య- తి- శ- య- త్ర-
త్వా- త- న్నా- మ- చి- త- య- న్తి- సు- ఖం- స- లే- భ- ఇ- తి- తా- త్ప- ర్యం ||

౩౯ || శ్లో || అథ ససము ద్రాగస్య త్మోంతస్యాలంకృతే ససము ద్రాగస్య |

యావనము ద్రాగస్య స్వసు తారత్నస్య సాదము ద్రాగస్య ||

వ్యా|| అథేతి|| పద|| అథ ససము ద్రాగస్య- త్మో- స్తస్య- అలంకృతే- స-
ముత్- దాక్- అన్య- యావనము- ద్రాగస్య- స్వసు తారత్నస్య- సాదం- ఉ-
ద్రాగస్య || అన్వ || అథ ససము ద్రాగస్య త్మోంతస్యాలంకృతే- యావనము
ద్రాగస్య ఉ- ద్రాగస్య అన్యస్వసు తారత్నస్య సాదం చ- వ్యస్వసముత్- గాజా- ద్రా-
క్స్వయం- వర- మ- త- త- వ- త- వ- క్య- మా- జె- న- స- బ- ధ- || అర్థః || అథ అనంతరం ససము
ద్రాగస్య సము ద్రాగ- జ- ల- ధి- ని- అ- గై- ప- ర్వ- తైః- స- హి- త- స్య- స- ప్త- స- ము- ద్ర- స- ప్ర- కూ- లా-
చ- ల- స- హి- త- స్యే- త్య- ర్థః- త్మో- త- స్య- పు- ధి- వీ- మ- ధ్య- స్య- అ- లం- కృ- తే- అ- లం- కార- భూ-
త- స్య- యా- వ- న- ము- ద్రా- గ- స్య- యా- వ- న- స్య- ము- ద్రా- ల- ఖ- గ- తా- గ- వృ- తీ- తి- యా- వ- న-
ము- ద్రా- గ- శ- స్య- యా- వ- న- ప్ర- యో- డ్య- శ్య- గ- రం- ప- ని- వృ- త్యే- య- వ- త్- ఉ- ద్రా- గ-
స్య- ఉ- ద్భూ- తః- రా- గ- అ- న- గ- రా- గః- పీ- డా- వా- య- స్య- త- స్య- అ- స్య- స్వ- సు- తార- త్న-
స్య- స్వ- శ- జై- న- భీ- మ- రా- జో- భి- ధీ- య- తే- స్య- స్య- సు- తా- నై- వ- ర- త్న- త- స్య- ర- త్న- శ- బ్ధ- శ్రే-
ష్ఠ- వా- చీ- ద- మ- య- త్యా- ఇ- త్య- ర్థః- సా- దం- అ- వ- సా- దం- మ- న్త- భ- వి- డా- మి- య- ర్థః- వృ- ష్టే- వ- తి-
శే- షః- ద్రా- గ్గ- య- డి- తి- స- ము- త్ హ- ష- క- స- హి- తో- భూ- త్యా- ప్రా- ప్త- యా- వ- నా- యః-

స్వసుతాయా దమయంత్యాః కామపారవశ్యంబుష్టావిదభా-రాజస్తస్య
అభిమతఃరసిధ్యథాంస్వయంవరంసహసాఅతనోదితితాత్పర్యమ్॥

౩౦॥శ్లో॥దృష్ట్యా రాజాతనుతస్వయంవరంవిధివసిందిరాజాతనుతః।

యస్యజరాజాతనుతఃపుత్రగ్వ్యధౌసాజనాద్రాజాతనుతః॥

వ్యా॥దృష్ట్యేతి ॥ పద॥దృష్ట్యా-రాజా- అతనుత. స్వయంవరం-విధివ
త్- ఇందిరాజాతనుతః-యస్య-జరాజా-తనుతః-పుత్ర- వ్యధౌ-అసా-జ
నాత్-రరాజ- తనుతః-పుత్ర-వ్యధౌ-అసా-జనాత్-రరాజ- అతనుతః॥
అ॥యస్యజరాజావ్యధౌతనుతఃపుత్రగ్వ్యవతియఃఅతనుతఃజనాత్రరాజ ఇం
దిరాజాతనుతఃఅసారాజాస్వసుతారత్నస్యసాదందృష్ట్యాస్వయంవరంవిధి
వదనుత ॥ ఆక్షః ॥ యస్యరాజ్ఞః జరాజాజరాస్థవీరతాతయాజాతావా
ధాకేసంఘాతేత్యథా-వ్యధౌవీడా॥౩॥ పీడాబాధావ్యధేత్యుచరః- తనుతః
శరీరాత్ పుత్రస్సన్నాభపతినిశ్యయావన ఇత్యథా-యః రాజాఅతనుతః
అతనురనంగః తస్మాత్ యద్వా అతనుతోమహతఃజనాత్రరాజ ఇందిరా
జాతనుతః ఇందిరాలక్ష్మీతయాజాతానుతిర్యగ్యతథా క్తః॥౩॥ సుసన్ముత్రం
స్తుతిర్నుతిర్యమరః ఆసారాజావిదభా-రాజః స్వసుతారత్నస్య సాదందృ
ష్ట్యాస్వయంవరన్నామ రాజకన్యకానామభివతథత్వస్వీకరణాధాంరా
జ్ఞైఃసమానయనం విధివద్యతాశాస్త్రం అతనుతఅకరోత్తనోతిగి కరో
త్యథా ॥ సమృద్ధబక్ష్యోమన్తధాభికో విదభా-రాజః దమయంత్యాః స్వ
యంవరమకరోదితితాత్పర్యం॥

౩౧॥శ్లో॥ తంహాసేనాపాశిస్స్వయంవరంక్షితిభుజాంససేనాపాశిః।

ప్రబధాసేనాపాశిస్సగేషుతైస్థిరసియారసేనాపాశి॥

వ్యా॥ తమితి ॥ తం-హాసేన-ఆప-ఆశిః-స్వయంవరం - క్షితిభుజాం- స
సేనాపాశిః-ప్రబధాసేన-అపాశిః-ప్రక్-ఏషు-తైః- శిరసి,యా, రసేన-
అపాశి॥అన్వ॥ ససేనాపాశిః క్షితిభుజాం ఆశిః తంస్వయంవరం హాసేనా
ప- యాతైః శిరసి రసేనఅపాలినాప్రక్ ఏషునాపాశిః బధాసే ॥ అర్థః॥స
సేనాపాశిః- సేనాపంక్తిసహితాక్షితిభుజాంరాజ్ఞైః ఆశిః పంక్తిః - హా
సేనస్మితేన ఉపలక్షితాసతీతం పూర్వోక్తం స్వయంవరం ఆపప్రాపత్ -
యాప్రక్తైః రాజభిః శిరసిమూర్ధ్ని- రసేన దమయంతీవిషయప్రీత్యా
అపాలిరక్షితా- ధాతిత్యేత్యథా- సాప్రక్ ఏషు రాజసునాపాశిః ఉపగతః

భృగురాసనీబభాసే || దమయంత్యాఃస్వయంవరంత్రత్వాసర్వేరాజాః
స్వస్తేశ్వేనసహసమాగతాః-తైస్త్విరోధిధాన్యమాణాభ్రవరపంక్తిసహ
తామాలాబభాసఇతి తాత్పర్యం||

౩౨||శ్లో|| తాం-గాం-సేనారాజిస్సవ్యగ్రసదాం-మైస్సదారసేనారాజి||

ఆయాసేనారాజిక్షపితరిపాచలతివిబుధసేనారాజి||

తామిః|| తాం-గాం-సేనారాజిః-స్వగ్రసదాం-మైః-సదా-రసేన-అరాజి-
ఆయాసేన-ఆర-అశిక్షపితరిపాచలతివిబుధసేనారాజి||అ|| మైఃసదారసేన
అరాజి తేషాం-స్వగ్రసదాంసేనారాజిఃఆశిక్షపితరిపాచలతివిబుధసేనారాజిచల
తిసతిఆయాసేనతాం-గాం-ఆర||అర్థః|| మైః దేవైఃసహసర్వదారసేనదమయ
స్తీవిషయస్మిహేన హేతుభూతేనఅరాజిఅవీప్యత-తేషాం-స్వగ్రసదాం-స్వ
గ్రేస్తేదంతత-స్వగ్రసదా తేషాంసేనాభిః సావ్యమిసుబహ్మ్యభిత్వార్థః తస్మ
హితా-య వ్యా-స్తేః ద్వ్యవశాదిత్యైర్గోసహితారాజిఃపక్షి-క్షి-ఆశిక్ష పిత
రిపాచిషుయుద్ధేభుక్షపితాః సరాజితాఃపవః శత్రవామేనతస్మిన్విబు
ధసేనారాజివిబుధసేనాః దేవసేనాః తాసాం-రాజిఃసన్మి-క-జ-వంద్య
త్యభః చలంతిగచ్ఛంతిసతిఆయాసేన-స్వగ్ర-విముద్యభూప్రాప్తిరాయాసః
తేన- తాం-గాం-స్వయవరప్రతిమిశ్యభః-ఆర-ప్రాప||సవై-క-దే-వై-స్సహ
౩౦||౧||సవ్యయంవరంత్రంప్రవివేశేతితా||

౩౩||శ్లో||సాధవరమహస్తేనఃప్రాపినశేనోత్సవఃపరమహస్తేన||

స్ఫురితపరమహస్తేనప్రబభౌరవిజేతతత్పురమహస్తేన||

న్యాయ|| సఇతి|| పద||సః-అథ-పరమహస్తేనః-ప్రాపినశేన- ఉత్సవః- ప
రమహస్తేన-స్ఫురితపరమహస్తేన-ప్రబభౌ-రవిజా-ఇవ తత్-పురం-అహః-
తేన అన్య|| పరమహస్తేనఃసఉత్సవః పరమహస్తేనశేన ప్రాపి అథస్ఫురి
తపరమహస్తేన రవిజా అహరివతేన తత్పురంప్రబభౌ||అర్థః|| పరమహస్తే
మహః కల్యాణంపరోలన్యేయేమహః తేషాం-స్తేనః-చారః అయమేవమహః
నాన్యఇతియథాసవేషాం మతిభావేన్ తథాఉత్సవఃఇత్యభః||ని|| ప
రోదురాన్యముఖ్యేషుమహాఉద్ధవఉత్సవఇన్ధిమరః-సఉత్సవః స్వయంవరా
భిధానః పరమహస్తేనపరమాహసాయస్మితేనశేనప్రాపిప్రాప్తః-అథఅ
నంతరం-స్ఫురితపరమహస్తేన-మహస్తేఃపరమహస్తేనఃపరమహస్తేనభావస్త
త్సస్ఫురితాఉజ్జ్వలాపరమహస్తాయస్యతేన అంతేజస్వితేత్యర్థఃరవిజాసూ

ద్యేణా అహరివచనమివ తేన స శేన తశ్చరం త్య భిమస్య సత్తనం ప్రబభౌ
[పదీప్తం॥ అతిశయ తేజస్వివారవిణాదిచ సమివ యోన స శేన తత్పురం ప్రబభౌ
తేన స శేన స్వయం వరః ప్రాప్త ఇతి తాత్ప॥

౩౪ శ్లో॥ క్షిప్రం సన్నాభీ కానహితే ఘముఖం దుతులిత సన్నాభీ కా॥

రాజ్ఞ స్సన్నాభీ కా॥ కానిర్విబుధాంశ్చ నాహ సన్నాభీ కా॥

వ్యా॥ క్షిప్రం సన్నాభీ కా॥ అహితేఘ - ముఖం దుతులిత సన్నాభీ కా॥
రాజ్ఞః - సన్నాభీ కా॥ కాంతిః - విబుధా॥ చ - న - అహ సత్ - నాభీ - కా॥
అన్వ॥ అహితేఘ క్షిప్రం సన్నాభీ కా॥ ముఖం దుతులిత సన్నాభీ కా॥ సన్నా
భీ కా॥ కానాజ్ఞ కా॥ విబుధాంశ్చ నాభీ కాంతిః నాహ సత్॥ అర్థ॥ అహితే
ఘశత్రుమక్షిప్రం సన్నాభీ కా॥ నాభీ కా శ్శర విశేషాః క్షిప్రాః పెరితాః
లసంతో నాభీ కాఽయైః తా॥ క్షిప్రం సన్నాభీ కా॥ ని॥ నాభీక మంబుజే
బాణేనా ఇతి వై జయంతీ - ముఖం దుతులిత సన్నాభీ కా॥ నాభీ కాన్యంబుజాని
శోభనాని నాభీ కాని సన్నాభీ కాని ముఖేదునా ముఖచంద్రోతులితాని ఉప
మితాని సన్నాభీ కాని యైః తా॥ సన్నాభీ కా॥ అభీక మన్వతంసన్నం ఆవ
సన్నం అభీకం యేషాం తా॥ - సత్యవాచ ఇత్యుపకః॥ అభీకం తస్య ప్రియేన్యత ఇ
త్యమరః కానాజ్ఞః క్షిప్రియా॥ కా॥ విబుధా॥ దేవాంశ్చ నాభీ సశంబంధి
నీ - సశశబ్దాత్ శతస్యైవ మన్వతే॥ ఖిల్లాణి త్యాది నాభీవ - కాంతిః శరీర లావ
ణ్యం శోభా నాంకాంతి ద్యుకాంతి త్యమరః - నాహ సత్ తేజహః - సవాన
పినజహ సైత్యర్థః॥ అతిరమణీయా॥ ధూపాలా॥ దేవాంశ్చ సఖః స్వకాంత్యా
అత్య శేతి తాత్పర్యం॥

౩౫ శ్లో॥ అజః జలాపాన్యంతంస్వయశో నిజకం మహాః కిలాపాన్యంతమ్॥

శత్రుకలాలాపాన్యంతం ప్రెక్ష్వ సఖం సుతతః కిలాపాన్యంతమ్॥

వ్యా॥ అజః కి॥ పద॥ అజః - జలా - పాన్యంతం - స్వయశః - నిజకం మహాః -
కిల - అపాన్యంతం - శత్రుకాలాలాపాన్యంతం - ప్రెక్ష్వ సఖం - సురతతిః - కిలాపా
న్యం - తం॥ అన్వ॥ సురతతిః స్వయశః పాన్యంతం నిజకం మహాః ఆపాన్యం
తం శత్రుకాలాలాపాన్యంతం కిలాపాన్యంతం సఖం ప్రెక్ష్వ జలా అజని॥ అర్థ॥ సు
రతతిః దేవ సమూహాః స్వయశః ఆత్మయశీతి॥ అపాన్యం తం పాలయన్యం
తం ఆత్మయశోరక్షక మిత్యర్థః॥ నిజకం స్వకీయం - నిజశబ్దేన సురతతే రాత్తా
నిదిశ్యతే - మహాః తేజః॥ ని॥ మహాస్తూత్యనతేజోరస్యమరః - అపాన్యంతం॥

అనుక్షేపణే అపహావః అపాకవశంశంత్యైయతేజస్తిరనుభవంతమిత్యర్థః-శత్రుకలాపాస్యంతం-కలాపః తూణీరః అసిక్వపాణిశత్రుజనస్య కలాపానాం అసీచాంచలంతంత భూతం వినాశకరమిత్యర్థః యద్వాత్రూణాం కలాపాస్సమాహః తానస్యతిక్షిపతీతి శత్రుకలాపాస్యకృతంశి కలాపః భూషణేబహోతూణీరేనంహతావశీత్యమరః- కలాపాస్యంకలాపాడశాభాగః తాపతీతి కలాపః చంద్రః తద్వదాస్యం యస్య సః శంతం న శంప్రేక్ష్య దృష్ట్వా జలాజడా అజనికలలశబ్దః ప్రసిద్ధా॥ సవకలోకసుందరం న శందృష్ట్వా దేవానామృతః దమయంతీని రాశంబభూవేతి తాత్పర్యం॥

౩౬॥ శ్లో॥ స్వర్చలయానామనలంకృతమపి జేతుంతతిశ్చియానామనలం॥

యమజేయానామనలంప్రోచేతక్రస్తమరిచయానామనలం॥

స్వర్చితి॥ ప॥ స్వర్చలయానాం-అనలంకృతం-అపి-జేతుం-తతిశ్చియా-నామ-నలం-యం-అజేయానాం-అనలం-ప్రోచే-శక్రః-తం-అరిచలయానాం-తతిశ్చి-అనలంకృతమపి యం శ్రీయా-జేతుం-అనలనాం-యానాం-అనలం-అ॥ స్వర్చి-మరి-జేయా-నామరిచయా-నామనలంత-నశంశక్రః ప్రోచే॥ అర్థః॥ స్వనిలయానాం దేవానాం తతిశ్చి-పంక్తిః-అనలంకృతం అలంకృతిభూషాత్రదహితమపి॥ నిభూషాతుస్యాదలంకృతిరిభివత్స॥ యం న శంశ్రీయాకాంత్యా-జేతుం తిరస్కృతుం-అనలం-నామ-అనమథా-నామశబ్దః॥ ప్రసిద్ధా-అజేయా-నాం-జేతుమశక్యానాం-అరిచయానాం శత్రుః-సమాహ-నాం-అనలం అగ్నిభూతం-నాశకరమిత్యర్థః తం-నశంశక్రః-జేపేదగ్రి-ప్రోచేడివాచ॥ భూషితా-దేవా-అభూషితమపి-యన్నశంశ్రీయా-జేతుమపర్యాప్తాః-తన్నశంప్రతిశక్రః ప్రోచేతి తా॥

౩౭॥ శ్లో॥ వదకామాయాసన్నస్తవ్యభైమ్యైయద్గుణాశ్చ సమాయాసన్నః॥

శేష్ఠతమాయాసన్నస్తావద్విష్టాసతుసరస్వతమాయాసన్నః॥

వ్యా॥ వ-దేతి॥ ప॥ వదకామాయాసన్నః-తత్త్వం-భైమ్యై-యద్గుణా-శ్చ-సమా-యా-అస-క-స్థ-శేష్ఠతమా-యా-అస-న్నః-తావద్-చ-ప్రేష్టా-న-శు-స్వ-మా-యా-సన్నః-అ॥ యా-శ్రేష్ఠతమా-యద్గుణా-న-శ్ర-మా-యా-అ-స-క-త-స్వై-భై-మ్యై-న-కా-మా-యా-సంత్యం-ప-ద-అ-స-నో-న-ర-స్వ-మా-యా-స-న్న-స్థ-క-తా-వ-ద-ద్రష్టా॥ అ॥ యా-ద-మ-యంతీ-శ్రేష్ఠతమా-అ-త్య-త-మ-త-ప్రే-ష్టా-య-ద్గు-ణా-య-స్యా-గ-ణ-సౌ-ద-ర్యా-ద-య-ని-అ-స్తా-క-ం-శ్ర-మా-యా-భే-ద-యా-అ-స-క-అ-భ-వ-క-త-స్వై-భై-మ్యై-న-కా-మా-యా-సం-మ-న్త-భ-బా-ధా-మి-త్య-ర్థః-హే-న-శ-త్త్వం-ప-ద-బ్రూ-హి-క-థం-ప్ర-తి-ప-ర-క్షి-త-రా-జా-త-పు-ర-ం-ప్ర-వి-శ్య-ద-మ-యంతీ-సం-భా-వ్య-త-ఇ-తి-చే

త్ తతాహా॥ ఆసన్న ఇతి ॥ ఆసన్నః సమీపవతీకనరః స్వమాయాసన్నస్యై
అస్సన్తాయాచ్ఛాదితదృష్టిస్సై త్వాంనదగ్మీనదగ్మీతి ॥ హేనశత్వం దమ
యంతీగృహం పృవిశ్య అస్సదీయకామపదాంతస్త్వైకథయ- తద్దహ ప్ర
వేశేప్రతిహరజనోస్తత్తిరసూరణీప్రతిచ్ఛన్నంభవ స్తం నద్రక్ష్యతీతితా॥

౩౦॥ మూ॥ ఇతిసర వేశహ స్తంశ్యస్యసముకుళంసురప్రవేశహస్త ।

తామవివేశహస్తశ్చయతి స్త్రీస్తత్రపార్థివేశహస్త ॥

వ్యా॥ ఇతితి॥ ఇతి- సరవే- కే- హస్తం- న్యస్య- సః- ముకుళం- సుర
ప్రవేశ- అహస్త- తాం- అవివేశహస్తః- శ్రయతి- స్త్రీ- తత్ర- పార్థి-
వే- కా- ఇహ- అస్త ॥ అన్య ॥ సురప్రవేశఇతిసర వేసలిహస్తంముకుళంకే
న్యస్యఅవివేశహస్తఃసఃతాం-అహస్తతత్రపార్థివేశశ్రయశిసతిఇహకాస్త్రీ
అస్త అర్థః॥ సురప్రవేశసురవేశే ఇంద్రేఇతిఉక్త ప్రకారేణసర వేసశ
బైసతి ఇంద్రేవీవముక్తవతీత్యర్థః కేమూర్ధ్విహస్తంహస్తంబంధి- ము
కుళంకుట్టశంబంజలిబంధమిత్యర్థః- న్యస్యవిధాయఅవివేశహస్తః అవివే
కేనయా ఈహచేష్టాతయాలస్తః త్యక్తః అనుపహరిత్యర్థః యదానశంభృ
ష్టవతీ దమయంతీనాన్యంవరిష్యతీతిజ్ఞాతేపిఇంద్రస్యయోవివేశతజ్జనితయా
చేష్టయాలస్త్రపేషితఇత్యర్థఃసనశితాందమయంతీప్రతిఅహస్తఅగచ్ఛత్-
తత్రపార్థివే నశేశ్రయతిగతవతిః స్త్రీఇహస్తలెంతఃపురేఅస్తఅతిష్ఠత్ ॥
ఇంద్రేవతోక్తేనతినశః శిరస్యంజలింబధ్వా దమయంతీంపాప్తః- తద్దృ
ష్టావ్వితత్రస్థా స్త్రీయఃకామశ్యవస్థాంభేదిరఇతితాత్పర్యం.

౩౧॥ శ్లో॥ హరిపవమానయమానాంనూతాన్స్త్రినశౌమహారమా

నయమాన్ ॥ భవతీమ్మానయమానాన్ బైమిసుగా

స్వదిమహమిమానయమాన్ ॥

వ్యా॥ హరితి॥ హరిపవమానయమానాం- నూతః- అస్తి- నశః- మహా
రమానయమానాన్- భవతీం- మానయమానాన్- బైమి- సురాన్- విద్ధి
మహం- ఇమాన్- అయమానాన్ ॥ అన్య ॥ హేభైమి హరిపవమానయ
మానాంనూతః నశోస్తి- మహారమానయమానాన్ భవతీమ్మానయమా
నాన్ ఇమాన్ సురాన్ మహం అయమానాన్ విద్ధి ॥ అర్థ ॥ హేభైమిహరి
పవమానయమానాం- హరిరింద్రపవమానోవాయుః యమీధమకారా
జః తేషాంనూతఃశాసనహరి * యమానిలేంద్రచంద్రాగ్రావిష్ణుసింహం

శువాజిను । శుకాహికపిభకేషుహరిః త్యురః * స్యాశ్శంచేశహరీదూ
త్యుత్యమః- అహంనామ్నానోఅస్మిభవామిమహారమానయమాహా ర
మారక్ష్యః నయోనీతిః మానస్యి త్తసమున్నతిః మహానీరమానయమానా
యేషాంతాకభవతీంత్యాం మానయమానాకసంభావయతః ఇమాకసు
రాకదేవాక- మహంస్వయంవరోత్సవం- అయమాహాకాకభవతఃవిధిల
వగచ్ఛ ॥ హేదమయంతిఅహన్నశోనామదేవైః త్వప్రతిప్రీతిః- తేషి
దేవాః త్వంసంభావయితుంస్వయంవరంప్రతిసమాగతాభి తాత్పర్యం॥

౪౦॥ శ్లో॥ తుల్యేస్సరసాదేహిప్రభవోమగ్నాస్తస్సరప్రసరసాదేహి

తానభిసరసాదేహిప్రజంచనాకాత్ సుఖంచసరసాదేహి ॥

వ్యా॥ తుల్యః॥ తుల్యే- అస్సరసా- దేహిప్రభవః- మగ్నాః- స్సరప్ర
సరసాదే- హి- తాక- అభిసర- సా- దేహి- ప్రజం- చ- నాకాత్- సు
ఖం- చ- సరసాత్- వీహి॥అవ్య॥ అస్సరసాతుల్యేదేహిప్రభవఃసాస్తరప్ర
సరసాదేమగ్నాః- తస్మాత్ సాతాకాభిసర- ప్రజంచదేహి- సరసాత్
నాకాత్సుఖంచవీహి ॥ అర్థః ॥ హే అస్సరపాతుల్యేంభావినద్య కేదమ
యంతి- యద్యపిస్త్రీయూబహువ్యస్సరస ఇతిబహువచనాంతయ-అయ
దేనిర్దేశః తథాపివచనాంతతయ-అభియు-క్షే-ప్రయక్షః తథాచపా
రిజాతాపహరణే- రమతేస్సరసానరభి- దేహిప్రభవః దేహినాయధ్యే
అభిపాః హియస్తాతాకాత్ స్సరప్రసరసాదే మన్తభవిజ్యంభాదేనవి
ద్యమానేవిహాదేమగ్నాఃపరిజాతఃసాత్విక- తాకదేవా స్స-అభిసర
అభిముఖంగచ్ఛ- ప్రజంచాలాం చదేహిప్రయచ్చరసాత్ శృంగారసహి
తాత్ ॥౨॥ శృంగారాదావిషేరసభిర్యురః- నాకాత్ నవిద్యతేఅకంపా
పందుఖంబాయస్తికతస్మాత్ స్వగ్గాత్ సుఖమానందంచవీహిపాప్రీతిహి॥
అస్సరస్సదృశమాపేహేదమయన్తిసహాత్మ్యైదేవాస్త్యయూహృతమా
నచామన్తభవీడామసుభవంతి- తస్మాత్ త్వంతత్సకాశంగత్వా మాలాప్రవా
నచురస్సరంతానేవభక్త్యా త్వేనపాప్యపర్యభోగాస్పదేస్వగేక నిరతిశయ
సౌఖ్యమనుసంక్షేపితాత్పర్యం ॥

౪౧॥ శ్లో॥ ఇతికృతసామారవతస్సరలోకాత్తస్మథేనసామారవతః ।

నరిరంసామారవతస్థలాచినళితోతమానసామారవతః॥

వ్యా॥ ఇతి॥ పద॥ ఇతి- కృతసామారవతః- సురలోకాత్- తచ్చుథేన

సా- మారవతః- న- రిరంసా- ఆర- వత- స్థలాత్- ఇత- నశోతా-మా-
 ససా- మారవతః || అన్వ || ఇతితస్మత్సేనకృతసామారవతోమారవతస్సర
 లోకాత్- మారవతఃస్థలాపివ నశోత్సుకాసారిరంసాంనారవత || అథః
 ఇతిఉక్తప్రకారంతస్మత్సేన తస్యనశస్యముఖేన- కృతసామారవతః ఆత్మా
 సంప్రతిదేవైఃప్రయుక్తసాంత్యవాత్ మారవతః మదనయుక్తాత్- సురలో
 కాద్దేవజనాత్ || ౩ || లోకస్మద్భువనేజనఇత్యమరః- మారవతఃమరుసంబం
 ధిసఃస్థలాత్ ప్రదేశాదివనశోతా-మానసానశే రాజ్ఞి ఉతరంతమానసాసా
 దమయంతీ- నశశబ్దఃసద్దేమవతః తేనద్వితరంతమానసా- జనవేత్యధ్యా
 హారః- సేవరిరంసాంరంతుమిచ్ఛా- నారనప్రాప్- వతేతిభేదే- వబయో
 రభేదః || దమయంతీనశముఖేనదేవాశయంత్రుత్వానశానక్తచిత్తానకీలేష్వా
 శయంసంబంధేతితాత్పర్యం ||

౪౨ || శ్లో || సావిరరాజాయతయావీక్ష్యదృశాతంస్తరాతురాజాయతయా
 స్థితిరత్రాజాయతయాద్యసవాంచాభాషినిషధరాజాయతయా
 వ్యా || సేతి || పద || సా- విరరాజ- ఆయతయా- వీక్ష్య- దృశా- తం-
 స్తరాతురా- అజాయత- యా- స్థితిః- అత్ర, అజాయతయా- ద్యసదాం
 చ- అభాషి, నిషధరాజాయ- తయా || అన్వ || ఆయతయాదృశాతంవీక్ష్య
 యాస్తరాతురాఅజాయతసావిరరాజ- అత్రద్యసదామజాయతయాస్థితిః
 నిషధరాజాయతయాఅభాషిచ || అథః || ఆయతయావిశాలయా- దృశానే
 త్రోతంనశంవీక్ష్యదృశాయాదమయంతీస్తరాతురాకామపరవశాఅజా
 యతజాతా- సాభైమీవిరరాజరేణే- అత్రస్వయంవరేద్యసదాందేవా
 నాంఅజాయతయానజాయాలి జాయతస్యాభావతత్త- తయాఅభా
 ర్యాశ్వేనేతియావత్- స్థితిఃఅవస్థానంనిషధరాజాయనశాయ- తయాదమ
 యంత్రాఅభాషిఉక్తంచ || నశవేదకామయమానాభైమీతద్దశనాదేవ
 మన్తధక్షీతాదేవానాంనాహంభార్యాభవేయమితి నశాయజగాదదే
 తితాత్పర్యం ||

౪౩ || శ్లో || తస్యాదేవాద్యస్యప్రణమ్యచనశేనధీపదేవాద్యస్య ।
 సతినాదేవాద్యస్యస్వయంప్రియాయాపదమ్మదేవాద్యస్య ||
 వ్యా || తస్యాఇతి || పద || తస్యాః- దేవాద్యస్య- ప్రణమ్య- చ- నశేన-
 ధీః- పదే- అవాచి- అన్వ- సతి- నాదే- వాద్యస్య- స్వయం- ప్రియాయాః

పదం- ముదే- అవాత్-యస్య॥అన్య॥ వాద్యస్యచాదేనతిస్వయమేవప్రియా
యాః పదంయస్యముదేఅవాత్- తస్యఅస్యదేవాద్యస్యపదేప్రణవ్యనశేనత
స్యాఃధీః అవాదిచ॥అథః॥ వాద్యస్యమురజాదేః వాదేఘాషేనతిదమయ
స్త్రిగృహంప్రతిగచ్ఛ తోనశస్యగమనవేశాయాంభండ్రమంగళవాద్యస్వనావి
జృంభమాణేసతీతియావత్- స్వయంస్వయమేవ- ఇంద్రణసమమేకాథాక
భినివిష్టోపిదేవైః పా ధికతఃస్వయమేవగ తవానితిసాజన్యదశకనాథకంస్వ
యంశబ్దప్రయోగః- ప్రియాయాః దమయంత్యాపదంస్థానం- యస్యదేవ
రాజస్యముదేప్రీత్యై- అవాత్గతవాక్- అవాదితివాగతిగంధనయోరిత్య
స్యలవీయాపంః తస్యఅస్యదేవాద్యస్య దేవాచాంప్రధానస్యచేవేంద్రస్యేభ్య
ర్థః- పదేప్రణవ్యనమనుసృత్యనశేన రాజ్యైతస్యాఃదమయంత్యాఃధీఃమతిః ఆ
భిప్రాయభివ్యర్థః-అవాదిఉక్తంచ॥ ఇంద్రసకాశంగత్వా నల్గొదయేఘాషేనావి
ప్రాయమునాచేతి తాత్పర్యం॥

౪౪॥ శ్లో॥ అథతరసారంగేయస్మపతిగణోక్తపదానిసారంగేయమ్ ।

చంచలసారంగేయందమయంతీచాక్షీతులితసారంగేయమ్ ॥

వ్యా॥ అథేతి॥ పద॥ అథ- తరసా- రంగే- ఆయం- నృపతిగణః- అకృ
త- పదాని- సారం- గేయం- చంచలసారంగే- అయం- దమయంతీ- చ-
అక్షీతులితసారంగా- ఇయం॥అన్య॥అథయఅన్నపతిగణఃచంచలసారంగే
రంగే సారంగేయమయం నక్షతరసాపదాన్యకృతలక్షీతులితసారంగా
యందమయంతీచపదాన్యకృత॥అథః॥ అథఅనంతరం అయంనృపతిగణః
రాజలోకః చంచలసారంగేసారభాది క్యేనచంచలాః సారంగాంద్రమరాః
యత్రతాదృశే- యద్వాచంచలసారంగేచంచలాఃగమనాగమన శీలాసా
రంగాఃగజాగమస్తీకతత్ర॥ని॥ సారంగశ్చాత్రకేభ్యంగే కురంగేచమతంగ
జగతివిశ్వః- సారంశత్రుత్వం గేయంగానంతయత్కృత్వం గత్యగోష్ఠా
నార్ధతరసావేగేనపదానిచరణవిచారావాక్ అకృతఅకగోత్- స్వయంవర
మంటపంప్రసిష్ఠభివ్యర్థః- అక్షీతులితసారంగా అక్షీభ్యాంతులితఃఉపమి
తఃసారంగోహరిణోయయాసాఇయం దమయంతీభైమిచపదాన్యకృత॥వి
విధవంశాపదాన విషయాణివందిజనన్తూ యమానానిగీతానిశృణ్వన్నప
తిగణఃఇతిస్తతః పరిభ్రమన్త తగజంస్వయం వరమంటపంజగామ- అనంత
రంమృగాక్షీదమయంతీచతత్రైవస్వయంవరైథకమాగతాచేతితాత్పర్యం

౪౫॥ శ్లో॥ వ్యధురపనామాన్యేషుప్రజాన్యపేష్వథనివేద్యనామాన్యేషు ।

దేహీషున్యేషుప్రకీర్త్యమానేషుశోభనామాన్యేషు ॥

వ్యా॥ వ్యధురితి॥ పద॥ వ్యధుః- అవనామాన్- యేషు- ప్రజాః- నృపే-
షు- అథ- నివేద్య-నామాని-ఏషు- దేహీనామ-అన్యేషు-ప్రకీర్త్యమానేషు-
అన్యేషుశోభనా- మాన్యేషు ॥ అన్వ॥ అథప్రజాః యేషునామనివేద్యఅవనా-
మాన్వ్యధుర్నామ- ఏషునృపేషు మాన్యేషుమాదేహీషు చప్రకీర్త్యమానే-
షుసత్సుశోభనాసానశమానాను- తిచిత్తురుషాన్ పై శ్రిక్షతేతిత్తరస్థో-
కేనబంధః॥ అర్థః॥ అథఅనంతరంప్రజాఃపందిప్రభృతిజనాః॥ ప్రజాస్యాత్సం-
తతౌజనఇత్యుచరః- యేషురాజసునామానిని వేద్యఉక్తాల్లవనామాన్ప్ర-
తామాన్వ్యధుఃచక్రుఃనామశబ్దః ప్రసిద్ధావీషునృపేషుమాన్యేషుపూజ్యేషు
అన్యేషు అపరేషు దేహీషుకరీరిషుచ- ప్రకీర్త్యమానేషు ఆభిజాత్యవిద్యా-
విక్రమసంపదాదీనుద్దిశ్యమాన్యమానేషుసత్సు- శోభనారమణీయా- యే-
భ్యోరాజభ్యుజనాఃప్రతాపంచక్రుః- తేషునృపేషుపాండ్యయంసింహళో-
యంచోళోయమాళవాయమితిపందిజనైఃస్త్వయమానేషుసత్సుస్వయం-
వరాంకణంప్రవిశ్యసాదమయంతీతేషు రాజసునశతుల్యరూపాన్ పంచపు-
రుషానపశ్య దితి మహాభారతస్థనలొపాఖ్యానకథానుసంభేదా ॥

౪౬॥ మా॥ సాంగేనలసమానానలసమానానథాత్రకతిచిత్తురుషాన్ ।

పై శ్రిక్షతనలసమానానలసమానామధూన్తతేషాంభేదః॥

వ్యా॥ సేతి॥ పద॥ సా- అంగేన- నలసమానాన్- అనలసమానాన్-అ-
థ- అత్రకతిచిత్- పురుషాన్- పై శ్రిక్షత- న- న-లసమానాన్-అనలసమా-
నాం- అథూత్- న- తేషాంభేదః ॥ అన్వయః ॥ అథఅత్రశోభనాసాఅంగే-
ననలసమానాన్- అనలసమానాన్ అసమానాన్కతిచిత్తురుషాన్పై శ్రి-
క్షతేతిన- అనలసమానాంతేషాంభేదోనాథూత్ ॥ అర్థః॥ అథఅనంతరంఅ-
త్రస్వయంవరేసాదమయంతీ- అంగేనశరీరేణ- నలసయానాన్ నలైనసదృ-
శాన్- లభయోరభేదః- అనలసమానాన్అలసః చంచలః మానోయేషాం-
నాస్తీతేఅనలసమానాఃతాన్- స్థిరగవానిత్యథః- లసమానాన్- ఆభ-
రణాదిభిర్విరాజమానాన్- కతిచిత్ కాంక్షిత్- పురుషాన్పుంసం-పై శ్రి-
క్షతేతినఅద్రాక్షీదైత్యరః అనలసమానాం- అనలఃఅగ్నితేనసమానల-
సమాః తేషాం- తేషాంపురుషాణాం- భేదఃవిశేషఃనాథూత్నబభూవ ॥న

తాంధ్రనిష్ఠ మానసాదమయంతీతిజ్ఞాత్వాదేవేంద్రాదయోదేవాతాంవంచ
నయాపుకానూః సళతుల్యరూపధారిణస్సతః రాజ్ఞోంపజ్కామధ్యేస్థి
తాతేషాం సళస్యవభేదమవధారయితుమసమథాః దమయంతీబభూవే
తితాత్పర్యం ॥

౪౭॥ శ్లో॥ రుచికృతనాసత్యాగాస్ఫురతుసళోయవిచవచ్చిరాసత్యాగాః
అపివీనాసత్యాగాన్న్యాయయుతేనైవవత్తకనాసత్యాగాః॥

వ్యా॥ రుచీతి॥ పద॥ రుచికృతనాసత్యాగాః- స్ఫురతు- సళః- యుచి-చ
వచ్చి- న- అసత్యాః- గాఃఆపి- వీనా- సతి- ఆగాం- న్న్యాయయులేవ ఏవ
వత్తకనా- సత్యాగా ॥అన్వయః॥ అహం- అసత్యాఃగాఃనవచ్చియవిచ-వీ
నాసత్య పిన్యామయుతేనవత్తకనైవ ఆగాంరుచీసత్యాగాఅస్తియవిచ
కృతనాసత్యాగాఃసళఃస్ఫురతు ॥అర్థః॥ అహమిత్యధ్యాహార్యం- అసత్యాః
అయథాధాః- గాఃగిరిః- నవద్వియవిచవచామనేత్- వీనాదార్శత్యమా
పన్నాసత్యపిఅపితబ్రహ్మంభావంయూ- న్యాను న- లేవీతియుక్తేనవత్తక
నామాంగైః- శాస్త్రవిహితేనైవమాగేఃజేత్యుభాః- ఆగాంయవిఆగతా
స్తియవి- ఇహోగాజితేగాదేవ- సత్యాగావితరణసహితావాస్తియవి-
రుచికృతనాసత్యాగాః రుచ్యా కాంత్యామిత్త భూతయాకృతనాసత్య
యో- స్ఫురదేవతయా గాః అపరాధియవసుఃసాసత్యావస్థినాదప్రావి
శ్యనుః అత్యంతసుందరనాసత్యా పేషయాసుందరభక్త్యుభాః సళఃస్ఫురతు
వ్యక్తిభవతు- అహంసత్యనాగ్భవామయవిఆవచస్థాయామపిన్యావ్యేర
ధిష్ఠామయవితేనకారజేనఅస్మిదేవతాసమానరూపోసళః స్ఫురత్స్వీతం
సళమేవపతింలబ్ధకామాదమయంతీస్వసుకృతేనదైవంప్రార్థయలే ॥

౪౮॥ శ్లో॥ యదీవాభావన్న్యస్యస్థితాస్త్రిసళఏవనరవిభావస్యస్య ।

త్రిదశసభావస్యస్యద్విపస్యవపుషాభావద్విభావస్యస్య ॥

వ్యా॥ యదీతి॥ పద॥ యది- వా- భావంస్యస్య- స్థితా- అస్తి- సళ-ఏవ న
రవిభా- అన్యస్య- త్రిదశసభా- సన్యస్య- ద్విపస్య- వపుషా- భావేత్విభా
వనీఅస్య ॥అన్వయః॥ నరవిభానళఏవభావంస్యస్యస్థితాస్తియది- త్రిదశస
భాఅన్యస్యవస్యస్యద్విపస్యవపుషానిభావనీభావేత్ ॥అర్థః॥ నరవిభా
మనుష్యాధిపేనళఏవ- సళాభిధానరాజస్యవభావమధిప్రాయం ॥౪॥ భా
వస్యత్తాన్యభావాధిప్రాయేత్యుపరః- స్యస్యధాయ- స్థితాఅపస్థితాఅస్తి

యదిభవామియది- త్రిదశసభాదేవసభా అవ్యవ్యతతో :- వ్యవ్యవ్యతేభ
వవ్య ద్విపవ్య గజవ్య శత్రుజనవ్య వవ్యద్విపభూతవ్య యథావవ్యవ్యవ్య
ర్వాకహంతితవ్యతే శత్రుజనస్యానథకాంఠిణభవ్యభా- అవ్యవ్యవ్యవ్యవ్య
శరీరేణ విభావనివి భావయతీతవిభావనిప్రకాశయిత్యభా- భవేతేభా
యాత్ ॥ నశసమానరూపమాస్థాయస్థితాదేవామమస్వేనరూపేణస్థగం
త్వితాత్పర్యం ॥

౪౦ ॥ శ్లో ॥ కృతభావాసావనితానితిభువమైతత్సురాస్సువాసావనితా |

స్వపరింవాసావనితాచిహ్నంధార్మికజనేధ్రివాసావనితా ॥

వ్యా॥ కృతేతి॥ పద॥ కృతభావా- అసా- అనితా- ఇతి- భువం- వి
క్షత- సురా- సవాసా- పనితా- స్వపరిం- వా- సావనితాచిహ్నం-
ధార్మికజనే-ధ్రివా-సావనితా॥ అన్వయః॥ ఇతికృతభావాసువాసాః ఆసావ
నితాభువమైతాస్సురానైక్షత- సావనితాచిహ్నం స్వపరింవావైక్షత-త
థాహిధార్మికజనేసావనితాధ్రివా ॥ అక్షణం ॥ ఇతిక్షప్రకారేణ- కృత
భావాకృతాభిప్రాయాసువాసాః శోభనవాసావత్ప్ర- యస్యాస్యాఅసా
వనితాదమయంతీభువంభూమిం అనితాసప్రాప్నోత- సురా- వా- వి
క్షతఅవశ్యతే- పూర్వమస్త్వప్రభూమికా నీవస్వమాయయాగ్రామిష్యేష్టా
భవప్రతీయమానాస్సురా- ఇదానీం తుమాయాం పేహానరసయంత్యా
యథాపూర్వమద్యవ్యతేత్యర్థః- సావనితాచిహ్నం అవనితామయంతయం
సహవతతేత ఇతిసావనితస్యభావస్యావనితా సాచిహ్నంయస్యసి సావ
నితాచిహ్నః తంభూమిగజమితయావత్ స్వపరింవాసశంభవాంబుభౌనైవి
క్షతతథాహిధార్మికజనేధర్మచరతిధార్మికః సవాసాజనాధార్మికజనాత
స్త్రికాసావనితావనితావనితావనితావనితావనితావనితావనితావనితావనితా
సహవతతేత ఇతిసావనితాధ్రివానితా ॥ సావనితాయంతీభూతలంబుప
రిచతురంగులప్రమాణేస్థితా- సురా- భూతలంబుపరిచతురంగుల
కిమిత్రాత్పర్యం ధార్మికజనస్సప- విహ్న సుతస్యేకభ్యుదయా- లభిత
ఇతితాత్పర్యం ॥

౪౧ ॥ శ్లో ॥ స్వరింసాదేవాశ్యాకులయాదృష్ట్యాధి- తాపిసాదేవాశ్యా |

వపుషససాదేవాశ్యాదవృతసశముపస్థితారసాదేవాశ్యా ॥

వ్యా॥ స్వరింసేతి ॥ స్వరింసాదా- ఇవ- అశ్యాకులయా- దృష్ట్యా-

అధిక-తా- అపి- సా- దేవాశ్యా- వపుషి- ససాదే- వాల్యాత్- అవృత- న
శం- ఉపస్థితా- రసాత్- ఏవ- ఆశ్యా || అనయః || స్వరిరంసాదేవదేవా
శ్యాఅశ్యాకులయాదృష్ట్యాఅధిక-దాపిఆశ్యాఉపస్థితాసాబాల్యాత్ వపుషిస
సాదేసతిరసాత్ నళ మేవఅవృత || అథః || స్వరిరంసాదేవరంతుమిచ్ఛారిరం
సాస్వేభ్యో రిరంసాస్వరిరంసాతాందదాతీతిస్వరిరంసాదా- సౌదర్యాతిశ
యేనపశ్యదృష్ట్యాస్వేభ్యో రంతుమిచ్ఛంజనముత్రిత్యథః- ఇవఅపరమా
థే- దేవాశ్యాదేవసమూహేన- అశ్యాకులయా అభివదాకులయాదృష్ట్యా
దృశాలర్థితాపి ఆశ్యాసఖ్యాసహఉపస్థితాసన్నిహిసాదమయంతీదాల్యాత్
భాలభావేనవపుషితరీ- ససాదేఅవసాదసహితేన- వబయోగ్లభయో
శ్చభేదఃరసాత్ స్నేహాత్ నళ మేవ అవృతవరయామాన- దేవైస్సస్నేహ
మీత్యుమాణాపినళమీపముస్థితాదమయన్తి ప్రీత్యానళమేవవరయామాసే
తితాత్పర్యం ||

౨౦|| శ్లో॥ సత్సదసోమాననయారుద్రపమోయస్స్వే జసోమాననయా ।

ప్రవృతసోమాననయాశోబభౌభువిగుణేనసోమాననయా ॥

వ్యా! సదితి || పద || సత్సదసోమాననయా- రుద్రసమః- యః- స్వలేజ
సా- ఉమా- న- న- య- ప్రవృతః- సోమాననయా- నళః- బభౌ- భువి-
గుణేన- సః అమా- అనయా || అన్వయః || సత్సదసోమాననయాయఃరు
ద్రసమః- యాస్వలేజసానోమాన- అనయాసోమాననయాప్రవృతః భువి
గుణేనఅమా- సనళఃబభౌ || అథః || సత్సదసోసతాంసమృతహస్య- మా
ననయాహేతుభూతయఃనళః- రుద్రసమః- ఈశ్వరతుల్యః- రుద్రయ
థానంతః పూజయతితద్వదేనమపి పూజయన్తిత్యథః- యాదమయంతీ
స్వలేజసాస్వపహిమ్నా- ఉమా- ననపార్వతీతియావత్ || సి|| ఉమాకాత్యా
యనీత్య- రః అనయాసోమాననయాచంద్రవదనయాదమయంత్యా- ప్రవృ
తఃఫత్వ- త్వేనస్వీకృత- భువిభూమండలెగుణేనశార్యాదినాలమా- నమీ
యతఃఫత్వమా- అధికగుణభిత్త్యథః- నళోరాజాబభౌ- రుద్రసమానో
నళఃపార్వతీసమానయాభైరమ్యావృతోబభావితితాత్పర్యం ||

౨౧|| శ్లో॥ మదదంభావరమస్య జ్ఞోత్వాథమనోగురుప్రభావరమస్య ।

సురప్రభావరమస్యప్రదిశ్యజగ్మగతప్రభావరమస్య ॥

వ్యా! మదేతి || పది || మదదంభా- అరం- అస్మత్- జ్ఞోత్వా- అథ- మనః

గురుప్రభావరమస్య సురవృషభాః- వరంః అస్య- ప్రదిశ్య-జగ్ముః-గతప్ర
భావరమస్య ॥ అన్వయః ॥ అథసురవృషభాః గురుప్రభావరమస్య అస్యమ
నః మదదంభాఅరమస్యత్-ఇతిజ్ఞోత్వావరంప్రగిశ్యజగ్ముః ॥ అథః ॥ అథ
అనంతరం సురవృషభాః దేవశ్రేష్ఠాః గురుప్రభావరమస్య ప్రభావా మ
హిమారమాలక్ష్మీః గుర్వ్యప్రభావరమేయస్యతస్య అధికప్రధానసంప
దఇతియావత్- గతప్రభావరమస్య గతోనష్టః ప్రభాయాఃకాలే రవమః
అశోభనత్వం యస్తాత్తస్య- అతిశయితకాంతే రిత్యుభయః- అస్య నశస్య
మనః చిత్తం మదదంభామదః బౌద్ధశృంగంభోవిప్రలంభః తా అరమత్వం
తంఅస్యత్- త్యజజితి జ్ఞోత్వావరంఅభిలషితంప్రదిశ్యదత్వాజగ్ముఃసావ్వా
సం ప్రతియయుః ॥ దేవాఃస్వదౌత్యేన నశస్య మనః త్యక్తమదదంభ మితి
జ్ఞోత్వా తస్మై నశాయఅభిషతం వరందత్వాస్వర్గంప్రతిజగ్మురితితా॥

౫౨॥ శ్లో॥ గురుమహిమాపరమాయా స్తంభీదనశశిషవసతిమాపరమాయాః

ప్రియయామాపరమాయాస్వపురమగుర్యత్రతంక్షమాపరమాయాః

వ్యా॥ గుర్వీతి॥ పద॥ గురుమహిమా-పరమాయా స్తంభీ- చ- నశః- ఏ
షః- వసతి- ఆప- రమాయాః ప్రియయా- అమా- పరమాః యా- స్వ
పురం- అగుః- యత్ర- తం- త్షమాపరం- ఆయాః॥ అన్వ॥ యత్ర త్షమాప
రంతం ఆయాః అగుఃపృథుమహిమాపరమాయా స్తంభీ ఏషనశశ్చయాపర
మాతయా ప్రియయా అమారమాయాః వసతి స్వపురమాప ॥ అథః॥
యత్రపురే ఆయాః సంపదాగమాఃక్షమాపరంతాంతిశీలంతం అగుః పా
వుః- గురుమహిమాగుర్విస్తృతః మహిమాయస్య సః పరమాయా స్తం
భీపరేషాంశత్రూణాం మాయాయాఃవంచనాయాః స్తంభీ ప్రతిబంధకః శ
త్రుప్రయుక్తమాయానాశకఇతియావత్- ఏష నశశ్చయా దమయంతీవర
మాతృకృష్టాతయాప్రియయామభార్వయాసహరమాయాఃలక్ష్యైః వ
సతి ఆవాస స్థానం-స్వపురం స్వరాజధానీం- ఆప్రప్రాప్తవాక్- సనశో
మయంత్యాసహస్వపురం ప్రవిష్టవాఽతితాత్పర్యం॥

౫౩॥ శ్లో॥ శశినాసమహాసమహానగరేజనతాస మహాసమహాస్త

మదమ్ । అభిభాసురయాసురయావ్యహార ద్వ్యతనో

త్సురయాసురయాగమపి॥

వ్యా॥ శశిసేతి॥ పద॥ శశినా- సమహాసమహాః- నగరే- జనతా- సమ

హః-సమహః స్త-ముదం-అపి-భాసురయా-సురయావ్యహరత్-వ్యతనోత్-సు
రయా-సురయాగం- అపి || అన్వయః || సగరేశశినాసమహఃసమః సమహఃజ
నతాముదంసమహః స్తభాసుర యాసురయాపివ్యహరత్-సురయా-సతీసుర
యాగమపివ్యతనోత్ || అర్థః || సగరేశపత్తనేశశినాచంద్రదేవా- సమంహఃస
స్యమహః తెజఃయస్యాః సాసమహఃసమహః సమహఃమహః కల్యాణం తే
నసహితాజనతాజనసమూహః- ముదంహృషణం- సమహఃస్తస్మాస్తవతీ
భాసురయాఉజ్జ్వలయాసురయామధురాపివ్యహరత్ విహరమకనోత్సుర
యా- రయోవేగః శోభనోరయోయస్యాస్ససురయాసతీ సురయాగమపి
దేవపూజామపి- వ్యతనోత్చకార || నళిదమయంత్యాసహస్వపురప్రవి
ష్టైసతిప్రస్తుతకల్యాణాస్తత్పురనినాసినిజనాఃపరంసంశోషమవాస్యదేవ
పూజాంమధుపానాదిభిఃహారమస్య తన్వన్తితితాత్పర్యం ||

ఇతిసుబోధిసీతీకాసహితై- కాశివాసకృతా

నళిందయే-ప్రథమాశ్వాసః.

శ్రీరస్తు,

నళిందయే-ద్విత్యాశ్వాసప్రారంభః.

౧-శ్లో|| అథరతరే కాంతే నప్రాపినశేనాత్రయందీరే కాంతేన |

తాంపునరేకాంతేన ప్రాప్తవతారిపుమదాతిరేకాంతేన ||

వ్యా|| అథేతి || పద || అథ-రతిః-ఏకాంతేన- ప్రాపి-వతేన- అత్రయందీ
రే- కాంతేన-తాంపునః-ఏకాంతేన-ప్రాప్తవతా-రిపుమదాతిరేకాంతేన ||
అన్వ|| అథఏకాంతాంపునఃప్రాప్తవతారిపుమదాతిరేకాంతేనకాంతేన తే
ననళేన- అత్రయందీరేకాంతేనరతిప్రాపి|| అర్థ|| అథఅనంతరం- ఏకాంము
ఖ్యాం|| ని|| ఏకేముఖ్యాన్యకేవలా ఇత్యుమరః- తాంపునః|| ధైమీం ప్రాప్తవతా
డిధవతారిపుమదాతిరేకాంతేన రిక్తాణాం శత్రూణాంమదాతిరేకస్య గ
వాతిశయస్య అంతేన నాశకేన కాంతేన కమనీయేన తేననళేనఅత్రయం
దిరేతస్త్రికానదనే ఏకాంతేన అన్యపరేణమనసారతిక్రీడాప్రాప్తిప్రాప్తా-
న్వయంపరానంతరంశారమణీయేమందిరహాసీ భైరవ్యా సహరతిమను
భూతవానితితాత్పర్యం ||

(ప్రథమాశ్వాసః.)

॥ ॐ ॥ బభౌససారసాగరశ్చ కాససారసాద్యైః ॥ ౧౬ ॥

మధుస్ససారసారవస్తదాససారసాతవక్త

వ్యా॥ భభావితీ॥ పద॥ బభా-సః-సారసాగరః-వకా-స-సా-రసాగ్రజః
 ధీః-మధుః-ససాతసారవః-త్రదాతససార-సాతవః॥ అర్థః॥ సారసాగ
 రఃసః బభా-రసాద్రీ=ధీసావకాసతదాససారసారవః సాతవఃమధు
 శ్చాతససార॥ అర్థః॥ సారసాగరఃసారశృంగారవిరసఃతస్య సాగరఃఅత్య
 స్త్రైకసిగ్ధియవత్-యద్వాసారస్యబలస్యసాగరః నిలయభూతఃససశబ
 భాశుశుభేరసాద్రీ=ధీరసేనశృంగారేఆద్రా=మధురభూతాధీగ్రస్యాః
 సాః శృంగారాదావిషవీర్యేగుణైరాగేద్రవేరసశస్యపరః-సాదయ
 తీవకాసవిరరాజ-తదాతదాని-ససారసారవఃసారసాశ్చక్రవాకాః తే
 షామారవశ్యబ్ధాసారవఃతత్సహితంససారసారవః-సాతవః ఋతౌ
 భవమాతవంపుష్పాదితత్సహితత్వవః-మధుఃచైత్రమాసః ॥ ని ॥ స్యా
 వైప్రత్రే చైప్రకౌమధుగీత్యుప-ఆససారఆపగామ॥ పరస్పరాదు రాగే
 విరాజమానయోనవమయంసన్నతయోః అనుకూలఃసకలరమణీయఃమనో
 భవనిభవానుభవమమోవసంతప్రపాదుగానీతితాత్పర్యం ॥

ॐ శ్లో॥ సముదధి తా శాలీ నాంక ర్ణేక టి శా గ్రు విజి తా శాలీ నామ్ ।

నిసభత్రాకాశానామివసన్నిచిసభసముద్ధితాశాలీచామ్॥

వ్యాసముచిత్రే || పాసముచిత్రే - ఆశాలీనాంకరేణ - కణిశాగ్రుచిజితా
 శాలీనాం - విసఫిత్త - శాలీనాం - ఇమ - నశిసింలభ - సముద్భితా - ఆశా - అశీనాం ||
 అన్వయః || అభిషింభ త్తాశాలీనాంకణిశాగ్రుచిజితాకరేణ ఆశాలీనాంశా
 లీనామిద నశిసింసచచిత్ర - అశీనామాశాసముద్భితా || అథః || అథఅనం
 తరంవిసఫిత్తాహర్యః శాలీనాంకళమానాం - కణిశాగ్రుచిజితాకణిశంస
 న్యచంజిత తస్య అగ్రంకణిశాగ్రంతస్య రుచింజమతీతికణిశాగ్రుచిజిత
 తేన || ౧౧ || కణిశంసన్యచంజితస్యచరః - కరేణికిరజేన ఆశాలీనాంఆశాసువి
 యునిహితాంఅదర్శన గతామితియవత్ - శాలీనామివలజ్జితామిసస్థి
 తాం నశిసిం పంకజిసింసముచిత్రతసముద్భాపయామాన - అశీనాంభ్రమరా
 ణామాశాత్పస్థాసముద్భితాఉత్పన్నా || ౧౨ || ఆశాదిగతికృష్ణయోరితివిశ్వః - శి
 శిరకాలవిసప్తత్వాత్ దిక్షుక్వచిత్త్ర దేశకేంచినశిష్టాంక మనిసింవసంతస
 మయేసమాగతే స్వయమనిసింసకుశకరణో దినకరః స్వేతైశకిరజేనశ్చకై

సంకుచితసర్వాంగీకృతచిత్తోగత ప్రదేశేస్థితాం ప్రేయసీంభరైవసమా
శ్వాసమాయాస- అథమధుపానలోబపానాం భ్రమరాణామిచ్ఛాసముత్ప
న్నేతితాత్పర్యం ||

౪ || శ్లో || కురవాపచసారసకాకురవానుగ-రవాఖ్యానగోపితదాంకురవాణ్ |

కమలంకృతవద్దతపంకమలంకమలన్నవిలోభయితుంకమలమ్ ||

వ్యా || కురితి || పద || కుః- అవాప- చ- సారసకాకురవాణ్- కురవా
ఖ్యానగః- అపితదా అంకురవాణ్- కం- అలంకృతవత్ గతపంకమలం- క
మలం- న- విలోభయితుం- కం- అలం || అన్వ || కుశ్చసారసకాకురవాణ్
ఆప- తదాకురవాఖ్యానగోపితంకురవాణ్- గతపంకమలంకంఅలంకృతవత్
కమలంకంవిలోభయితుంనాలం || అర్థ || కుఃపృథ్వీ || ని || గోత్రాకుఃపృథివీ
స్సస్వీత్యమరః- సారసకాకురవాణ్ సారసానాంచక్రవాకానాం కాకుర
వాణ్ కాకుశ్చాణ్ అవాపలేభే- తదాతదాంకురవాఖ్యానగోపిత కురవవృక్షో
పి- అంకురవాణ్ పల్లవితఃఅధూత్- గతపంకమలంపంకవమలం అపగతిం
పంకమలంయస్తాత్తథోక్తం- కంజలంఅలంకృతవత్ అలంకుర్వతే- కమలం
పంకజం కరిపురుషంవిలోభయితుం మోహయితుం- నాలంనపర్యాప్తంస
ర్వానపివిలోభయితుంసమర్థమేవాసీత్ || సారసాస్సంహృష్టాః కాకుర
వానకుర్వణ్- కురవకవృక్షఃపుష్పితోధూత్ - ప్రఫుల్లకమలానిసరాంసిన
ర్వమనోరంజనాన్యథూవన్నితితాత్పర్యం ||

౫ || శ్లో || అగురతిమహిమానీతస్త్రైరవిమహంసిగురుతమహిమానీతః |

భవనమృహిమానీతఃస్త్రైరేణపరితశ్శరాఖ్యమహియానీతః ||

వ్యా || అగురితి || పద || అగుః- అతిమహిమానీ- ఇతస్త్రైః- రవిమహం
సి- గురుతమహిమానీతః- భవనం- మహి- మాని- ఇతః- స్త్రైః- తరితః
శరాఖ్యం- అహిం- ఆనీతః || అన్వ || అతిమహిమానిర విమహంసిగురుతమ
హిమానీతః ఇతస్త్రైః అగుః- మానీస్త్రైరేణపరితః శరాఖ్యం అహిం ఆనీతః మహి
భవనం ఇతః || అర్థః || అతిమహిమాని అత్యంతమాహత్త్యవంతి- రవిమహం
సి ఆదిత్యరశ్మయః- గురుతమహిమానీతః ప్రభూతహిమసంహతేః ఇతస్త్ర
తః సమంతతః అగుఃప్రాసరణమానీమానవాన్పురుషః- స్త్రైరేణకామేన-ప
రితః సమంతాత్- శరాఖ్యమిషునామధేయం- అహింసపంకం ఆనీతః ప్రా
ప్తిస్త్రైః మహిమహత్యనః తద్యుక్తం భవనం గృహం ఇతః ప్రాప్తిః- భవనం

తేహార్యకిరణాహిమోనరోధమతీత్యసవంతతావినిస్సృతాః తస్మిన్నాతే
మానీసపఃవద్దుథః షేణమన్తసాయకేప వీడితః మనోభ వరణాయప్రి
యయాసాకంఠహరిప్రవిశేతితాత్పర్యమ్॥

౬॥ శ్లో॥ స్తరసూచితయాజగతః క్షుతిసూచితయాభవద్ధిచంపకముకుళః।

తదసూచితయావృధయానిరసూచితయాయువియుగ్ధంపతికౌ

వ్యా॥ స్తరేతి॥ పద॥ స్తరసూచితయా-జగతః-క్షుతిసూచితయా-అభవ
త్-హి-చంపకముకుళః- తత్- అసూచి-తయా- వృధయా- నిరసూచిత
యా-యయా-వియుగ్ధంపతికౌ ॥ అన్వ॥ చంపకముకుళః జగతః క్షుతిసూచి
తతయాస్తరసూచితయా అభవద్ధి యయాచితయావృధయా వియుగ్ధంపతి
కౌనిరసూబహువతుః-తయాతదసూచి॥ అథః॥ చంపకముకుళఃచంపక కు
ట్టులః॥ కుట్టులోములోస్త్రీయామిత్యురః- జగతఃలోకస్యక్షుతిసూచిత
యాక్షతౌవ్రణేసుతరాంయోగ్యయాస్తరసూచితయాసూక్ష్మకార తీక్షణ
గ్రివేధసాధసిఘాతఆయుధవిశేష-తస్యభావస్తత్ప్రస్తరస్యతత్వేన భవ
త్-హిశబ్దః ప్రసిద్ధి-చితయావృద్ధిప్రాప్తయాయావృధయావీడయా
హేతుభూతయావియుగ్ధంపతికౌవిరహితస్త్రీపురుషోనిరసూగత ప్రాణౌ
బహువతుః-తయావృధయాతత్ ఫ్రానాథోక్తచంపకముకుళస్యస్తర
సూచితయాభవనంసూచితంజ్ఞాతృ॥ తస్మిన్కాలేచంపకముకుళఃస్తరస్య
జగద్ధింశాక్రియాయాంసూచిభావేనవ్యవస్థితః పితృదేశనానంతరమేవ విర
హిణఃకామవీడితాఃనిగతప్రాణాశ్చాసృజపన్నితితాత్పర్యమ్॥

౭॥ శ్లో॥ విరళోచ్చపలాశస్యప్రచురంపుష్పం బభూవచపలాశస్య।

స్తరనీచపలాశస్యప్రాశ్యాధ్వగపీశితచారుచపలాశస్య॥

వ్యా॥ విరళేతి॥ పద॥ విరళోచ్చపలాశస్య-ప్రచురంపుష్పం- బభూవ-
చ-పలాశస్య-స్తరనీచపలాశస్య-ప్రాశ్యాధ్వగపీశితచారు- చపలాశస్య॥ అ॥
విరళోచ్చపలాశస్యపలాశస్యప్రచురంపుష్పంచపలాశస్యస్తరనీచపలాశస్య
ప్రాశ్యాధ్వగపీశితచారుబభూవ॥ అర్థః॥ విరళోచ్చపలాశస్య విరళం అల్ప
భూతుండగ్నదేశేఅగ్రదేశేస్థితంపలాశంభదనంయస్య ॥ ని॥ పత్రం పలాశం
భదనమిత్యురః-పలాశస్యబ్రహ్మరృక్షస్య- ప్రచురంబహుపుష్పంకుసుమంచ
పలాశస్య యద్రాశస్య- స్తరనీచపలాశస్యపలంమాంసం ఆశ్వాతీతి పలా
శః-రాక్షససీచః నికృష్ట- నీచశ్చాసౌపలాశస్యచపలాశఃస్తరవీచ నీచప

లాశః తస్య- విరహిజనమాంసభక్షణేవ్యచస్థితస్యేతియావత్-ప్రాశ్నాధ్వ
గపితే చారుప్రాశ్నంభక్షణయోగ్యంపథికానాంఅధ్వగానాం పిశితంమాం
సమివచారుమనోహరంబభూవ॥విరహిజనమాంసవద్రక్తంపలాశకుసుమం
స్త్రరాఖ్యరాక్షసస్థమాంసమివస్థితంవిరహిజనచాధకమభూదితితా॥
౮॥శ్లో॥ ఋతౌబభూనిశాహ్వయావిభావిభావిభావిభాః॥

కలాశ్చ తేషుసత్పతేరదారదారదారదాః॥

వ్యా॥ ఋతౌవితి ॥ పద॥ ఋతౌ- బభూ-నిశాహ్వయాః- విభావిభావి
భాః- కలాః- చ- తేషు- సత్పతేః అదారదారదాః- రదాః ॥ అన్వ ॥
విభావిభావిభాఃఋతౌనిశాహ్వయాభిభాబభూః- తేషుసత్పతేఃకలాశ్చఅదా
రదారదాఃదాఃబభూవుః॥అథ॥విభావిభావిభావిభావోరత్యాదికారణం
సోస్యాఅస్తీతివిభావినితాద్యశీభాకాంతిః తయావిభావ్యావకేయద్వావిశే
షణభాసమానవిభావిభాసాంవిభూభావిభూవిభాః-విభావిభూఃయస్మిన్
ప్రదీప్తవినకరభితియావత్-ఋతౌవనంతేనిశాహ్వయాఃరాత్రినామధేయా
భిభాఃగజాఃబభూవిశేభూః-తేషుగజేషు సత్పతేః సంతినక్షత్రాణితేషాంసతే
చంద్రస్యకలాఃభాగాశ్చఅదారదారదాః అచారాతాంభార్యావిహీనానా
ందారంవిదారణంచపత్వదారదారదాఃవిరహహింసాకారిణభ్యర్థకాః-
దాదంతాఃబభూవుః॥ ప్రదీపభాస-శేవసంతఋతౌ- అంధకారణకృష్ణ
కారాత్రినామధేయాగజాఃశుభ్రవణేనచంద్రకలామయేనదంతేనవి
హిజనవిదారణంచక్రరితితాత్పర్యమ్॥

౯॥శ్లో॥ ఇహాలలనాశోకాశ్చిప్రదేనయేనాత్మమహావి నాశోకాశ్చి॥

కామేనాశోకాశ్చిస్వనహుంకృభిస్సదిత్వనాశోకాశ్చి॥

వ్యా॥ ఇహేతి॥పద॥ ఇహ-లలనాశోకాశ్చిప్రదేన-యేన-ఆత్మమహావి
శః-అకాలి-కామన-అశోకాశ్చిస్వనహుంకృతిభిః-సః-దిత్తు-అనాశః- అః
శ్చి॥అన్వ॥ ఇహాలలనాశోకాశ్చిప్రదేనయేనజనేనాత్మమహావినాశః అకా
లనాశస్సజనః- కామన అశోకాశ్చిస్వనహుంకృతిభిః దిత్తుకాలి ॥ అర్థః
ఇహవసంతకాలే-లలనాశోకాశ్చిప్రదేనస్త్రీతాంశాకరాశ్చిప్రదేన-యేన
రుషేణ- ఆత్మమహావినాశఃస్వకల్యాణవిఘాతః- అకాలిఅకారి- రశయో
భేదః-సజనఃఅనాశఃఅశారహితః కామనమదనేన-అశోకాశ్చిస్వనహుం
కృతిభిః-అనాశః-కలినహిమరసనహుంకారైః-దిత్తుదిగంత్రేషు- అకాలిఅ

ధి॥యః పురుషఃప్రహయకలహాదినామోదంహనుబభూవ-సజనఃకామెన-
అశోకతరులీనధ్రమరహుంకారేణపరితఃస్యమానస్తస్మావిలితాత్పర్యమ్॥

౧౦॥శ్లో॥సహకారవృత్తేసమయేసహకారహణస్యకేనుసస్తారపదమ్॥
సహకారముపరికాంతైస్సహకారమణీపురస్సకలవణఃమపి॥

వ్యా॥ సహకారేతి ॥ పద॥ సహకారవృత్తే-సమయే-సహకారి-రహణ-
స్య-కే-ను-సస్తార-పదం- సహకారం ఉపరి- కాంతైః-సహ-కా-రమణీ-
పురి-సకలవణం-అపి॥అన్వ॥సహకారవృత్తేసమయేకేనురహణస్య సహ-
కారి-కారమణీకాంతైస్సహపురి-సకలవణం ఉపరిసహకారంపదమపిస-
స్తార॥అథః॥ సహకారవృత్తే-సహకారాహ్వాతాఃతైఃపరివృత్తీని॥ఆమృ-
తాహ్వాతేరసాలోసాసహకారోతిసారభక్త్యమరః- సమయేవసంతకాలే-
కేనుకేపురుషాః-రహణస్యవియోగస్య- సహకారి-సోధుం సమథాః- ను-
ప్రసిద్ధా- ఏకావిసాస్తీత్యథః- కారమణీకాస్త్రీకాంతైఃసహభక్త్యభిన్న-
హపురి-సకలవణం కవణఃశ్చ(లవణశ్చ) లవణఃశ్చతాభ్యాంసహితఉ-
పరిఅంతైఃసహకారంహవణఃసహితం పదంత్యురసమూహం కలహమితి
యావత్-సస్తారస్తృతవత్- సకాపీత్యథః॥ పురుషాభార్యాభి సహపి-
యోగంసహేహీ-స్త్రీయశ్చభక్త్యభిన్నహకలహాన్నచక్రురితితాత్పర్యమ్॥
౧౧॥శ్లో॥సున్నమనామధునానాశ్రయతిమృతంకొవిసాంగనా మధునానా॥

ఇతిలలనామధునానావిధమధమతి-లతదథఃనామధునానా॥

వ్యా॥ సున్నేః॥ పద॥ సున్నమనాః-మధునా-న-ఆశ్రయతి-మృత్-కః-వినా
అంగనాం- అధునా- నా- ఇతి-లలనా- మధు-నానావిధం-అధయత్-కేల-త-
దథఃనాం- అధునానా॥అ॥ అధునామధునానున్నమనాఃకోవా అంగనాం
విసామృతింనాశ్రయతి- ఇతితదథఃనామధునానాకేలలనానానావిధమృ-
ధుఅధయత్॥ అథః॥ మధునావసంతేన- సున్నమనాః-ప్రేరితాంతఃకర-
ణః- కో-నాకఃపుమా అంగనాంవినాకామినీంవినా అధునా వసంతసమ-
యేమృతింమరణంనాశ్రయతినప్రాప్నోతి- సర్వోపేమరణంప్రాప్నోత్యేవే-
త్యర్థః-ఇతిఇత్థంధూతాంతదథఃనాంతస్యచాయకస్యప్రాథకనాం అధునా-
నాఅపరిత్యజంతీకేలలనాఅంగనానానావిధంనానాప్రకారంమధుఆసవం
అధయత్-అపిచత్॥అనెనవసంతగుణేనప్రెరితేద్రవియఃకోవామనుష్యంఅంగ

ద్వ్యక్షమేత్య మధుపీత్యామధురంజగా-మధుమానశ్చనితరాంసాంవర్యయు
క్తోబభూవేతి తాత్పర్యమ్॥

౧౮॥ శ్లో॥ పికోపికోపికోపికోవియోగిసీరభర్త్యయత్ ।

వచాంసిభంగమాలపన్నితానితానితానితాః ॥

వ్యా॥ పికఇతి॥ పద॥ పికః- అపి-కోపి- కోపికః- వియోగిసీః, అభర్త్య
యత్- పచాంసి- భంగం- ఆలఙ్క- ఇతాని- తానితాని-తాః॥ అన్వ॥ భం
గంఇతానితానితానివచాంసి ఆలఙ్క కోపికః కోపికః తాపిఃవియోగిసీఃఅ
భర్త్యయత్॥ అర్థః॥ భంగంరచనావిశేషం ఇతానిప్రాప్తాని తానితానిత
త్తనవసరోచితానివచాంసిభాషితాని ఆలఙ్కవదన్- కోపికః కోసనస్వ
భావం- కోపిపికఃకోకిలః వియోగిసీఃపిరహిణీ- అభర్త్యయత్ ఆతజ్ఞ
యత్॥ వనోపకంఠనిలినకలరవకలకంఠకృతాతిమధురనినాచాకర్ణనైవకుం
ఠితాంఠోకరణోప్రాయోగిసీజనఃప్రాణనాధంశరణంజగామేతితాత్పర్యం॥
౧౯॥ శ్లో॥ శ్రీరాపికలాపేన ప్రవృద్ధమామ్రావలిమపికలాపేన ।

నకలాపికలాపేనప్రణతఃసమకారివాగపికలాపేన ॥

వ్యా॥ శ్రీరితి॥ పద॥ శ్రీః- అపి- కలాపేన- ప్రవృద్ధం- ఆమావలిమ-
పికలాపేన- న- కలాపికలాపేన- ప్రణతఃసం- అకారి- వాక్- అపి-కలా
ఆపే- న॥ అన్వయః॥ కలాపేనశ్రీరాపి- ఆమావలిమపికలాపేన ప్రవృద్ధం
కలాపికలాపేన ప్రణతఃసంనాకారి- కలావాగపినాపే ఇతివాక్యవత్తుష్ట
యం॥ అర్థః॥ కలాపేనచంద్రేణశ్రీకాంఠికాలక్ష్మీప్రాప్తా-ఆమావలిమమా
తవనేషు- పికలాపేనకోకిలకూజితేన ప్రవృద్ధసపిఠం-కలాపికలాపేన- మ
యూరసమాహేనప్రణతఃసం- నతఃసక్రియానుష్ఠానం- నాకారి-నకృ
తం- తేనకలామధురావాగపేవాణీచనాపేనప్రాప్తా॥ వసంతకాలత్వాత్
చంద్రేశోభాకోకిలకూజితంచప్రావధకాల- మయూరసమాహునర్తనం
కేకాశబ్దశ్చనావర్తతేతితాత్పర్యం॥

౨౦॥ శ్లో॥ ససమానసమానసమానసమానసమాగమమాపసమీత్యవసంతభః ।

భ్రమదభ్రమదభ్రమదభ్రమదభ్రమరచ్చలతఃఖలుకామిజనః ॥

వ్యా॥ నేతి॥ పద॥ స- సః- మానసమానసమానసమాగమం- అప- స
మీత్య- వసంతభః- భ్రమదభ్రం- అద భ్రమదభ్రమదభ్రమరచ్చలతః- ఖలు
కామిజనః॥ అన్వ॥ యఃకామిజనః మానసమానసమానసమాగమంనాప-
సః అద భ్రమదభ్రమదభ్రమరచ్చలతః భ్రమదభ్రంవసంతభఃసమీత్యమా

తరో- గతరోగశర- త్వందేభసోవివరం అతరః- మేకాస్తమవేక్ష్యయథా
అన్యమధారసేవరమే- తథాఆరమేవవదేతి || అథ= కుసుమేక్షణభాక్ కుసు
మమేవఈక్షణంచక్షుః తద్భజతీతికుసుమేక్షణభాక్ తస్యసంబుద్ధివరవరిష్ట
అగతరోపర్వతస్తవృక్షత్వంగతరోగతరః అతిశయితోరోగః రోగతరఃగ
తోరోగతరః యస్యసః త్వందేభసః ఆకాశస్యవివరంరంధ్రంఆతరః అతీత
ఇత్యేథః- అతః మేమమకాన్తన్నాయకంలవేక్ష్యదృష్ట్వా- యథాఅన్య
దాసంపదౌవసన్తైగమే వశ్రీరివరమే క్రీడామితథా అరమే వశీసుమేవవద
బూహి || ఉన్మత్తాకాచిత్ స్త్రీపర్వతస్థంపుష్పితంకంచనమృతముపాశ్రి
త్యప్రార్థయతే తితాత్పర్యం ||

౨౦|| మూ|| శ్రీతేతిగామనాగతస్వబన్ధగామనాగతః ।

పరాపనామనాగతస్తతామకామనాగతః ||

వ్యా|| శ్రీతేతి|| పద|| శ్రితా- ఇతి- గాం- అనాగతస్వబన్ధగాం-మనాక్
అతః పరా- అప- నామ- న- అగతః- తతామ- కామనాగతః || అన్వ|| ఇ
తిశ్రితాపరాఅనాగతస్వబన్ధగాంగాంతః అగతఃమనాక్ నాపనామప
శ్చాత్ కామనాగతస్తతామ || అథ= ఇతిపూర్వోక్త ప్రకారంశ్రితాల
థాత్వృక్షకేవపరాఅన్యనాయికాలనాగతస్వబన్ధగాంప్రదృశ్య
గామినీంగాంశబ్దంప్రత్యుత్తరమితియవత్- మనాగీషదపి-అతఃఅస్మాక్-అ
గతఃవృక్షాత్ నాపనాస్తాస్తవతీనామప్రసిద్ధా- కామనాగతః మన్యభవ
కృష్ణసర్పః గజోవాతస్మాత్- తతామతాప్యతిస్త- అనేనప్రలాపాన్తాద
వ్యాధయతితిగ్రోదశాస్సూచితాః || పూర్వశ్లోకోక్త ప్రకారేణపర్వతత
రుంపాగ్రీథయస్తీసాతస్తాత్ వృక్షాత్ భర్తృవిషయంప్రత్యుత్తరంకించి
దసినలభ్యాపశ్చాత్కామపరవశాబధూవేతితాత్పర్యం ||

౨౧|| మూ|| కాలలనాదివసన్తంకుసుమశరమశోభహృద్యనాదివసన్తమ్ ।

అశిభిరనాదివసన్తదృష్ట్వాయత్రాత్మనోర్ధనోదివసన్తమ్ ||

వ్యా|| కేతి|| కా- లలనా- దివసం- తం- కుసుమశరం- అశోభ- హృ
ది- అనాదివసన్తం- అశిభిః- అనాది- వసన్తం- దృష్ట్వా- యత్ర- ఆత్మనః
అథ=నాత్- ఇవసన్తం || అన్వ || కాలలనాతందివసంహృదిఅనాది వసం
తంకుసుమశరమశోభ- యత్రఆత్మనఃఅథ=నాదివసన్తంవసన్తదృష్ట్వాఅశి
భిరనాది || అథ=కాలలనాకాస్త్రీతందివసంతస్తి వాసరేవసంతముతే

కాలాధ్వనోరత్యంతసంగభిత్తివ్యతీయా- వాసరంసవళమిత్యధః హృదిహృ
దయేలనాదిసర్వ దావసంతవతః మానంకుసుమేశరం మన్తభ్రామిసోభన
హితవతీన కాపీత్యర్థః- యత్రవసంతకాలే- ఆత్మనః అథకనాదివ పా
థకనయేవసంతవతః మానం వసంతం వసంతముతం దృష్ట్వాప్రేక్ష్య
నాదిశబ్దితం ॥ యత్రహృదయస్థిత కామబాధాంసర్వా అపిలనాసోభన
మశక్తాబధూపురితంవసంతకాలంవృష్ట్వాఅశయోజగురితితాత్పర్యమ్ ॥
౨౨॥ శ్లో॥ స్వయమథమన్దారితయాయుక్తోయుక్తన్నశస్యదారితయా
ఆరామందారితయమదనేనధియాపద్మజ్యోతిరదారితయమ్ ॥

వ్యా॥ స్వయమితి॥ పద॥ స్వయం-అథ-మందారితయా-యోక్తాయుక్తం-
నశః-నః-మందారితయా-ఆరామం-దారితయా-పద్మజ్యోతిరదారితయమ్-ఉత్త
మం-దారియా॥ అన్వయః॥ అథమందారితయాయుక్తనః, నశఃమందారితయా
యుక్తఉత్తమం ఆరామంమదనేన దారితయాపద్మజ్యోతిరదారిత
యావిశిష్టః స్వయమాపత్ ॥ అర్థః॥ అథఅనంతరమందారితమామన్దః అల్పభూ
తః అరిశత్రుయస్యతస్యభావ మందారితయాయుక్తః అల్పశత్రురిత్యర్థః-
సనశః మందారితయాపారిజాత వత్సవయుక్తం ఉపలక్షితం *మందారః
పారిజాతకభివృద్ధిః- ఉత్తమం ఉత్కృష్టం ఆరామం ఉద్యానం మదనేన మ
న్తజేన దారితయావిదారితయాధియాబుద్ధ్యా ఉపలక్షితస్య దారితయా
దారానార్యః భార్యవత్రయాభార్యసహితభియావతీ- స్వయం అపత్
ప్రాప్తవాన్ ॥ సకలమేవశత్రుపక్షన్నిరవశేషీకృత్యపశ్చాత్ సనశః మదన
పరవశస్య స్వభార్యాభిః పారిజాతాదిభిరలంకృతముద్యానం స్వయమే
వ ప్రవిష్టవానితి తాత్పర్యమ్ ॥

౨౩॥ శ్లో॥ అనువ్రతాసమాననంసమాననందభీమజా ।

తమిన్దనాసమాననంసమాననందసేవసే ॥

వ్యా॥ అనువ్రతేతి॥ పద॥ అనువ్రతా- సమాననం- సమాననంద- భీమ
జా- తం- ఇన్దనః- సమాననం- సమాననన్దసే- వసే ॥ అన్వయః॥ సమాననం
దనేన సేసమాననం ఇందునాసమాననంతం అనువ్రతా భీమజాసమాననం
ద ॥ అర్థః॥ సమాననందనేనదృశేందోద్యానవనైశుపవసే సమాననంపూ
జాసహితం యథాతథా ఇందునాచంద్రేణ సమాననంతుల్యవదనం తంన
శం అనువ్రతాఅనుగతాఅనుబద్ధావాభీమ జాదమయంతీసమాననందసమ

గభ్యవందత్ ॥ భతురసుగుముద్యానేనచరంతి దమయంతిననందేతి తా
౨౪॥ శ్లో॥ ఇహరుచిరామావలయస్వదృశమితిపృథక్ప్రియస్యరామావలయః

పాప్తారామావలయస్ఫురోగిరాయదుదరేభిరామావలయః

వ్యా॥ ఇహేతి ॥ పద ॥ ఇహ- రుచిరాం-ఆవలయ-స్వదృశం- ఇతి- పృ
థక్- ప్రియస్య- రామావలయః- పాప్తారామావలయస్ఫురః-గిరా-య
దుదరే- అభిరామావలయః ॥ అన్వయః॥ యదుదరేవలయః అభిరామాః
వలయస్ఫురః రామావలయః ఇహరుచిరాంస్వదృశం ఆవలయేతిప్రియస్య
గిరాపృథక్ పాప్తారామాఃబభూవుః ॥ అర్థః॥ యదుదరేయాసాముదరేమ
వలయః త్రివభిధంగా అభిరామాఃమనోజ్ఞాః- వలయస్ఫురఃవలయైః కర
భూషణైః స్ఫురంతీతిత్వి- వలయస్ఫురః తారామావలయః స్త్రీసమూ
హః ఇహవనేరుచిరాంచనోజ్ఞైః స్వదృశంఆవలయ చాలయపశ్యేతియా
వత్ ఇతిఏవంప్రకారేణప్రియస్యభర్తుః గిరావచనేనపృథక్ ఏకైకశః పా
ప్తారామాఃపాప్తౌద్వానాఃబభూవుః ॥ నల్గోదయసవ్యాభిశాస్త్రే స్త్రీయశ్చఇత
ఆగత్యపశ్యేతిప్రియవచనంశ్రుత్వాతదనంతర మేవప్రమదావనంప్రవిష్టద
త్యఇతితాత్పర్యమ్ ॥

౨౫॥ శ్లో॥ నవకుసుమానమనాగాగంతున్నైచ్చత్పరాసమానమనాగాః ।

అజనిపుమానమనాగాశ్రిత్యససతుసుమదానమానమనాగాః

వ్యా॥ నవేతి ॥ పద ॥ నవకుసుమానమనాగాః- గంతుం న- ఐచ్ఛత్- ప
రా- సమానమనా- గా- అజని- పుమాన్- అమనాక్- ఆశ్రిత్యసః సత్తు
సుమదానమానంఅనాగాః ॥ అన్వ॥ యస్మిన్ గంతుంససమానమనాః పరానవ
కుసుమానమనాగాఃగాగంతున్నైచ్చత్- సపుమాన్ అమనాక్ సతు-
సుమదానమానం ఆశ్రిత్యఅనాగాఅజని ॥ అర్థః ॥ యస్మిన్ గంతుంససమానమ
నాగసమానమానసహితంచనోయస్యాస్యాపరానిన్యా మానిసీనవకుసు
మానమనాగాః నవైఃకుసుమైరాన మనంయేషాంతే తాదృశాః అగావృ
తాయాసుతాఃగాః ఉపవనస్థాః గంతుంపాప్తౌచ్చత్- సపుమాన్సా
పరాభిపురుషః అమనాక్ సతు-సుమదానంచనోహరపుష్పదానమేవమా
నః పూజాతాంఆశ్రిత్యకృత్వా- అనాగాఃఅనపరాధః అజనిబభూవ ॥ స
గర్వాకాచిదంగదాదేనసహకుసుమభారావన మ్రుతరుషంజమండితాము
ద్యానభూమింగంతున్నైచ్చత్-అయంతూపాయజ్ఞఃపుమాన్మనోహరాణి

కానిచితుఁ నుమాన్యాదాయ ఏవంవిధైః కుసుమేరలంకృతాఖలుఉద్యాన
భూమిరితిజ్ఞాపయన్నిపతన్వైదదౌ - సాపితునుమాన్యాదాయచస్మిన్సూతా
నుగ్రహతేనసహగతవతీతితాత్పర్యమ్ ॥

౨౬॥ శ్లో॥ రుషితంసఖసాదమముష్యలసత్తనుతేతనుతేతనుతేతనుతే ॥

ననవాననవాననవాననవాగిహలేచరణేమృతిమేష్యతినః ॥

వ్యా॥రుషితమితి॥ పద ॥ రుషితం- సఖ- సాదం-అముష్య- లసత్తనుతే
తనుతేతనుతే అతను- తే- న- న- వాననవాననవాక్- అనవాక్- ఇహలేచ
రణే- మృతి- ఏష్యతి- సః ॥అన్వ ॥ లసత్తనుతేతనుతేసఖతేరుషితం అము
ష్యఅతనుసాదంతనుతేవాననవాననవాక్ సః- అనవాక్ ఇహ లేచరణేమృ
తినేష్యతీతి ॥అథః॥ కేనచిన్నాయ కేన పేషితాదూటీన్లొకద్వయేనత
త్ప్రియాంసాంత్యయతి ॥ హేలసత్తనుతేతనుతే- లసంతప్రకాశమానాత
నుః శరీరంతస్యభావస్తనుతాతయాఇతంపాప్తంనుతంసవనంయస్మాస్మా
తత్రసంబుద్ధిః రమణీయశరీరతయా పాప్తస్తితీతియావత్ ॥ తనుః కా
యేకృశేత్వేచేతివిశ్వః- హేసఖవయస్యేతతవరుషితంకోపః అముష్యత్వ
ద్భర్తుః అతనుఅధికంయథాతథాసాదం అవసాదంతనుతేకరోతి అతఏవ
వాననవాననవాక్ వానంశువహం ॥ శుషేగ్వానముభేత్రిషు- నవంరమణీ
యంతనంయస్యశుషేగ్ కృతరమణీయముఖః, త్యర్థః- సః అవాక్- గోము
ఖినఅవాక్- అనవాక్- భిముఖోభూత్వా ॥ స్యాదవా జప్యధోముఖిఇన్ద్ర
మరః- ఇహవసంతకాలేతేతవ- చరణేపాదేమృతింమరణంనెష్యతీతిప్రా
ప్స్యేవ- అనవద్యే హేసఖిత్వయా కృతంరుషితంత్యద్భుతుఃకర్తృధఃమే
వసాదంతనుతేసత్వత్వగమూలేనిపతితశ్చేత్ తంమరణాన్నివతకయేతిదూ
తీసఖీంవ కీర్తితాత్పర్యమ్ ॥

౨౭॥ శ్లో॥ అపిచైత్యవగానవతానవతానవతానవతాస్తగుణామధునా ॥

ఇహసౌఖ్యమగోచరమాచరమాచరమాచరమాస్యనరవ్యతరా ॥

వ్యా॥అపిచేతి॥ పద॥ అపిచ- ఏత్య- నగాక్- అవతానవతా- నవతా
న- వత- అ- స్తగుణా- మధునా- ఇహ- సౌఖ్యం- అగోచరంత- చర
మా- చ- రమాచరమాఅస్య- నరవ్యతరా॥అన్వ॥అపిచనగానేత్యఅవతాన
వతామధునానవతానాస్తగుణాబత- ఇహస్యంఅగోచరం మాచరఅస్యచ
రమారమాచనరవ్యతరా ॥అథః॥ అపిచకేచ- నగాక్వృక్షావ్యపా

స్వప్నతానవతాలవతానోవిస్తారః తద్వతామధునామా సేననవతానవత్వ
 ంనోహరత్వమితియవత్- నానగుణాత్వక్తాన్విగుణానబతేతిప్రసిద్ధా
 రస్తాత్- ఇహవసస్తకాతేసౌఖ్యంసుఖంఅగోచరం అవిషయంమాచరమా
 కురు ॥ మాన్యనూలంచనారణ్యశ్రమరః- సుఖమసుభవస్వేతియావత్-ప
 శ్చాదసంభోత్యోమీతిజేత్ అస్యమధోఃచరమాపశ్చాద్భవిసిరమాచశ్చి
 నరవ్యతరాత్యతరమణీయానేత్యత్తరత్రసంబంధః ॥ పాదపాకపా
 స్యవిజృంభమాణోమధుఃఅతిమనోహరోవతకత్- తస్మాదస్మిన్-తేమా
 నంత్యక్తావక్రీడాసౌఖ్యమసుభవస్వ అస్యకాలస్యపశ్చాద్భవిసికాంతినక
 రమ్యతరేతితాత్పర్యమ్ ॥

౨౦॥ శ్లో॥ ఇతిలాభికయాశికయాతకచైరతికాశికయాశిక ।

యాకధితా॥దయితంసమయాసమయా

దపరావ్యహరత్సమయాసమయాచతయా ॥

వ్యా॥ ఇతీతి॥ పద॥ ఇతి- లాభికయా- అశికయారితకచైః- అతికాశికయా
 ఆశికయా- కధితా- దయితంసమయా- సమయాత్- అపరావ్యహరత్-
 సః- మయా- సమయా- చ- తయా ॥అన్వయః॥ ఇతిలాభికయాఅశికయా
 తకచైరతికాశికయాఆశికయాకధితాఅపరాదయితంసమయాసమయాత్-
 సచమయాసమయాతయావ్యహరత్ ॥ అధికః॥ ఇతిఉక్తప్రకారం- లాభిక
 యాలాశయంత్యా అశికయాతకచైః లలాటలంబిచూర్ణకుంతలైః ॥ లలాట
 మభికంగోధిరిత్యచరః- కచః కేశభ్రీరోహిత్యచరః అతికాశికయా అ
 త్యంతశ్యామలయాఆశికయాసఖ్యాకధితాఉక్తాఅపరావధూః దయితంసమ
 యాభావకస్సమీపమిత్యధికః- సమయాత్ సమగచ్ఛతేసః భర్తాచమయాల
 ఘ్నై- సమయాతుల్య యతయాకాంతయా- సహవ్యహరత్చిక్రీడ ॥సబ
 హుమానంమాతీవాక్యేన చోదితాకాచిదనంతరం భర్తుస్సమీపముగతవ
 తీభర్తాచక్రేసమయాకాంతయాసహవిజహఃరేతితాత్పర్యమ్ ॥

౨౧॥ శ్లో॥ అతిరుచిమానస్తబకస్సరస్తటోయంవిచీయామానస్తబకః ।

ఇహాఖిలమానస్తబకఃప్రియామితివరోనయశ్చమానస్తబకః ॥

వ్యా॥ అతీతి॥ పద॥ అతిరుచిమాన్- అస్తబకః- సరస్తటః- ఆయం-వి
 చీయామానస్తబకః- ఇహ- ఖిల- మాన- తవ- కఃప్రియాం- ఇతి- పరః
 అనయత్- సమానస్తబకః ॥అన్వయః॥ అస్తబకః విచీయామానస్తబక-

అయంసరస్తటః అతురుచిమాన్- ఇహతపమానః కః ఇతిసమానస్తటకః
అపరః యాతం దేశమవయత్ ఖలు ॥ అథకః ॥ అస్తటకః నిరస్తటకపక్షి-
బకస్తుబకప్రాప్యేషలేపతతే- ఇహతుప్రభూతజలత్వాత్సి కతాలంకృ
తత్వాన్నిగతబకవత్త్వం- విచీయమానస్తటకః వధమానగుచ్ఛః య
ర్వావధిః పక్షిభిః భ్రమరప్రభృతిభిఃచీయమానాః మకరందపానాయాన్వి
ష్యమాణాః స్తటకాః భుష్పగుచ్ఛాయస్త్రిణః అయంసరస్తటః సరస్త్రిరం
అతిరుచిమాన్ అన్యంతసుందరః ఇహఅస్తిన్నచేతే- తవభవత్యామా
నః సర్వకః ఇతిసమానస్తటకః సమానః మానసహితః సాదరఇతియా
వత్ స్తటకః స్తుతిర్యస్యః పరః- అన్యాయవాప్రియాం ప్రేయసింఅన
యత్ ప్రాప్యామాన ॥ హేప్రియే అయంసరస్తటః అస్తటకత్వాత్పు
రుషాదిభిరుపమాతోవివిధకుసుమితలతానిచయోత్యంతరమణీయః ఇహ
మానంత్యజ ఇతిపరాయవాక్రీడితం ప్రేయసింలతాగృహమనయదితా
30॥ శ్లో॥ అరుణతరపరాగస్యప్రసవంప్రేక్షిష్టనపునరపరాగస్య ।

హసితైరపరాగస్యనైవస్తిష్టన్యపినవేపునరపరాగస్య ॥

వ్యా॥ అరుణతరేతి॥ పద॥ అరుణతరపరాగస్య- ప్రసవం- ప్రేక్షిష్ట-
న- పునః- అపరా- అగస్య- హసితైః- అపరాగస్య- నైవ- తిష్టంతి- అ
పి, లవేపుః- అపరాక్- అగ్న్య ॥ అన్వయః ॥ అపరాఅరుణతరపరాగస్య
నైవహసితైరపరాగస్య అగ్న్య అగస్య ప్రసవంలవేపుర్భూత్వాఅపరాక్
తిష్టంత్యపితంపునరప్రేక్షిష్ట ॥ అర్థః ॥ అపరాఅగ్న్య స్త్రీఅరుణతరప
రాగస్య అత్యంత క్షణమానునోరజనః ॥ పరాగస్యమనోరజజన్మవరః
నైవస్యకీమైఃహసితైః హసైః హేతుభూతైః అపరాగస్యఅపగతరక్తవ
ర్ణస్య అగ్న్య అగస్య అశోకాదః ప్రసవంపుష్పం ॥ స్యాదుత్పాదభలేపుషే
ప్రసవఇత్యమరః- లవేపుః అపచిహ్నుర్భూత్వా అపరాక్ సమ్మృఖంతిష్టం
త్యపిపునరిపై ప్రేక్షిష్ట ॥ కాచిదంగనాపూవకంరక్తవణంకుసుమందృష్ట్వా
పశ్యాత్ స్వీయహసైధకవళి కృతంతదేవకుసుమంఅపచిహ్నుః సమక్షం
తిష్టంత్యపివణాకంతరగతతతు-సుమం నిశ్చేతుమశక్తాబధూపేతితాత్ప
31॥ శ్లో॥ అవేక్ష్యపల్లవాలయానేగాఞ్చితాలవాలయా ।

లతాభయేవనాలయాబధేన్యయావవాలయా ॥

వ్యా॥ అవేక్ష్యతి॥ పద్య॥ అవేక్ష్య- పల్లవాలయా- అగ- శ్రితాల

వాలయా- లతాభయా- ఇవ. వాలయా- బభే- అన్యయా- వవాల- యా||
అన్వయః || యాపల్లవాలయానే గానవేత్త్యపవాల- శ్రితాలవాలయాఅన్య
యాతయావాలయాలతాభయేవబభే ||అర్థః|| యాపథూః- పల్లవాలయాన్
పల్లవా నాంకిసలయానామాలయాన్ స్థానసూతాన్ పల్లవితా నిత్యభక్తిః
అగాన్వృత్తాన్- 'అవేత్త్యదృష్ట్యావవాలసంచచాల- వలసంచలనైశ్చత్యవ్య
రూపంశ్రితాలవాలయా ఆశ్రితవృత్తావాపయా || స్వాదాలవాలమావాల
మావాపద్యతమరః- తయా అన్యయావాలయాబాలయాలతాభయాలతా
యాః కాంత్యేవబభేభాతం || పల్లవితంకంచనృత్తందృష్ట్యాపల్లవాపచిచీ
షయాతదృష్టమూలేస్థితా కాచిద్బాలావృత్తమూలమాశ్రయంతీలతేవబ
భావితితాత్పర్యమ్ ||

౩౨|| శ్లో|| ప్రతతీనామాళీనామ్మధ్యేన్యోవ్యచినుతాంగనామాళీనామ్ |

అప్యేనామాళీనాంస్త్రితాచ్చజానన్తదాచ్చనామాళీనామ్||

వ్యా|| ప్రతతీనామితి|| పద || ప్రతతీనాం- ఆళీనాం- మధ్యే- అన్యః వ్య
చినుత- అంసనాం- అళీనాం- అపి- ఏనాం- ఆళీనాం- స్త్రితాత్- చ- జా
నన్- మదాత్- చ- నామ- అళీనాం ||అన్వయః|| అన్యః ప్రతతీనామాళీనా
మ్మధ్యేఆళీనాం || ఏనాంఅంగనాం- అళీనాంస్త్రితాచ్చఅళీనామ్మదాచ్చజా
నన్మేషిన్యచినుతనామ్||అర్థః|| అన్యః మువాప్రతతీనాంలతానాం- ఆళీనాం
పక్షీనాం లతాసమూహానామితీయావత్- మధ్యేఅంతః ఆళీనాంక్రీడా
భక్తింతిరోహితాం ఏనాంఅంగనాంకామినీం ఆళీనాంసభీనాం- స్త్రితాచ్చ
హాసాచ్చ అళీనాంభ్రమరాణాంమదాత్ హస్తాచ్చజానన్ బుధావేషిన్యచి
నుత నామఅన్వేషయామాస || కాచిదంగనాన్వకాంతం ప్రతికస్తింశ్చిత్
ప్రదేశే మయినీలీయహానాయాం సత్యాంద్రష్టుమశక్తశ్చేత్పరాజితోభవి
ష్యసిత్త్యక్తాన్వక్రీడాభక్తింకుత్రచిన్మలీనామితస్తతోవచిన్వక్ యదృచ్ఛయా
తస్మిన్మేషదేశేవ్యచినుతతత్స్తంసఖ్యోజహనుః- అస్మాఅంగరాగాదిగంధ
లోభాత్ భ్రామరాఅపిపరిభ్రమురితితాత్పర్యమ్ ||

౩౩|| శ్లో|| కమితుకకలుషాక్షిసుఖాభక్తనభాగపరాగపరాగపరాగపరా |

స్థితిమాపతయైవహృతస్సపుమాననయాననయాననయాననయా||

వ్యా|| కమితురితి|| పద|| కమితుః-కలుషాక్షిసుఖాభక్తనభాక్- అపరాక్
అపరా- అగపరాగపరా స్థితిం- ఆప- తయా- ఏవ- హృతః- సః- పు

మా- అనయా- న- న- య- ఆననయాననయా || అన్వయః || అగపరా
 గపరా అపరాకమితుః కలుషాక్షిసుఖార్థానభాక్ అపరాకభూత్వాస్థితి
 మాప- సపుమాతయా అనయైవనసహృతః యా ఆననయాననయా || అర్థః
 అగపరాగపరాతరుకుసుమరజోభిః క్రష్టా || పరాగఃకౌసుమేణోస్యాన్
 యాదారజస్యపీత్యమరః- అపరాకా చిద్వధూః కమితుః కాంతాత్ కలుషా
 క్షిసుఖార్థానభాక్ కుసుమరజోభిః కలుషయోరక్షోః సుఖార్థానాంసుఖయా
 జ్ఞాంభజతీతతతోక్తాసతీ అపరాగభిముఖంయథాతథాస్థితిమాపలక్షిగ
 తపరాగమాస్యాన్తేనాపనయేతిభతుఃస్సమత్వమతిష్ఠదిత్యర్థః సపుమాత
 వల్లభఃతయా ఎవంస్థితయా అనయైవసహృత ఇతినవవశీకృతఇతినవవశీకృత
 వీవేత్యర్థః- యాభామినీ ఆననయాననయా ఆననమ్ముఖంతస్య యానంభ
 త్వముఖసమీపప్రాణంతత్రనయోవైదగ్ధ్యంయస్యాస్మా- యద్వాఅనన
 మ్ముఖంతదేవయానంవాహనంయస్యసః తాదృశోనయోవైదగ్ధ్యంయస్యా
 స్మా || కాచితు-సుమకేసరకలుషీకృతనయనయోః సుఖమభ్యర్థయంతి
 వల్లభస్యాభిముఖమతిష్ఠత్-తస్యాముఖవైదగ్ధ్యనసపుమాన్వశీకృతవీవేతి తా
 ౩౪ శ్లో || స్వమనేనసమాయతయావ్యధిణాగస్సేవకశ్చనసమాయతయా
 ఋజుమానసమాయతయాతస్మై నాక్రోధిజీవనసమాయతయా ||

వ్యా || స్వమితి || పద || స్వం- అనేనసం- ఆయతయా- వ్యధిత- అగస్సు
 ఎవ- కశ్చన- సమాయతయా- ఋజుమానసం- ఆయతయా- తస్మై- న-
 అక్రోధి- జీవనసమాయ- తయా || అన్వయః || కశ్చన అగస్సున త్వేవ ఆ
 యతయా సమాయతయా స్వం అనేన సంవ్యధిత- ఋజుమానసం ఆయత
 యాతయా జీవనసమాయతస్మై నాక్రోధి || అర్థః || కశ్చన యువా అగస్సు
 అన్యాసంగమాది స్వాపరాధేషు సత్స్వేతియతయా ప్రభూతయా సమా
 యతయాకపటయుక్తత్వేన స్వంత్రానం అనేన సంపాపరహితం అనపరాధ
 మిత్యర్థః || ఆగఃకింబిషమెనశ్చ త్రీణి పాపాపరాధయోరితివైజయంతీ- వ్య
 ధితకృతవాక్ ఋజుమానసం అకుటిలమనోభావం ఆయతయా ప్రాయా
 తయేనాకామిన్యా జీవనసమాయప్రాణతుల్యాయతస్మై కాంతాయ నాక్రో
 ధినకుపితం. కశ్చన కామి స్వాపరాధేషు సత్స్వేపివంచనయా ఆత్మానం నిరా
 గనమకరోత్- ముగ్ధా కామినీ ప్రాణతుల్యాయభరేనాకుశ్యదితి తాత్పర్యం
 ౩౫ శ్లో || అభవదనేనానావిస్తయదోన్యోమానీనిజనేనానావి ।

అతిసుజనేనానావిస్థలనంయ త్తదుపవనమనేననానావి ॥

వ్యా ॥ అభతవితి ॥ పద ॥ అభవత్- అనేనాః- నా- విస్తయదః-అన్యః- మాసిసి- నే- నానావి- అతిసుజనేన- అనావిస్థలన- యత్- తత్- ఉప జన- అనేన- అనావి- అన్య ॥ అనేనాః- అన్యోచామాసిజనే విస్తయదః అభవత్- యత్ అతిసుజనేన అనేననానావిత్తదుపవనం అనావిస్థలనం అ నావీతియత్ ॥ అథః ॥ అనేనాః- అనపరాధః అన్యః క్షతరః నామనుష్యః మాసిజనేస్త్రీజనేవిస్తయదః ఆశ్చర్యదః- అభవత్- అసీత్- యశ్యస్తాత్ అతిసుజనేనఅనేన-యూహానానావిధవిహంగమం- తదుపవనంఆ రామః- అనావిస్థలనం అనావిధూతగోత్రస్థలనం యథాతథాఅనావిస్తు తం ॥ కశ్చన యవానానావిధవిహంగవతఃఉవ్యానన్యనాణానేనతతత్ర్యాం మాసిజనానామాశ్చర్యకరోబధూపేతతాత్పర్యమ్ ॥

౩౬ ॥ శ్లో ॥ జనాదసోస్సమానతఃపదాహతింసమానతః ।

పరోదధాసమానతఃస్వమూర్ఖిభాసమానతః ॥

వ్యా ॥ జనాదితి ॥ పదః జనాత్- అసోః- సమానతః- పదాహతిం- స మానతః- పరః- దధౌ- సమానతః- స్వమూర్ఖి- భాసమానతః ॥ అన్వ పరః- అసోః సమానతః సమానతః భాసమానతః జనాత్ స్వమూర్ఖిప దాహతింసమానతోభూత్వాదధౌ ॥ అథః ॥ పరఃఅన్యోయువా- అసోః ప్రాణన్య- సమానతః సమానాత్ సమానతః సాహంకారాత్ భాసమా నతః శోభమానాత్ జనాత్ కామిసిసకాశాత్- స్వమూర్ఖి-స్వగిరిసిప దాహతింపదాహుతం-సమానతోభూత్వాసమ్యప్యణతోభూత్వాదధౌ- ధృ తవా ॥ ॥ ప్రణయకలహకుపితంకామిసిజనంప్రసాదయితుంకన్బిద్యవతత్వా దమూలేప్రణామ- సకామిసిజనఃకోపాచ్చరణలేన శిరస్యతాడయత్- అసౌతత్తాడనంధృతవానితతాత్పర్యమ్ ॥

౩౭ ॥ శ్లో ॥ తనుచ్ఛటోత్తమాలయోతయోధువోత్తమాలయో ।

అహరిశీతమాలయోనిలావధూతమాలయో ॥

వ్యా ॥ తనుచ్ఛటేతి ॥ పద ॥ తనుచ్ఛటా- ఉత్తమాలయో-తయో- ధువా ఉత్తమాలయో- అహరి- శీతమాలయోనిలావధూతమాలయో ॥ అన్వయః ఉత్తమాలయోతనుచ్ఛటోత్తమాలయో నిలావధూతమాలయో ఉత్తమా లయోతయోధువాఅహరి ॥ అర్థః ॥ ఉత్తమాలయో ఉత్కృష్టగృహతనుచ్ఛ

టాస్త్రీసమూహః శీతలమాయానిలావధూతమాలయాశీతేనమాలయేనమ
లయభవేనఅనిలేనమారుతేన అవధూతాకంపితాస్త్రీణాంశిరసిమాలాయ
స్యాస్సాతయాఉత్తమాలయాఉత్తుంగతమాలవృక్షయాతయాభువాఉద్యా
నఘామ్యుఅహ్నిహృతా- వశీకృతేత్యధః ॥ పుష్పితతమాలాదిపృతౌమ
లయమారుతకంపితశిరోమాలా సర్వమనోహరిణ్యుద్యానఘామిః ఉత్తమ
గృహస్థితం కామినీజననవశీకృతాదేతితాత్పర్యమ్ ॥

౩౮॥ శ్లో॥ శీతలసదారామాభిః పాప్రీతిజనస్సరతిముదారామాభిః ।
ఆరాదారామాభిస్సురితిసరోజంసరస్తదారామాభిః ॥

వ్యా॥ శ్రితేతి॥ పద॥ శీతలసదారామాభిః- పాప్రీ- ఇతి- జనః- సః-
రతింఉదారాం- ఆభిః- ఆరాత్- ఆర- ఆమాలభిస్సురితసరోజం- సరః-
తదా- రామాభిః ॥ అన్వ॥ సజనః శీతలసదారామాభిః ఆభీరామాభిరమా
తదాఉదాగాం రతింఇతి పాప్రీఆరాత్ అభిస్సురితసరోజంసరఃఆర ॥
అథః॥ సజనః కామిజనః శీతలసదారామాభిః ఆశ్రితోజ్జ్వలద్యానా
భిః ఆభిరామాభిరమాఆభిః స్త్రీభిస్సహఇతిఉక్త ప్రకారేణతదాతదానీంఉ
దారాంప్రభూతాంరతింక్రీడాం పాప్రీఅనుభూయఆరాత్ సమీపేఅభి
స్సురితసరోజం ఉన్నద్రకమలంసరః తటాకంఆరపాప్రీ ॥ సకామిజనఃకా
మినీభిస్సహఉద్యానేపుష్పావచయాచక్రీడామనుభూయపశ్చత్సమీపేవతః
మానం వికసితపంకజాదిమనోహరంసరః పాప్రీపీతితాత్పర్యమ్ ॥

౩౯॥ శ్లో॥ కిమపస్సరసీమాయాత్వం ధామగుణామృతప్రసరసీమాయాః॥
ద్రుతమితిసరసీమాయాత్వకోభైరమ్యానశశ్చసరసీమాయాత్ ॥

వ్యా॥ కిమితి॥ పద॥ కిం- అపః- సరసి- ఇమాః- యా- త్వం- ధామ- గు
ణామృతప్రసరసీమాయాః- ద్రుతం- ఇతి- సః- రసి- మాయాత్వక్తః- భై
రమ్యా- నశః- చ- సరసీం- ఆయాత్ ॥ అన్వ॥ హేభైమియాత్వంగుణామృత
ప్రసరసీమాయాః- ధామ- సాత్వంఇమాలపఃసరసికి-ఇతిమాయాత్వక్తః
రసిసనశశ్చభైరమ్యాసహద్రుతంసరసీంఆయాత్ ॥ అథః॥ హేభైమిదమ
యంతియాత్వంభవతిగుణామృతప్రసరసీమాయాః గుణవీవలమృతప్రసరః
పీయూషప్రపాహః తస్యసీమాలవధితస్యాః ధామస్థానంభవసి ॥ ని॥ ధా
మదే కిమపస్థానేరంగేజన్తప్రభావయోరివిశ్వః- సాత్వంఇమావీతాః
ఇపఃజలావిసరసికింగచ్ఛసికిం* సృగతౌఇత్యసృజయూపం- ఇతిఉక్తామూ॥

యాత్యక్తికపటరహితః రసీరసికః సనశశ్చభైమ్యాదమయంత్యాసహద్రు
తంక్షి ప్రంయథాతథాసరసీంకమలినీంఅయాత్ ప్రవిష్టవాక్ విహర్తుమితి
శేషః ॥ హేగుణామృతవారిధేభైమిత్వమపిసరసీమవ గాహితుమిచ్ఛసింక
తిప్పష్టాతయాసహనలోపిసరఃప్రవివేశేతితాత్పర్యమ్,

౪౦- మూ, గతపంకాస్సారస్యస్థి యోష్యజప్రమమనోధికాస్సారస్య ।

అపికోకాస్సారస్యస్థితాఃకురర్యశ్చహంసికాస్సారస్యః ॥

వ్యా॥ గతే ॥పద॥ గతపంకాః- సారస్యః- శ్రియః- అస్య- జహృః-
మనః- అధికాః- సారస్య- అపి- కోకాః- సారస్యస్థితాః-కురర్యః- చ-హం
సికాః సారస్యః ॥అన్వ॥ గతపంకాః సారస్యఃశ్రియః సారస్యస్థితాః కో
కాఃకురర్యఃహంసికాఃసారస్యశ్చసారస్యఅస్యమనోజహృః ॥అథ॥ గత
పంకాః అపగతకర్దమానిమలభిత్వభావః అధికాఃసమగ్రాఃసారస్యసర
స్వంబంధిన్యః శ్రియఃసౌందర్యసంపదః సారస్యస్థితాః రసశ్శృంగారా
ధిః కామరసోవాతత్సహితః సరసఃతస్య భావస్సారస్యంత్రస్థితాః కో
కాఃచక్రవాక్యఃకురర్యః కురరనామక పక్షిస్త్రీయశ్చహంసికాఃహంసస్త్రీ
యశ్చసారస్యఃసారస్యస్త్రీయశ్చసారస్యశ్చేషస్యఅస్యనశస్యమనః చిత్తంజ
హృఃహృతవత్త్యః ॥ అపగతకర్దమాః కువలయకల్పాదిరమణియాః స
రశ్శృంగారాతస్యనశస్యమనోహరిణోబహువుః కొకాస్సారస్యఃకురరశ్చమం
జుగమనాహంసికాఅపిశస్యమనోహరాబహువురితితాత్పర్యమ్ ॥

౪౧॥ శ్లో॥ కాక్షతిరస్త్రీమితాభిఃస్ఫుటమద్భిరియంహివిహృతిరస్త్రీమితాభిః ।

అనతితరస్త్రీమితాభిఃకేత్రయదశంకిధృతిభిరస్త్రీమితాభిః ॥

వ్యా॥ శేతి॥పద॥ కా- క్షతిః- అస్త్రీ- మితాభిః- స్ఫుటం- అద్భిః- ఇయం
హి- విహృతిః- అస్త్రీమితాభిః- అనతితరస్త్రీ- తాభిః- కం- ఏత్యయత్-
అశంకి- దృతిభిః- అస్త్రీ- ఇతాభిః ॥ అన్వయః ॥ అనతితరస్త్రీమికేత్రయద
శంకితాభిఃధృతిభిః ఉపలక్షితాభిఃఅస్త్రీమితాభిఃతాభిర్యదశంకి ఇయంహివి
హృతిఃస్ఫుటం- తథాహి- మితాభిరద్భిఃకాక్షతిరస్త్రీ ॥అథ॥ అనతితరస్త్రీ
మితాభ్యంతరితరః బలంరంహూవాయేమాంల అతితరసఃసవిద్యంతే అతిత
రసః తిమయః మత్స్యవిశేషాః యస్త్రికతాదృశంతిమినక్రాదిరహితమిత్య
థః- కంజలం ॥వి॥ కొబ్రహ్మఃత్వానిలాశీ-మశమనేసర్వనామ్నై । పావకే
జమయూభేదనుభవేషః జలేషుకమితివిశ్వః- ఏత్యపాశ్చ అస్త్రీమహాభితిం

ఇతాభిఃపాప్తిస్సోపాధిఃపైత్యైః ॥౩॥ ధృతిధారణధైరయోఽత్యవరః- ఉ
పలక్షితాభిఃసమితాభిఃపటవితాభిఃతాభిర్వధూభిఃయద్యస్తాతా-రణా
త్ అశంకితంతం- ఇతంవిహృతిఃవిలాసఃస్పృహ- తథాహి- మితాభిఃప
రిమితాభిఃఅద్భిఃజలైఃకామైఃకాహంబిలస్తి- నకాపీత్యథః ॥ మహామనవ
జిఃతంలప్తీభూతం జలమవ గాహ్యజలచరసత్త్వైర్వాధితాభిరవశిధిలీభూ
తస్తైర్వాభిః స్త్రీభిర్భీతమివియత్- తత్క్రీడాత్రమామేతితాత్పర్యమ్ ॥
౪౨॥ శ్లో॥ అభిమిశత్పరాగతస్సరోరుహశ్చరాగతః ।

ముఖముదాపరాగత స్తదీయమాపరాగతః ॥

వ్యా॥ అభీరితి॥ పద॥ అభిః మిశత్పరాగతః- సరోరుహాత్- పరాగతః-
ముఖం- ముదా- అపరాక్- అతః- తదీయం- ఆప- గాగతః ॥ అన్వ॥ మిశ
త్పరాగతః అతస్సరోరుహాత్ పరాగతః అభిః అపరాక్ ముదా తదీయం ము
ఖం రాగతః ఆప ॥ అథః॥ మిశత్పరాగతః మిశ్రితపరాగాత్ అతస్సరోరు
హాత్ అస్తాతః- మలాత్ పరాగతః నిగతః- అభిః భ్రమరః అపరాక్ సమ్ముఖం
ముదా ప్రీత్యా తదీయం ప్రీజనసంబంధి ముఖం ఆననం రాగతః అనురాగాత్
ఆపపాప్ర ॥ నిగతం ధంసరోజము పేక్ష్య తస్మాన్నిగత్య అతిశయసౌరభం
అంగనా ముఖం మధుకరః ప్రీత్యా సమాగత ఇతి తాత్పర్యమ్ ॥

౪౩॥ శ్లో॥ అథకామానశినీనాం స్త్రీణాం సంక్షేమకానోరమానశినీనామ్ ।

విధుతరమానశినీనాంపక్తిర్వితతానసంభ్రమానశినీనామ్॥

వ్యా॥ అథేతి ॥ పద ॥ అథ- కామానశీనాం- స్త్రీణాం- సంఘైః- మ
నోరమా- నశీనాం- విధుతతమా- నశీనాం- పక్షి- వితతాన- సంభ్ర
మా- అశీనాం ॥ అన్వ ॥ అథకామానశీనాంనశీనాం స్త్రీణాంసంఘై
ర్విధుతతమామనోరమానశీనాంపక్షి- అశీనాంసంభ్రమా- వితతాన
అథ- ॥ అథఅనంతరంకామానశీనాంకామవీవలనళః అనలఃసతసామస్త్రీ
తికామానశీన్యతాసాంనశీనాంనళయుక్తానాంస్త్రీణాంవనితానాంసంఘై
స్సమూహైః విధుతతమా అత్యుతకంపితామనోరమామనోహరానశీన
నాంకమలీనాంపక్షి- స్సమూహ- అశీనాంభ్రమరీణాంసంభ్రమా- కో
లాహలా- వితతానఅకరోత్ ॥ కామానలసమన్వితానాం నళసంబంధి
నాంసరోతానాం స్త్రీణాంసమూహైఃకంపితాపంకజానాంశ్రేణిః మధు
కరీణాంసంభ్రమా- వితతారేతితాత్పర్యమ్ ॥

౪౪॥ శ్లో॥ సరశ్చియోస్తరంగతః సరోజన్యత్తరంగతః ।

భయమ్మహత్తరంగతస్తనూజనస్తరంగతః॥

వ్యా॥ సరశ్చియితతి॥ పద॥ సరశ్చియః- అంతరంగతః- సరోజన్యత్తరంగతః- భయం- మహత్తరంగతః తనూజనః- తరంగతః ॥ అన్వ ॥ సరశ్చియోస్తరంగతః సరోజన్యత్తరంగతః తరంగతః తనూజనః మహత్తరంగతః ॥ అర్థః॥ సరశ్చియః సరసివిద్యమానాయాః కావైః అస్తరంగతః ప్రధానాంగభూతాత్- సరోజన్యత్తరంగతః- సరోజానాన్యత్తరంగభూతాత్- తరంగతః కల్లాలాత్ తనూజనః యువతిజనః మహత్తరంబధికతరంభయంభీతింగతః ప్రాప్తః ॥ సరస్సందర్శకారణభూతాత్ కమలచలనమేతుభూతాత్ అనేకజనానతారజనితాత్ సరసః కల్లాలాత్ స్త్రీ) జనః అత్యుభయంభయంబగామేతితాత్పర్యమ్ ॥

౪౫॥ శ్లో॥ అభనీరాత్సారసతః ఘనపరీతాద్యధాంబరాత్సారసతః ।

అతిముఖరాత్సారసతః తీరమితాస్త్రీతతిశ్చిరాత్సారసతః॥

వ్యా॥ అశేతి॥ పద॥ అభ- నీరాత్- సారసతః- ఘనపరీతాత్ యథా అంబరాత్- సారసతః- అతిముఖరాత్- సారసతః తీరం- ఇతా- స్త్రీతతిః- చిరాత్ సా- రసతః ॥ అన్వ ॥ అభసాస్త్రీతతిః సారసతః అతిముఖరాత్ ఘనపరీతాత్ సారసతః నీరాత్ చిరాత్ సారసతః అంబరాద్యధారసతః తీరం ఇతా ॥ అర్థః॥ అభ అనంతరం సాస్త్రీతతిః స్త్రీసంఘః సారసతః సారసవిహంగాదేతోః అతిముఖరాదత్యంతవాచాలాత్ ఘనపరీతాత్ డిండిరయుక్తాత్ ॥ సి॥ డిండిరోద్ధికకఫగిని ఘనత్యమరః- సారసతః సరస్సంబంధినః నీరాత్ అంబనః సారసతః సారాణి శ్రేష్ఠాని సంతినక్ష త్రాణియస్త్రిక్తతస్మాత్ ఆంబరాద్యధా ఆకాశాదివచిరాచ్చిరేణరసతః అనురాగాత్తీరంతటం ఇతా ప్రాప్తా ॥ ఉజ్జ్వలనక్షత్రాదాకాశాదివ ఘనయుక్తాత్ సారసకూజితవాచాలాత్సరోసిరాత్ స్త్రీసమూహః తీరమియామేతితాత్పర్యం॥

౪౬॥ శ్లో॥ సచోదయావలీనతస్సముత్ప్రభావలీనతః ।

సయన్యయావలీనతః పదంబనోవలీనతః ॥

వ్యా॥ సతతి॥ పద॥ సః- చ- ఉదయావలీనతః- సముత్ప్రభావలీ- ఇనతః సయన్యయా- అభీక్- అతః- పదం- జనః- వలీనతః ॥ అన్వ ॥ ఉదయావలీనతః ఇనతః స ఉత్ప్రభావలీవలీనతః- అభీక్ సయన్- సజనః అతః పదంబ

యా ॥ అథ ౬౩ ॥ ఉదయావలీనతః ఉదయకాలే అవలీనాత్ - ఇనతః సూర్యోత్
సముత్పన్నభావో ఉత్పన్నప్రావభాణామావలిర్యస్య సఃవలీనతః త్రివలిభిర్
మృగిః అభిక్షాభిషేకానయన్ స్వభృత కుసుమాదిపరిమళేన ఆకర్షణ సజ
నః శిశీః జనః అతః సర స్తీరైః పదం స్వస్థానం యయాప్రాప్ - సముత్పన్నభా
వలీత్యేతత్పదస్య విశేషణం వా ॥ స్నానేన సర్వలాంగత్వేన ఉదయాదిత్యాదపి
అత్యధః ముష్ణ్యలస్సజనః అంగరౌగాదిగంధైః భ్రమరాకర్షణ సర స్తటాత్
స్వగృహం ప్రతిజగామేతి తాత్పర్యమ్ ॥

౪౭ ॥ శ్లో ॥ దిశ కామానం గేహాన్ మనోమదనేషు వికృతిమానం గేహమ్ ।

ఇతి పరమానం గేహాన్ నృళః ప్రియామనయదతి విమానం గేహమ్ ॥

వ్యా ॥ దిశేతి ॥ పద ॥ దిశ- కామా- అంగ- ఇహ- మ్మానః- మదనేషు వి
కృతిమా- అంగే- అహం- ఇతి- పరమానం గేహం- నళః ప్రియాం- అన
యత్- అతి విమానం గేహం ॥ అన్య ॥ హే అంగ ఇహ అంగే మదనేషు వికృతిమా-
అహం మ్మానోజాతః తస్మాత్ మే కామా దిశ- ఇతి పరమానం గేహం అతి వి
మాన- గేహం నళః ప్రియామనయత్ ॥ అథ ౬౪ ॥ హే అంగ అయిదమయంతి ఇ
హ అంగే అస్మిన్ శరీరే మదనేషు వికృతిమా- కామబాణవికారం ప్రాప్తి- అ
హం మ్మానః తాంతః జాతః తస్మాత్ మే మహ్యం కామా- రత్యభిలాషా- దిశ
దేహి- ఇతి ఉక్త్వా- పరమానం గేహం పరమా ఉత్పన్నా అనం గేహ కామచే
ష్టాయ స్మిన్ తత్- భిత్తిభిత్తనానా కామచేష్టమిత్యర్థః- అతి విమానం దేవగృ
హమతిష్ఠ్యేవ వామానం దేవగృహం దృశ్యమణీయమితి యావత్- గేహంగృ
హం నళోరౌజాప్రియాంగమయంతి అనయత్ అగమయత్ ॥ హే ప్రియే ఇ
దానీం కామశరచాధయామమశరీరమవసీదతి- తస్మాద్దభిమతం కర్తుమహా
సీతుక్త్వా నళః ప్రియాం స్వగృహం ప్రాప్తయా మాసేతి తాత్పర్యమ్ ॥

౪౮ ॥ శ్లో ॥ అరుణమహస్తేనేన ప్రాప్తవసో బైర్జగద్రహస్తేనేన ।

భావ్యమిహస్తేనేన స్ఫుటమస్య హితద్గతేంశు హస్తేనేన ॥

వ్యా ॥ అరుణేతి ॥ పద ॥ అరుణమహస్తా- ఇనేన- ప్రాప్తి- చ- సః- అబైః
గుణగ్రహః- తేనేన- భావ్యం- ఇహ- స్తేనేన- స్ఫుటం- అస్య- హి- తద్గతే
అంశుహస్తే- అనేన ॥ అన్వయః ॥ ఇనేన అరుణమహస్తా ప్రాప్తి- అబైః- న గుణ
గ్రహః న తేనే ఇహ అస్య అంశుహస్తే తద్గతేన తిలనేన స్తేనేన స్ఫుటం భావ్యం హి ॥
అ ॥ ఇనేన సూర్యేణ- అరుణమహస్తా అరుణం మహాః క్షవణా దీప్తి- యస్య తస్య

భావః తత్తా- పాప్రిపాప్రా- ఆదిత్యోర క్తవణో భూదితియావత్- ఆ
 బైకికమతైః- సగుణగ్రహః అరుణగుణస్వీకారః- నలేనేనవిస్తృతం- అ
 బ్జానాంసంధ్యాసమయే ముకుళితత్వా దారుణ్యంనప్తమేవేత్యర్థః- ఇహాసం
 ధ్యాసమయేఅస్యఇనస్య- అంశుహస్తేఅంశురేవహస్తః తస్మిక్తద్గతేనతిక
 ముంప్రవిష్టేనతిఅనేన ఇనేనస్తేనేనచోరేణస్ఫుటంభావ్యంభవితవ్యంహి ||
 అస్తమయకాలే పూర్వమర క్తవణేన సూర్యేణర క్తవణాత్వం పాప్రం
 పూర్వంరక్తవణైరభ్యుబైఃవన్తాంతరవత్త్వంపాప్రంసూర్యహస్తభూ
 తఃకరఃఅబ్జగతచ్ఛద్యవ్తవఃఅతఃసవై- రేవంస్ఫుటంజ్ఞాయతే- అసావాదిత్యోం
 శుహస్తంప్రసార్యకమలగతమరుణత్వం చోరయిత్యాతస్మిన్సప్తవానితి ||
 ౪౯|| శ్లో|| యతోయతోయతోయతోరవేర్షరీచిసంచయః |

తతస్తతస్తతస్తతోమహాంధకారసంచయః ||

వ్యా|| యతఇతి|| పద|| యతః యతోయతః- యతః- రవేః- మరీచిసం
 చయః- తతః తతస్తతః- తతః- మహాంధకారసంచయః || అన్వయః|| యతో
 రవేమరీచిసంచయః యతోయతఃయతః- తతఃతతస్తతః మహాంధకార
 సంచయఃతతః|| అర్థః|| యతఃగచ్ఛతఃరవేన్సూర్యస్యమరీచిసంచయఃకిరణస
 మూహః-యతోయతఃయత్రయత్రప్రదేశే-యతః-అపరతఃయమఉపరమఇ
 త్యస్తాన్నిష్ఠా- తతఃపశ్చాత్- తతస్తతఃతత్రతత్రప్రదేశేమహాంధకారసంచ
 యః గాఢాంధకారసమూహః తతఃవిస్తృతఃతనువిస్తార ఇతిధాతోర్నిష్ఠా
 స్పష్టమేవతాత్పర్యమ్ ||

౫౦|| శ్లో|| ఛాదిత్యవితానేనపాప్రిచకాలేనసస్వరవితానేన |

జితరుచిరవితానేనవ్యోమ్నాచస్ఫురితముడుభిరవితానేన ||

వ్యా|| ఛాదితీతి|| పద|| ఛాదితరవితా- అనేన- పాప్రి- చ- కాలేన- స
 స్వరవితానేన- జితరుచిరవితానేన- వ్యోమ్నా- చ- స్ఫురితం- ఉడుభిః- అ
 వితానేన || అన్వయః|| సస్వరవితానేనఅనేనకాలేనచఛాదితరవితాపాప్రి-ఉ
 డుభిరవితానేనజితరుచిరవితానేనవ్యోమ్నాచస్ఫురితం|| అర్థః|| సస్వరవితా
 నేనకూజత్వక్షిగణసహితేనఅనేనకాలేనసాయంతనమయేనచ- ఛాదితరవి
 తాఛాదిత స్తిరోహితఃరవిర్యస్థి నా- లేనఛాదితరవితస్యభావస్తత్తా-ప్రా
 పిపాప్రా-ఉడుభిఃనక్షత్రైః|| అవితానేనఅకూన్యేనజితరుచిరవితానేనవితాన
 ముల్లోచః|| అస్త్రీవితానముల్లోచఇత్యమరఃరుచిరంజితరుచిరవితానంయే

నతేన- వ్యోమ్నా ఆకాశేనచ- స్ఫురితం శోభితం ॥ రవిరస్తమియా యవక్షి
ణశ్చ కూబః- అనంతరము దితనక్షత్రమాకాశమశోభలేతితాత్పర్యమ్ ॥

౫౦॥ శ్లో॥ అథోద్భతోంబురాజతః శ్రియం ఖమాపరాజతః ।

యథాఘటోవ్యరాజతస్త్రరాగ్రగస్త్రరాజతః ॥

వ్యా॥ అథేతి॥ పద॥ అథ- ఉద్భవః- అంబురాజతః- శ్రియం- ఖం- ఆప-రా
జతః- యథా- ఘటః- వ్యరాజత- స్త్రరాగ్రగః-స్త్ర- రాజతః ॥ అన్వ ॥ అ
థఅంబురాజతః ఉద్భవతః రాజతః ఖంశ్రియం ఆప- సచరాజతః స్త్రరాగ్రగః
ఘటోయథావ్యరాజత ॥ అథః॥ అథఅనంతరం అంబురాజతః సముద్రా
దుద్భవతః ఉద్గచ్ఛతః రాజతః వంద్రాత్ ఖం గ్రాసం- శ్రియం కాంతి- ఆపపా
ప- సచంద్రశ్చ స్త్రరాగ్రగః మన్తధపురోయాయీరాజతః రజతవికారః ఘ
టః పూర్ణకుంభభవవ్యరాజతశుభే- జలనిధేయద్గచ్ఛతః చంద్రమసఃనభః
శ్రియం పాప- చంద్రః సకలభువన విజయాయనిగతస్య మదనస్య పురోసి
యమానోరాఘ్యఘటభవాశోభలేతితాత్పర్యమ్ ॥

౫౧॥ శ్లో॥ త్విరత్తుమాలశీకరాః ప్రబుద్ధకైరవాకరాః ।

తతోజజ్యంభిరేకరాజగత్సుశార్వరీకరాః ॥

వ్యా॥ త్విరదితి॥ పద॥ త్విరత్తుమాలశీకరాః- ప్రబుద్ధకైరవాకరాః- తతః
జజ్యంభిరే- కరాః- జగత్సు- శార్వరీకరాః ॥ అన్వ ॥ తతః త్విరత్తుమాలశీక
రాః ప్రబుద్ధకైరవాకరాః శార్వరీకరాః కరాః జగత్సుజజ్యంభిరే ॥ అథః॥ త
తః అనంతరం త్విరత్తుమాలశీకరానిష్కందమానహిమజలవిప్రీషః- ప్రబుద్ధ
కైరవాకరాః ఉన్నద్రకుముదాకరాః శార్వరీకరాః చంద్రసంబంధినః కరాః
కిరణాః జగత్సుభువనేషు జజ్యంభిరేజ్యంభితాః ॥ కుముదాకరవికాసకారిణః అ
త్యంతశీతశాః చంద్రకిరణాభువనేషు వితతాబధూపురితితాత్పర్యమ్ ॥

౫౩॥ శ్లో॥ వధూస్తదాసునిన్యిరేనయేనయేనయేనయే ।

వశన్నరోనయన్ సమున్నతేనతేనతేనతే ॥

వ్యా॥ వధూదితి॥ పద॥ వధూః- తదా- అసునిన్యిరే- నయేన- యేనయే
న- యేవశం- నరః- అనయన్- సమున్నతేన- తేన- తేన- తే ॥ అన్వ ॥ త
దాయేనరః యేనయేనయేనయేనవధూరసునిన్యిరే- తే- సమున్నతేనతేనతేనతాః
వశం అనయన్ ॥ అర్థః॥ తదాచంద్రవిజృంభణసమయే యేనరః యేపురుషాః-
యేనయేనయేనయేనయేన ఉపాయేనవధూః స్త్రియః అసునిన్యిరే అసు

నయంకృతవంతః- నృశబ్దాత్ బహువచనంతే కామినః సమున్నతేన ఉద్ధ
తేన- తేః తేన ఉపాయేనవధూః వశంస్వాధీనతాంఅనయన్ పాప్రయామా
సుః || పూర్వం ప్రణయకలహ కుపితాఅభిమానిన్యోమానిన్యః తద్దాసింభ
త్వప్రయుక్తేన ఉపాయేనభర్తృణాంవశగాబధూపురితి తాత్పర్యమ్ ||
౫౪|| శ్లో|| సహసహవమాదరైస్సహసహస్తస్సరస్యతే ।

సు రాసురామథామృతేసురాసురాగమాదధుః ||

వ్యా|| సహసేతి|| పద|| సహసహవం- ఆదరైః- సహ- అసహః- స్త
రస్య- తే- సురాసురా- యథా- అమృతే- సురాసు- రాగమాదధుః ||అ||
స్తరస్యఅసహః ఆదరైస్సహసహసహవంయథాతథాసురాసురాగం అ
మృతేసురాసురాయథాఆదధుః ||అర్థః|| స్తరస్యమదస్యఅసహః అసోధా
రఃతేకామినఃఆదరైస్సహఅభిలాషైస్సమం- సహసహవంహాసఃకృంగారచే
ష్టాః శేషఃహసయ్యుక్తోపకవోయస్త్రిను-ర్నణితద్యథాసురాసుమధుషురాగం
స్నేహంసురాసురాదేవాసురాలమృతేసుధాయాంరాగంయథాఅభిలాష
మివఆదధుఃచక్రః- మదనేనబాధ్యమానాస్తేయవానః సావరమ్మధుపాన
మకుర్వన్నితి తాత్పర్యమ్ ||

౫౫|| శ్లో|| మధుప్రపీయచాభవన్నతానతానతానతాః ।

రమారమారమారమాకులేజనేత్రహలయా ||

వ్యా|| మధ్వితి|| పద|| మధు- ప్రపీయ- చ- అభవన్- న- తానతానతాః
న- తానతా- అరం- అర- మారం- అకులే- జనే- అత్ర- హలయా ||అ||
తామధుప్రపీయతానతానతాననాభవన్- అత్రజనేహలయాఅసలేసతిర
మాచమారంఅరంఆర ||అర్థః|| తాఅంగనామధుఅనవం-ప్రపీయపీత్వా
తానతానతాః తానోనామగానేవిద్యమానోమూర్ఖావిశేషః- తచ్చగీయ
మానస్యప్రథమగ్రహం తస్యభావస్తత్తాతయానతాః ప్రహ్వీభూతాఃనా
భన్నితిన- గానంకృతవత్సృజ్యశ్శ్రేణః- అత్రజనేఅస్త్రిన్విలాసిజనేహలయామ
దిరయాఅకులేనతిసంకులేసతి- రమాకాంతిశ్చమారంమన్తథంఅరంఅత్యతం
ఆరప్రాప్తవతి- సర్వాపవస్త్రియోమధుపీత్వాగానమకుర్వన్- తస్త్రిన్విలా
సిజనేస్థితోమన్తథోవిశేషేశోభామాపేతి తాత్పర్యమ్ ||

౫౬|| శ్లో|| భ్రమరైర్వాగస్తానిప్రపీయచమధూనిసాసురాగస్తాని ।

దత్తునిరాగస్తానిపాప్రపశయనింజనస్తస్వరాగస్తాని ||

(౮)

(ద్వితీయాశ్వాసః)

౫౭

వ్యా॥ భృమరైరితి॥ పద॥ భృమరైః ద్రాక్షస్తాని ప్రపీయ చ మధూ
 ని సాను రాగః తాని దత్తని రాగస్తాని ప్రాచ చ శయనం జనః త్వరాగః
 తాని॥ అన్వ॥ భృమరైః ద్రాక్షస్తాని దత్తని రాగస్తాని తాని మధూని ప్రపీయ సా
 ను రాగః జనః త్వరాగస్త్వ తాని శయనం ప్రాప చ॥ అథః॥ భృమరైః మధు
 కరైః ద్రాక్ష శీఘ్రం అస్తాని త్యక్తాని దత్తని రాగస్తాని ఆగః అపరాధః నిగతం
 ఆగోయస్య సనిరాగా తస్య భావస్తత్తదత్తని రాగస్తాన్యైస్తాని మధునాద
 త్తానుకూల్యానీతియావత్ - తాని మధూని మద్యాః ప్రపీయ పీత్యా సాను రాగ
 స్సాభిలాషః జనః కామి జనః త్వరాగః వేగయు క్తస్త్వ - తాని వితానయుతం
 శయనం మంచం ప్రాప్త చ॥ స కామి జనో మధూని పీత్యా సత్వరో వధూభిస్సహ
 శయనం ప్రాప్యేతి తాత్పర్యమ్॥

౫౭॥ శ్లో॥ ససముద్రమహే శాభిస్ఫురితగుణాభి స్తస్మిన్ స్తరమహే శాభిః॥
 శ్రీః ప్రవరమహే శాభి స్తద్భవయువప జ్జి-భిః పరమహే శాభిః॥

వ్యా॥ సముద్రేతి॥ పద॥ ససముద్రమహే శాభిస్ఫురితగుణాభిః - తతః
 స్తరమహే - అశాభి - శ్రీః ప్రవరమహే శాభిః తథా - ఏవ - యువప జ్జి-
 భిః - పరమహే శాభిః ॥ అన్వయః॥ తతః ససముద్ర మహే శాభి స్ఫు
 రితగుణాభిః ప్రవరమహే శాభిః - స్తరమహే శ్రీరలాభి - తద్భవ పరమహే
 శాభిః - యువప జ్జిభిశ్చ శ్రీరలాభి ॥ అథః॥ తతః అనంతరం - ససము
 ద్రమహే శాభిస్ఫురితగుణాభిః - ఇశాభామిః మహాతీచ సాగ్ర శాచమహే శా
 సముద్రేణ సహవతః తథా ససముద్రమహే శాతస్యాం - అభిస్ఫురితాః ప్రకా
 శితాః గుణాస్సాం దర్శ్యాదయోయాసాంతాభిః ప్రవరమహే శాభిః - ఉత్తమ
 కాంతాభిః స్తరమహే - మన్మథోత్సవే - శ్రీః శోభా, అలాభి - పాప్రాప్తా, తద్భ
 వపరమహే శాభిః, ఉత్కృష్టవిలాసాభిః - హేలీలాతేత్యమి హేవాఙ్మయరః -
 యువప జ్జి-భిః తరుణసమూహైః శ్రీః అలాభి - పరమహే శాభిః త్రేతదపి స్త్రీ
 యోవిశేషణం బా॥ మహే శామహి శాపిచః ద్విరూపకోశః ॥ మధుపానో
 త్యవేయువభిః స్త్రీభిశ్చ - అత్యంతశోభాప్రాప్తేతి తాత్పర్యం,
 ౫౮॥ శ్లో॥ అదూరవతిః భిః ప్రియైస్సుగూరవస్త్రకాగితా॥

మృదూరవశ్చ కాశితదూరవః శ్చ తానభైః॥
 వ్యా॥ అదూరేతి॥ పద॥ అదూరవతిః భిః - ప్రియైః - సుదూరవస్త్రకాః - కృ
 తాః - మృదూరవః - చ కాశితదూరవః - శ్చ తాః - నభైః॥ అన్వ॥ అదూరవ ర్తిభిః
 ప్రియైః సుదూరవస్త్రకాః కృతాః మృదూరవః నభైః శ్చ తాస్తదూరవః చక్రా

శిరే||లక్షణా||అదూరవతిఁభిఃసమీపస్థితైఃప్రియైఃకాంతైఃసుదూరవస్త్రుకాః
 దూరీకృతాంశుకాఃకృతాఃఅపహృతవస్త్రాః ఇతియావత్-మృదూరవః మృ
 రవశ్చ, ఉరవశ్చ, మృదూరవః, నభైః, కరరుస్తైః, క్షతాః, విశేషాః, తదూ
 రవః, తాసాంఊరవఃసక్తినివకాశిరేవిదేజినీ || రతికాలే ప్రియాపహృత వస
 నాఃసనఖతృతాఃవశుఃశాంతదూరవశ్చకాశిరఇతితాత్పర్యమ్||

౫౫||శ్లో||ఇహమణితారావలయశ్చితఇవస్మత్తైకృతావతారావలయః|

అభవంస్తారావలయస్వనానిపేతుశ్చహరతారావలయః||

వ్యా|| ఇహేతి|| పద||ఇహ-మణితారావలయశ్చితే-భవ-స్మత్తై-కృతావ
 తారాః-వలయః-అభవ-తారాఃవలయస్వనానిపేతుః-చ-హరతారావ
 లయః||అన్వ||ఇహమణితారావలయశ్చితేస్మత్తైవలయః కృతావతారాభవా
 భవ-పలయస్వనాఃతారాఅభవ-హరతారావలయశ్చ నిపేతుః||అర్థః||
 ఇహవసరేమణితారావలయశ్చితే-మణితారావః రతికూజితశబ్దః సమీపల
 యః వాద్యలయః తేన శ్చితేమణితస్వని వాద్యలయయతే - స్మత్తైఅస్తిక్
 సురతవ్యాపారేఅంగవిక్షేపణాదిభిః సృజ్యసామ్యత్ సురతమీవ సృజ్యమి
 త్యుచ్యతేవలయః, త్రివలిభుగాఃకృతావతారాభవసురత వ్యాపారేణ ప్రతి
 తీకంసమితేనూదరేషుతదనుసారేతైవవలయః వినష్టశ్చోత్పన్నాశ్చభా
 వ- అభవాకృతః అవతారఃమైస్తైకృతావతారాఃరంగావతారిణఃసృజ్య
 స్యద్రష్టానభిత్వేక్షణః-వలయస్వనాఃకటకధ్వనయస్వతాగాః ఉచ్చతరాఃఅ
 భవ-హరతారావలయఃహరవతారావలయఃసమగ్రసృజ్య-యః అం
 గనానాంకంఠాదిషువిద్యమానాఃహరవల్యభిత్వేక్షణఃనిపేతుః పతితాఃప్రి
 యతమవత్సనీశేషః || అస్మిన్రచివ్యశ్చయద్రవ్యతైవణితశబ్దసహితవాద్య
 లయఃసృజ్యభవాభవత్కటకధ్వనయశ్చభవ-ప్రకృత్యుద్భవసామాన్యైకగణా
 శ్చకాంతోరసినిపేతురీతితాత్పర్యమ్||

౬౦||శ్లో|| సాశంకామాయాసీత్కృతీసీతై మినశస్యకామాయాత్|

కామనికామాయాసీత్కృతింతదిష్టాంసబాధికా మాయాసీత్||

వ్యా||సేతి||పద|| సా- అశంకా- అమాయా- సీత్కృతీసీతై మి- నశస్య-
 కామాయ-ఆసీత్-కామనికామాయాసీ-ద్యుతిం-తదిష్టాం-సం-చ-అధికాం-
 ఆయాసీత్||అన్వ||అశంకాలమాయాసీత్కృతీసీతై మినశస్య కామాయ
 ఆసీత్ కామనికామాయాసీ-చఅధికాంతదిష్టాంద్యుతింతయాసీత్|| అర్థః||
 అశ-కాశంకారహితా-అమాయావచనారహితాసీత్కృతీనీ నిష్కరసుర

తవ్యాపారేమసీతా-రవతీసాభై మిభీచపుత్రీ-నళస్యరాజ్ఞఃకామాయఅభి
ష్టసిద్ధయే-ఆసీత్ బభూవ-కామనికాయాసీ కామనికామంకామశాస్త్రంత
స్తిక్ ఆయాసీపరిచయవాక్ అథనా- కామేననికామం ఆత్యంతం ఆయాస
వాక్ శ్రమవాక్-సదనశశ్చ-అధికాంతదిష్టాంతస్యా ఆభిమతాం ద్యుతీంకాం
తింక్రీడాంవాఆయాసీత్ ప్రాప్తవాక్-యాప్రాపణ ఇత్యస్తాల్లజ్జ్ కషట
రహితాసుతవ్యాపారేమసీతా-రవతీ దమయంతీ నళస్యాభిమతకాణిబ
భూవకామశస్త్రవిన్నశశ్చతస్యాఅభిమతో బభూవేతితాత్పర్యమ్॥

౬౧॥శ్లో॥ తయాద్రీ-ధీరమాయయాముదామనారమాయయా।

నళోవిహారమాయయావధఃకృతారమాయయా॥

వ్యా॥తనయేతి॥పద॥తయా-ఆద్రీ=ధీః-అమాయయా-ముదాం- అనార
మాయయా-నళః-విహారం-ఆయయా- అధఃకృతా-రమా-యయా॥ అన్వ॥
యాముదామనారమాయభవతియాయారమఅధః కృతాఆద్రీ=ధీః నళఃఅ
మాయయాతయాసహవిహారంఆయయా ॥ అథకః ॥ యా దమయంతీము
దాంహషాకాంతం-అనారమాయఅవినాయభవతి-యయాదమయంత్యా
రమాలక్ష్మీఅధఃకృతాతరస్కృతాఆద్రీ=ధీఃస్నిగ్ధబుద్ధిః- నళః రాజా అ
మాయయామాయారహితయా-తయాదమయంత్యాసహ విహారంక్రీడాం
ఆయయాపాప్రవాక్ తస్తిక్ సమయేస్నిగ్ధబుద్ధిసంకళి స్వకాంత్యా అధ
రీకృతశ్రియాఅత్యంతహర్షం కుర్వంత్యా దమయంత్యా సహ విజహరేతి
తాత్పర్యమ్॥

౬౨॥శ్లో॥ ఇతినానామాయానాన్నళకలిఘవాంబలేననానామాయానాం

వ్యసనానామాయానాన్నిధిరమతరాజ్యజన్తనామాయానామ్॥

వ్యా॥ ఇతీతి॥ పద॥ఇతి-నానామాయానాం- నళః- కలిఘవాం- బలేన-
నామ- అయానాం-వ్యసనానాంఆయానాత్-నిధిః-అరమత-రాజ్యజన్తనాం
ఆయానాం॥అన్వ॥రాజ్యజన్తనాంఆయానాంనిధిఃనళఃకలిఘవాంబలానామా
యానాంవ్యసనానామాయాత్ అయానాంబలేనఅరమతనామ ॥ అథకః॥
రాజ్యజన్తనాంరాజ్యోద్భూతానాంఆయానామర్థాయతీనాం-నిధీయతేస్తి
న్నిధినిధిఃస్థానభూతఃనళఃకలిఘవాంకలేరుద్భూతానాంకలినాకృతానామి
త్యర్థః-నానామాయానాంనానావిధవంచనానాంవ్యసనానాంశ్లేశానాంఆ
యానాత్- ఆప్రాప్తేః ఆయానా॥ ని॥ ఆయశ్శుభావహివావిధి రిశ్యమరః-

భాగ్యానామితియావత్ బలేనతిశయేనకతిక్తప్రకారేణ అరమతవ్యహర
న్నామ || అథాయతీనాంనిధిఃనళింభాగ్యబలేనకలేరాప్రాప్తేః ఏవమర
మతేతితాత్పర్యమ్||

౬౩||శ్లో|| స్వయంవరాదనంతరంమహీమహీమహీనధీః|

రరక్షనైషధస్తదారరాజరాజరాజరాః||

వ్యా|| స్వయంవరాదితి||పద||స్వయంవరాత్ - అనంతరం-మహీమహీం-అ
హీనధీః-రరక్ష-నైషధః-తదారరాజ-రాజరాజరాః||అన్వ|| తదాస్వయం
వరాదనంతరంమహీమహీనధీఃనైషధఃమహీంరరక్ష-రాజరాజరాఃరాజరాః||
అర్థః||తదాతస్మిన్నా-లేస్వయంవరాదనంతరంస్వయంవరాత్పశ్యాత్మహీ
మహీః, ఉత్సతః, సోస్యాస్తీతి, మహీ, అహీనధీః, విశాలబుద్ధిఃనైషధో, నళిం||మ
హీంఘామం-రరక్షజగోప-రాజరాజరాజరాజకుజేరః తస్యేవరాః ధ
నంయస్యసఃరాజరాజరాః-రాజరాజోధనాధిపః-అర్థరైవిభవా అపీత్యమ
రః-రరాజశుశుభే || కుజేరసదృశవిభవోనళింస్వయం వరానంతరం నిళిం
త్సవోభూత్వామహీంపాలయన్తరాశేతితాత్పర్యమ్||

ఇతిసుబోధినిటీకాసహితే కాళిదాసకృతా నళిందయే

ద్వితీయ ఆశ్వాసః

ఐ ర స్తు.

నళిందయేత్పతీయాశ్వాస ప్రారంభః

౧||శ్లో||అథసురవృషభాస్సవరతఃప్రేక్ష్యకలింప్రస్థితామహాద్భాస్వరతః|

యఃకృతిషుశుభాస్వరతఃప్రచ్యుస్తద్గతింఘనవిభాస్సవరతః||

వ్యా || అథేతి|| పద|| అథ-సురవృషభాః-స్వః- అతఃప్రేక్ష్య-కలిం-ప్ర
స్థితాః-మహత్-భాస్వరతః-యః-కృతిషు-శుభాసు- అరతఃప్రచ్యుః- తద్గ
తిం- ఘనవిభాః స్వరతః||అన్వయః|| అథఅతఃభాస్వరతఃమహత్ స్వఃప్రతి
ప్రస్థితాఃస్వరతఃఘనవిభాఃసురవృషభాఃకలింప్రేక్ష్యతద్గతింప్రచ్యుఃయః
శుభాసుకృతిషుఅరతః||అథః||అథఅనంతరం-అతఃఅస్మాత్ భాస్వరతఃభా
సమానాత్ మహత్ స్వయంవరాత్సవాత్ స్వః స్వః ప్రతిప్రస్థితాఃప్రచ
లితాఃస్వరతః స్వరేణఘనవిభాః మేఘసదృశాః సురవృషభాఃదేవ శ్రేష్ఠాః-

స్వరుత్తరపదేవ్యాఘ్రిపుంగవషభకుంజరాః । సిన్ధుశాద్దులనాగాద్యాః
పుంసీశ్రేష్ఠార్థగోచరాభివ్యుతరః- కలింకపుల్లిరుషంప్రేక్ష్య దృష్ట్వాతద్గతిం
కలిగనునంపప్రచ్ఛః పృష్టవంతః యః కలిశుభానుశోభనాసుకృతిసుకృత్యై
ఘటరతఃవిరక్తః॥ స్వయంవరోత్సవందృష్ట్వాస్వద్గంప్రతిప్రస్థితాదేవశ్రేష్ఠాః
మధ్యేమాగౌళుశుభకమౌసునవచాపరిత్యక్తం కలిందృష్ట్వాతద్గమనకార
ణంపప్రచ్ఛురితితాత్పర్యమ్ ॥

౨॥ శ్లో॥ యశసామాయామితయాహృతస్త్రియాభీమనుహిత్య

మాయామితయా । తదధిగమాయామితయాస్పృహయా
ద్యమనుష్యలోకమాయామితయా ॥

వ్యా॥ యశసామితి॥ పద॥ యశసాం- ఆయామితయా-హృతః-శ్రియా-
భీమదుహిత్యమాయాం-ఇతయా- తదధిగమాయా- అమితయా-స్పృహయా
అద్య-మనుష్యలోకం- ఆయామి-తయా ॥అన్వ॥ యశసామాయామితయా
భీమదుహిత్యమాయామిత యాశ్రియాహృతః తదధిగమాయామితయాత
యాస్పృహయాఅద్యమనుష్యలోకమాయామి॥అర్థః॥దేవైఃపృష్టఃకలిరాహ
యశసాందమయంతీసంధూతానాంకీర్తీనాం- ఆయామితయాఆయామో
విస్తారఃసోస్యాస్తీత్యా యామీతస్యభావస్తత్తాతయాదైఃపృష్టావత్తయాభీ
మదుహిత్యమాయాం భీమదుహితేతి వ్యాజగితయా పాప్రయాశ్రియాం
త్యైహృతఃఆహృతచిత్తఃఅహం-తదధిగమాయదమయంతీదూపలక్ష్మీప్రా
ప్తయే- అమితయాప్రభూతయా తయాస్పృహయావాంఛయా - అద్య
ఇదానీం- మనుష్యలోకంఘాలోకం-ఆయామిగచ్ఛామి ॥ దమయంతీరూప
ఘంఘాతానాంయశసామాధిక్యేనహృతోభూత్యావత్తయాప్రయేపాప్ర
యాస్పృహయాఅద్యమనుష్యలోకంగచ్ఛామీతికలిరువాచేతితాత్పర్యమ్॥
౩॥ శ్లో॥ ఇతివికలోమాయాయాస్తదుక్తఃకేజనోమలోమాయాయాః ।

శుభశీలోమాయాయాస్థితోనళోస్యావరోసులోమాయాయాః
వ్యా॥ ఇతీతి॥ పద॥ఇతి- వికలఃమాయాయాః-తదుక్తః- ఊచే-జనః-అమలః-
మా-యాయాః- శుభశీలా- ఉమాయాః-యా- స్థితః-నళఃఅస్యాఃవరః- అ
సులోమాయాయాః ॥అన్వ॥ఇతితదుక్తోమాయాయావికలఃఅమలోజనఃమా
యాయాఇత్యుచే- యాఉమాయాఅపిశుభశీలా- అనులోమాయాయాఃత
స్వానళఃవరఃస్థితః ॥అర్థః॥ ఇతిపూర్వోక్తప్రకారేతదుక్తః తేనకలినా.

ఉక్తఃభాషితః మాయాయాఃవంచనాయాఃవికలః హీనఃమాయాహీన ఇతి
యావత్- అమలఃజన్త జరామరణాదిమలరహితః-జనః దేవగణకలింమా
యాయాఃమాగచ్ఛే-ఇతిజీవైలకథయత్- యదమయంతీ- ఉమాయాఃపా
ర్వత్యాఅపి శుభశీలాశుభాచారా- అనులోమాయాయాః అనులోమఅను
కూలఃఅయశ్శుభావహూవిధిః యస్యాఃతస్యాః అనుకూలేష్టదేవతాయా
ఇతియావత్-అస్యాఃదమయంత్యానశఃనైషధఃవరఃస్థితఃసంవృత్తః||కలినా
ఇత్యుక్తాలమల స్వభావాదేవా స్తంకలిమేవమూఢః- పార్వత్యాఅమృ
త్యుష్టాచారాయఅనుకూలేష్ట దేవతాయాదమయంత్యానశః పతిరభూ
త్ తస్మాత్ త్వంమాగచ్ఛేతిఉచురితితాత్పర్యమ్ ||

౪|| శ్లో|| పంచభివస్వాదిభ్యఃశ్రుత్వాకలిరుత్సవాశపస్వాదిభ్యః |

మఖసర్వస్వాదిభ్యఃచుకోపదోషాత్సమదభువస్వాదిభ్యః ||

వ్యా|| పంచభి|| పద|| పంచ-ఇతి-పస్వాదిభ్యః-శ్రుత్వా- కలిః- ఉత్సవాస
పస్వాదిభ్యః-మఖసర్వస్వాపభ్యః- చుకోప- దోషాత్-సః-మదభువఃస్వాత్
ఇభ్యః ||అన్వయః|| సకలిః- ఉత్సవాసపస్వాదిభ్యఃమఖసర్వస్వాదిభ్యఃపస్వా
దిభ్యః- ఇతిపంచ శుత్వామదభువఃస్వాత్ దోషాత్-ఇభ్యఃస్సచుకోప||అర్థః||
సకలిః- ఉత్సవాసపస్వాదిభ్యః- ఉత్సవఃదమయంతీస్వయంవరదీపఆసవఃమ
ధుతదాస్వాదితవద్భ్యః అనుభూతదమయంతీ స్వయంవరోత్సవేభ్యఃఇత్య
థః- మఖసర్వస్వాదిభ్యః మఖేషుయాగేషుసర్వస్వం హవిర్భాగంభోక్తుం
శీలంయేషాః-తే ఖసర్వస్వాదినః- తాచ్చిలికోఽహిః-తేభ్యఃపస్వాదిభ్యఃఅష్ట
వసుప్రభృతిభ్యఃదేవేభ్యః ఇతిఉక్తప్రకారంపంచః పంచనంశ్రుత్వామదభువః
మదోదర్పః తేనసంజాతాత్- స్వాత్ స్వకీయాత్ దోషాత్ పరాభిభవోతరో
షాత్- ఇభ్యఃఆశ్యస్సచుకోపక్రద్ధోభూత్ || కలిరుత్సవాదాగతేభ్యో
దేవేభ్యఃదమయంత్యానశోవృతఇతిపంచశ్చ ||త్వాచుకోపీతితాత్పర్యమ్ ||

౫|| శ్లో|| ప్రబలతమానబలతయాసంయోజ్యనశేసురోత్తమానబలతయా |

తేనామానబలతయాతరుణేనతయాస్యతాంనమానబలతయా ||

వ్యా|| ప్రబలతమానీతి||పద||ప్రబలతమా-అబలతయా- సంయోజ్యన-
శే-సురోత్తమా-అబలతయా- తేన-అమా- నబలతయా- తరుణాఇవ-త
యా-ఆస్యతాం-న-మానబలతయా||అ|| యాప్రబలతమాశ్చసురోత్తమాశ్చ

అబలతయాసంయోజ్యనశే అవలత- మానబలతయాతయాత్రేనామానవ
 లతయాతరుణేవనాస్యతాం || అర్థః || యాదమయంతీప్రబలతమాన్ అతీవ
 ప్రబలాన్ సుగోత్రః మాన్ దేవశ్రేష్ఠాన్ అబలతయాసంయోజ్యమేఅబలా
 ఇతి-యష్మాక్ చార్భ్యశ్యేనయోజయిత్వాఅబలాన్ మజ్జేత్యుభయః- అథవావ
 జయోఃరలయోశ్చభేదఃఅవరతయావరోనభవతీత్యవరః సత్యభావస్తత్తా
 తయాఅవరతయాపితేవరానభవంతీతిమత్వావా- నశేరాజ్ఞి-అవలతఅవత్య
 నశంప్రాప్తవతీత్యుభయః మానబలతయా మానవరతయాదేవేష్యనమానం
 కృత్వామనుష్యసక్తయతయాదమయంత్యాతేనామానశేననమాని||అమా
 నమాసమంసాధమిఃహలాయుధః-నవలతయాతరుణపీర్షధా-తరుణేవవృ
 త్నేదేవ- నాస్యతాంసన్ధీయతాం||సుగోత్రమాస్సంత్యజ్యమానుషంనశంప్రా
 ప్తాంతాండమయంతీంఘటిశినశవియుక్తాంకరిష్యామితకలిరువాచేతతాత్ప
 ౬|| మూ|| ఇతిబలవానంతరతః కలింత్రిజగదన్నవానంతరతః |

అవహితవానంతరత స్తద్వృద్ధిఃసశస్యవివిశివానంతరతః||

వ్యా|| ఇతీతి|| పద||ఇతిబలవాన్-అంతరతః-కలిం-త్రిజగత్-అన్నవానం
 తరతః-అవహితవాన్-అంతరతః-తద్వృద్ధిః-సశస్య-వివిశివాన్-అంతఃఅ
 తః ||అప్స|| త్రిజగత్ అన్నవానంకలింతంతఃసశస్యఅంతరతః బలవాన్ ఇతిఅ
 వహితవాన్ అయత్ అతః అంతరతః తద్వృద్ధిః అంతఃవివిశివాన్ ||అర్థః||త్రిజ
 గదన్నవానం త్రైలోక్యంవ్యాప్నువంతఃకలింపురుషులంతఃఅతిక్రా
 మతః సశస్యఆచాయక్తస్యేతియావత్- అంతరతః అంతేఅవసాదేరతఃస
 శస్యవినాశకరణోద్యక్తగ్రహణః బలవాన్ బలీకలిఃఇతిఉక్తప్రకారం- అ
 వహితవాన్ రంధ్రాన్వేషణతత్పరఇతియత్- అతః హేతోః | అంతరతఇతి
 ల్యుట్లోపేసంపదీ అంతరం ప్రాప్యగ్రంధంబుద్ధావ- తద్వృద్ధిఃసశస్యసశ
 స్యవృద్ధిః రాజ్యాదివిభవేషుఅంతః మధ్యేవివిశివాన్ ప్రవిష్టో ధూత్ ||ఇతిబల
 వానంతరతఃకలింక్తైరజ్జగదవానంతరతఇతిపాఠాంతరం-తస్మిన్ పక్షేవా
 నంవనసంయూహా ||కలిదమయంతీంసశవిరహితాంనశంచదమయంత్యారా
 ద్యిత్రియావనియక్తుంకరోమితిప్రతిష్ఠేయసశసంపద్వి నాశాయఉద్యుక్తో
 ధూదితితాత్పర్యమ్ ||

౭|| శ్లో || సోధనదారోదరతఃపుష్కరవిజితోనశస్సదారోదరతః ||

వ్యాజాహ్లాదారోదరతఃస్వపురాన్నిర్యాతవానుదారోదరతః ||

వ్యా॥ ఏవంకామహాభారతే శ్రూయతే॥ పుష్కరభితిఅక్షహృదయజ్ఞః
కన్బిద్రాజా- తంనశేనద్యూతంకతుంకలిః ప్రేరితవాక్- సోష్యాగత్యక
లిబలాత్ ద్యూతవ్యాజేనతదీయంపండలంసనగరం అత్తసాత్రుశ్యేనశమ
విడిగాయ-శస్త్రాత్ భీతోదమయంత్యాసహదేశాంతరంగతవానితితదాహస
ఇత్యనేన ॥ పద ॥ సః- అథ- సదారః- పుష్కరవిజితః సఖః- సదా
రోదరతః- వ్యాజాత్- దారోదరతఃస్వపురాత్- నిర్యాతవాక్-ఉదారోద
రతః ॥అన్వ॥అథ దారోదరతఃవ్యాజాత్ పుష్కరవిజితఃసదారోదరతఃసదా
రఃససఖఃదరతఃఉదారోదరతఃస్వపురాత్ నిర్యాతవాక్ ॥అథః॥అథకలిప్ర
వేశానంతరంధారోదరతః-దరోదరంద్యూతంతస్సంబంధీ దారోదరః-తస్తా
త్ దారోదరతఃద్యూతసంభవాదితియావత్- వ్యాజాత్ర-పటాత్ పుష్కర
విజితః పుష్కరనామ్నాకలిప్రేరితేనగాఙ్ఘ్రోచ్చలేనవిజితః అతఏవసదారో
దరతఃసర్వదారోదనసక్తఃవిషాదయుక్తఇతియావత్-సదారఃదమయంతీస
హితఃససఖఃదరతః భయేనఉదారంవిశాలంఉదరంపథ్యంయస్యతస్తాత్ స్వ
పురాత్స్వనగరాన్నిర్యాతవాక్ ॥సి॥ఉదారోదాత్రమహతోరిత్యమరః॥పుష్క
రనామ్నాకేనచిద్రాఙ్ఘ్రోచ్చలేనవిజితోసఖః సవక్-దాః-భీతోదమయంతీ
సహితఏవభయాత్ స్వనగరంవిహాయదేశాంతరంప్రతిజగామేతితాత్పర్య
ం॥ శ్లో॥ అసమానానాహరిస్తైస్సంశద్ధాంశ్చకేమమునానాహరి ॥

అపితేనానాహరిభ్రాంతంభూషణమపాస్యనానాహరి ॥

వ్యా॥ అసమానానితి॥పద॥అసమానా-ఆహ-అరిః-స్త-ఏనం-శబ్దా-చకిం
అమునా- న-అహరి- అపి-తేన-అనాహరి- భ్రాంతంభూషణంఅపాస్య-నా
నా హరి॥అన్వ॥అరిఃఏనంఅసమానాశబ్దాంశ్చాహస్త-అమునాకింనాహరి
రి- తేనాపినానాహరిభూషణమపాస్యఅనాహరియథాతథాభ్రాంతం॥అ
రిఃపుష్కరఃఏనంసఖంఅసమానా-అసదృశాశబ్దాంశ్చపరుషవాక్యాని
చఆహస్తఉక్తవాక్- యూర్షోద్వికమకః- అమునాపుష్కరేణకింసఖం
బంధికింవస్తు- నాహరినహృతం సఖస్యసర్వంవస్తుపుష్కరేణహృతమేవే
త్యథః॥ తేనాపినశేనాపి నానాబహువిధంహరిమనోజ్ఞంభూషణంహరి
కుండలమకుటాదికంఅపాస్యత్యక్త్వా అనాహరిఆహరిరహితంయథాతథా
భ్రాంతంపరి భ్రాంతం ॥ పుష్కరః అప్రియవచవాన్యక్త్వా సఖస్యసర్వ
స్వంహరిసఖోపిభూషణానిపాత్యజ్యురదాహరోభూత్వాబభ్రామేతితాత్పర్యం॥

౯॥ శ్లో॥ శుచమకరోదన్యస్యభ్రమన్నశఃపథిపదంసరోదన్యస్య ।

నచపుసరోదన్యస్య త్రాణాయాభూత్పురంసరోదన్యస్య ॥

వ్యా॥ శుచమితి॥ పద॥ శుచం-అకరోత్-అన్యస్య-భ్రమన్-సః-పథి-పదం-సరోదం-న్యస్య-స-చ-పునః-ఓదని-అన్య-త్రాణాయ-అభూత్-పురం-సరోదన్యస్య ॥ అన్వ॥ పథిపరోదంపదంన్యస్య భ్రమన్సః అన్యస్యశుచమకరోత్-పునఃఓదనిపురంచసరోదన్యస్య అన్యత్రాణాయనాభూత్ ॥ అర్థ॥ పథిమాగే-సరోదంసరోదనిసహితంపదంపాదవిక్షేపంన్యస్యనిధాయభ్రమన్పరిభ్రమన్ సఖోరాజా అన్యస్యయస్యకస్యచిత్ ద్రష్టుః శుచంశోకంఅకరోత్పునఃపశ్యాత్ఓదనిఓదనయుక్తందనధాన్యసమృద్ధమిత్యర్థః-పురంపత్తనంబసరోదన్యస్యసతాభూయసీ ఉదన్యాపిపాసాయస్యతస్య అన్యనశస్యత్రాణాయరక్షణాయనాభూత్ ॥ అనుచమవిభవోసౌనలః ఎవమభూన్నామేతిద్రష్టుః పురుషస్యవ్యధాంచకార-తిథాపరిభ్రమతః విపాసోనశస్యపురమపిరక్షణాయనాలమభతదితితాత్పర్యమ్ ॥

౧౦॥ శ్లో॥ నాశ్వరమానావాసస్తస్యఖగాజహ్రురభ్యమానావాసః ।

అపిమదమానావాసస్వరోషజలఛితరక్షమానావాసః ॥

వ్యా॥ నేతి॥ పద॥ న-అన్య-రమా-న-ఆవాసః-తస్య-ఖగాః-జహ్రుః-అభ్యమానా-వా-సః-అపి-మదమానా-ఆస-స్వరోషజలఛితరక్షమానావా-సః ॥ అన్వ॥ అన్యరమాన-ఆవాసశ్చన-అభ్యమానాఃఖగాఃతస్యవాసోజహ్రుః ఊమానావాస్వరోషజలఛితరన్సః మదమానావప్యాస ॥ అర్థః॥ అన్యనశస్వ-రమాశ్రీ-న-ఆవాసఃవాసస్థానమపినాసీత్-అభ్యమానాఃకలినాగృహీతుం ప్రార్థ్యమానాః క్రిడార్థమాహారేతి దమయంత్యాయాచ్యమానా వాఖగాః పక్షిణాఃతస్యనశస్య వాసః వస్త్రంజహ్రుః హృతవంతః ఊమానావాత్మమైవనాః యానపాత్రంతయా స్వరోషజలఛింస్వకోపాభింతరక్ష ఉత్తరక్ష-ఊమయాస్వరోషంప్రశమయన్మిత్యర్థః-సఃసఃశేమదమానాగగ్భావిమానావప్యాసక్షిప్తవాన్ ॥ ఏకంవాసోపసానమేనమసమానాసఃకలః తదాహరణార్థంకృచ్చిత్ప్రదేశేదమయంత్యాసహసేషస్యాస్యపుత్రతః కాంశ్చన సౌహార్దమాంసాన్ దశితవాన్-తాన్దృష్ట్వాదమయంతీక్రీడాభ్యంతర్గ్రహణాయపతిం ప్రార్థి=వత్తి-సోమ్యుద్ధాయతజ్జిఘృక్షమాన్వవాససాతే షాముపరితిరోధానేకృతే తదప్యాహృత్యఅదశన్

నంజగ్గురితిపా రాణికీకథా-ఏవంభ్రష్ట శ్రీకన్యాస్యవశస్యఏకవాసస్యపిఖై
రపహ్య తేనశిక్షమయారోషన్నిగృహ్యుదమానాత త్యాజేతితాత్పర్యమ్॥

౧౦॥ శ్లో॥ తాపశ తేనవసానాద్రవేదితీమానగావృతేనవసానా ।

చెలాంతేనవసానాచెరతురేకేనపర్వతేనవసానా ॥

వ్యా॥ తాపే॥ పద॥ తాపశతేన-వసా-నా-ద్రవేత్-ఇతి-ఇమా-నగా
వృతే-అనవసానా-చెలాంతేన-వసానాచెరతుః-ఏకేన-పర్వతే-నవసానా॥
అన్వ॥ తాపశలేనావసానవేత్-ఇతిఅనవసానాఇమాఏకేనచెలాంతేనవ
సానాసంతానగావృతేనవసానాపర్వతేచెరతుః॥అర్థ॥ ఏవన్నశస్యవాససిప
క్షియాపేక్షకలినాహృతేనతినశదమయంతీఏవమకుర్వతాం ॥ తాపశతేనపరి
తాపాధిక్యేన-నాఅవయోః-వసా-శరీరసః॥॥సృష్టేదస్తువపావసేత్త్యమ
రః-ద్రవేత్ద్రవతు-ఇతికృత్యాఅనవసానానాశరహితా-ఇమాదమయంతిన
తా-ఏకేనచెలాంతేనవస్తా-శేనవసానాపరి-గానాసంతానగావృతేచక్ష
యుతేనవసానావిచిత్రప్రస్థేపర్వతేమసీధరేచెరతుః-అచరతాం-ఏవంయః
ఖాభిభూతయోర్నామరణం శ్రేయశ్చితిమత్వా యత్రకుత్రాప్యవసానమల
భ్యాకస్తింజ్యిష్టర్వతేచెరతురితితాత్పర్యమ్ ॥

౧౧॥ శ్లో॥ తద్వాసస్సాన్వపాయాన్నీతిరమూమితిచవిపదిసస్వాపామ్ ।

నిజవాసస్సాన్వపాయాన్నీకృత్యతామముచవిహచసస్వాపాయామ్॥
వ్యా॥తదితి॥పద॥తద్వాసః-సాన్వ-పా-యాత్-నీతిః-అమూం-ఇతి-చ-విపది-సః
సాన్వపాయాం-నిజవాసస్సాన్వపాయాత్-నికృత్య-తాం-అముచత్-ఇహ-
చ-సస్వాపాయాం ॥అన్వ॥ విపదిసాన్వనీతిః సాన్వపాయాంఅమూంపాయా
త్-ఇతిఇహససాన్వపాయాంనిజవాసస్సాన్వయాత్తద్వాసః నికృత్యతామ
ముచత్ ॥అర్థ॥విపదిఆపదిసాన్వస్వకీయానీతినయః-సాన్వపాయాంస్వస్థాదప
గతఃఅయఃమసాన్వః తాంఅపగతదైవానుకూల్యామిత్యర్థః-అమూందమ
యంతంపాయాత్ రతేదితికృత్యాసఃనకః ఇహభైష్యం-ససాన్వపాయాం
నిద్రితాయాంసత్యాం-నిజవాసస్సాన్వపాయాత్-అస్మియవసనరూపధననా
శాత్-తద్వాసతస్యావస్తుంనికృత్యద్విధాకృత్యతాందమయంతీ-అము
చత్-అశ్యజత్ ॥ ఆపదిసాన్వపాయాంఅముచాత్తీయానీతిః పాయాత్ ఇతి
దమయంతివాసోధానికృత్యతామ్మక్త్యాయత్రకుత్రవాగతఇతితాత్పర్యమ్
౧౩॥శ్లో॥ బభ్రామనస్తేనశ్రమేణకలినావిధూయమానస్తేన ।

సహిరిపుమానస్తేనస్వభాగ్యదోషాః క్వసమహిమానస్తేన ॥

వ్యా॥ బభ్రామేతి॥ పద॥ ఒభ్రామ- అనస్తేన- శ్రమేణకలినా- విధూయ
మానః- తేన-సః-హి- రిపుమానస్తేనః- స్వభాగ్యదోషాః- క్వ- సమహిమానః
తే- న॥ అన్వ॥ తేనకలినావిధూయమానరిపుమానస్తేనస్సనళః అనస్తేనశ్రమే
ణఉపలక్షితస్సృజబభ్రామ- తథాహి- తేస్వభాగ్యదోషాః క్వసమహిమా
నోనభవంతి॥ అర్థః- తేనకలినా-విధూయమానఃప్రభుత్వమానః-రిపుమానస్తే
నః శత్రుగర్హవోరః- సనళః అనస్తేనఅముక్తేనశ్రమేణ- శ్రాంత్యాఉపలక్షిత
స్సృజ- బభ్రాముఅచరత్తథాహి-తేస్వభాగ్యదోషాః ఆత్మీయభాగ్యవిపర్యా
సాః క్వకృతదేశే- సమహిమానః సప్రభావాఃనభవం॥ తేనకలినాత్యంతక్లి
శ్యమానోభూత్వా వనేభ్రమన్నభోపి స్వభాగ్య విపర్యయాదీ దృశ్యేంద
శాంప్రాప్తవానితాత్పర్యమ్ ॥

౧౪॥ శ్లో॥ మృగకలమారసదావిశ్చమమభితాంతరీమిమారసదావి ॥

స్ఫుటితమారసదావిస్తృతానగాయత్రవిపినమారసదావి ॥

వ్యా॥ మృగేతి॥ పద॥ మృగకులం-ఆరసత్- ఆత్మ్యమం-అభితాపాతు
రః-మమార-సదా-అవి-స్ఫుటితమాః-రసదా-విస్తృతాః-నగాయత్రవి
పినం- ఆర-సః-దావి॥ అన్వయః॥ యత్రఆరసత్మృగకులంసదామమార-రస
దాః విస్తృతానగాఃస్ఫుటితమాః- దావిఅవితత్వివినం అభితాపాతురః
సనళఃఆవిశ్చమంయథాతథాఆర॥ అర్థః॥ యత్రయస్మిన్ఆరసత్ఆర్తిశ
బ్ధకుర్వత్ మృగకులంమృగసమూహః సదామమార-రసదాఃరసప్రదాఃవి
ర్యాసదావావిస్తృతాః విశాలాఃనగాః వృక్షాఃస్ఫుటితమాః ఆత్మ్యంతంవి
దీగ్ధాః- దావివనాగ్నిసహితంఅవిపక్షిరహితంతస్వివినంఅరణ్యంఅభితాపా
తురఃసంతాపాతఃసనళః- ఆవిశ్చమంఅవిర్భూతశ్రమంయథాతథాఆర
పాప్ర॥ అధికతప్తస్సనళః దవాగ్నినాదహ్యమానంకంచిద్వనదేశంపాప్ర
వానితాత్పర్యమ్ ॥

౧౫॥ శ్లో॥ శోకభరోదస్తేనశ్రుతోత్రచనశాద్రవేతిరోదస్తేన॥

ద్రుతిమకరోదస్తేనస్వయమిత్యుచైభయంపురోదస్తేన ॥

వ్యా॥ శోకేతి॥ పద॥ శోకభరోదస్తేన- శ్రుతః-అత్ర-చ-నళ- ఆద్రవణ-రోదః
తేన-ద్రుతింఅకరోత్- అస్తేనఃస్వయంభయ- ఉచై- భయం-పురోదః- తే
న॥ అన్వయః॥ శోకభరోదస్తే-తేనఅత్రహేనలఆద్రవేతిరోదఃశ్రుతః- అస్తే

నఃసఃస్వయంద్రుతిమకరోత్తేఅదఃభయంనేతిపురఃఉచేఅథః॥అఃత్వగం
తుమసమర్థః కారోటకాఖ్యానాగఃదూచేనలందృష్టాపహతవాః- న
ళోపిత్రధావన్నగ్రతః స్థిత్యాప్రత్యాహ ॥ శోకభరోదస్తేనశోకభరేశో
కాధిక్యే- ఉదస్తేనక్షిప్తేనశోకరసమగ్నేనేశ్యర్థః తేననశేనఅత్రదమ్యామానే
వనేహేనల-అద్రవఆగచ్ఛఇతిరోదః రోదనంశ్రుతః శుశ్రువెఅస్తేనః అహో
రఃఅకృత్రిమఇతియావత్- అస్తేనఃకాంత్యాతిరసగ్రతసూర్యోవానఃనలః
స్వయంద్రుతింశీఘ్రగవనమకరోత్తేతవఅదః ఇదంభయంభీతిః నఇతిపు
రఃఅగ్రతఃఉచెఉత్తవాంశ్చ॥అధికశోకోనలఃఆగచ్ఛేతిశబ్దంశ్రుత్వాస్వయం
తత్రగత్వాతవభయంమాస్త్విత్తువాచ్ఛేతితాత్పర్యమ్॥

౧౬॥ శ్లో॥ క్వభవాన్సంత్వస్యన్వోపదమిత్యాశ్రయోన్యశంసత్వస్య ।
తందేశంసత్వస్యప్రాసనలగత్వరోభృశంసత్వస్య ॥

వ్యా॥ క్వేతి॥పద॥క్వ-భవా-శంసతు-అన్యతు-అపదం-ఇతి-ఆశ్రయః-అన్య
శంసత్వస్య-తం- దేశంసత్వస్య-ప్రాస-నలః-సత్వరః-భృశం-సః-తు-అన్య॥
అన్వ॥ భవాక్వశంతు-అపదచన్యతు-ఇతి- అన్యశంసత్వస్యాశ్రయఃసనలః
స్తుభృశంసత్వరస్సౌఅన్యసత్వస్యతందేశంప్రాస॥అర్థః ॥ భవాక్వకుత్రస్థ
తోభవాక్వ శంసతుబ్రవీతుఅపదంత్రనోవిపత్తింఅన్యతుశ్చజతుఇతిఏవమ
క్వాఅన్యశంసత్వస్యనృశంసఃకూరికర్తృత్-తస్మిన్నేఅన్యశంసఃదయావా
నిత్యర్థః-తస్యభావఃఅన్యశంసత్వంతస్య-ఆశ్రయః స్థానభూతఃసనలస్తుభృశం
అత్యర్థంసత్వరఃవేగయుక్తస్సౌఅన్యదమ్యామానస్య-సత్వస్యప్రాణిణఃతం
దేశంప్రాసప్రాప్తవాః॥అధికదయాయుక్తస్సనలభయంత్యజేతిపదత
స్యాజగరస్యసమీపంప్రాణేతితాత్పర్యమ్ ॥

౧౭॥ శ్లో॥ అథశవనాశమయంతంకాపిదవాగ్నోదదశనాశమయంతమ్ ।
స్వబలేనాశమయంతంరుజమజిఘ్నేత్వచ్చపునరనాశమయంతమ్॥

వ్యా॥అథేతి॥పద॥అథ-శవనాశం-అయంతం-క్వ-అపి-దవా-గ్నో-దదర్శ-
నాశం-అయంతం-స్వబలేన-అశమయంతం-రుజం- అజిఘ్నేత్-చ- పునః- అ
నాశం-అయంతం ॥అన్వయః॥ అథఅయంకాపిదవాగ్నోనాశమయంతంరు
జంస్వబలేనఅశమయంతం అయంతంపవనాశందదః- పునః అనాశంతమ
జిఘ్నేత్ ॥ అర్థః ॥ అథఅనంతరంఅయంనలః కాపిదవాగ్నోకస్త్రింద్రా
వాగ్నోనాశంమరణంఅయంతంగచ్ఛంతంరుజంక్షిడాంస్వబలేనఅత్తశక్త్యా

అశమయంతంపరిహాతుమసమర్థం- అయంతమితిభిగతావిత్యస్తాద్ధా
తోఃశత్రంతాద్విస్తీయా ఇతోయణితియదాదేశశనిభోసమాసః అయం
తంగంతుమసమర్థమిత్యర్థః పవనాశంసర్పదదశఅపశ్యత్ పునఃపశ్యాత్
అనాశంనవిద్య తేజీవ తాశాయస్యతం అజిఘ్రిచ్ఛగ్రహీతుమైచ్ఛత్ || సన
ళంకస్త్రింశద్దవాగ్నౌ పతితంగంతుమసమర్థం కంచనసపఞం దృష్ట్వాజీవిత
నాశంహితమేనఽగ్రహీతుమైచ్ఛదితితాత్పర్యమ్ ||

౧౨ || శ్లో || సచహృతనాగస్తేనస్వవిషేణివిరూపితోమనాగస్తేన ।

సహితానాగస్తేనపోక్తశ్చాత్మాస్తువేదనాగస్తేన ॥

వ్యా|| సత్యతి|| పద|| సః-చ-హృత-నాగః-తేన-స్వవిషేణ-విరూపితోమనా
గః-అస్తేన-సహితానాగస్తేన-పోక్తః-చ-ఆత్మా-అస్తు-వేదనాగః-తేన ॥ అ
హృతనాగస్సనళః తేనమనాగస్తేనస్వవిషేణివిరూపితః- సహితానాగస్తే
నపోక్తశ్చతేఆత్మావేదనాగోనాస్త్వీతి ॥ అర్థః|| హృతనాగఃదవాగ్నేరు
ద్ధృతఘజంగంసనళః తేననాగేనమనాగః ఈషదస్తేనఽంచదుష్టుతేనస్వవిషేణ
ఆత్మవిషేణ- తేనవిషేణేతికర్తృకరణయోస్తృతీయా-విరూపితఃవికలితగా
త్రఃఅభవత్ అపహృతపురాతనమహావిభవమిదాసీమద్భగీమతికృపణాందశా
మాశ్రితమియంసనళంబోకోమాఙ్గానీదితిస్వరూపతరస్థాదేణ నాగేనరూపాం
తరంప్రాపితఃత్యర్థః- సహితానాగస్తేనఅనాగస్తాఅనపరాధతాతయా
సహవతఃతత్యతిసహితానాగస్తః తేన-సళకశేబరస్థంకలింవిషాగ్నివాదగ్ధం
దప్తవానితిస్వరక్షణప్రతిక్రియయా కృతోపకారణేత్యర్థః- తేననాగేన
పోక్తశ్చక్షు- తేతవఆత్మాదేహః- వేదనాగఃదుఃఖభాగ్నమాస్తు ॥ క
కోటకనామానాగః సనళస్కోపకారాయ అల్పవేదస్త్యాహేనళతవోప
కారాయదస్త్యసి అనేనదంశనేనతవపీడానభవిష్యతిస్తాద్విషాదంమాకృ
ధాః-అన్యేషాంసఖాయమితిఅజ్ఞైవార్థంవికృతిమాపాదితఇత్యవోచదితితా
౧౩ || శ్లో || స్యాత్తరసాకల్యంతేవపుర్వమానేనవాససాకల్యంతే ।

యేయశసాకల్యంతేగుణోదయైదధతిభూతినాకల్యంతే ॥

వ్యా|| స్యాదితి|| పద|| స్యాత్- తరసా-కల్యంతేవపుః-మమ-అనేన-వాస
సా-కల్యంతే-యే-యశసా-కల్యంతే-గుణోదయైః- దధతి- భూతినాకల్యం
తే ॥ అన్వ|| తేనపుఃఅనేనమమవాసనాకల్యంతే తరసాకల్యంస్యాత్- యేయ
శసాకల్యంతే తేగుణోదయైఃభూతినాకల్యందధతి॥ అర్థః|| సతునాగఃసఖా

యకించివ్వనంప్రదాయాహ- తేకవనపుః అనేనమమవాససామద్వైతవ
స్త్రేకల్యంకతేలిపీడాపగమేతరసావేగేన కల్యంనిరామయంస్యాస్థవేత్
సి॥ వాతోనిరామయఃకల్యకల్యమరః- యేపురుషాః- యశసాకీర్త్య-
కల్యంశక్రియంతే- తేపురుషాఃగుణోదయైః పరరక్షాసంకటహరణాదిభి
మమమహద్భిర్గుణవిభవైః కారణైః భూతిసాకల్యం సంపత్సమృద్ధిందధతిపు
ష్టంతి॥ హేనశవితద్యస్త్రయ్యంగ్యహం- అనేనకలివినాశసమయేతపని
జస్వరూపపాప్తిభవవిషయ- యశస్వినాంపురుషాణాంగుణాధిక్యసలక్ష్మీ
భవవశ్యేవేతితాత్పర్యమ్॥

౨౦॥ శ్లో॥ అపిచవినామానేనశ్రయణీయోనర్తుపర్ణనామానేన ।

స్వాంగేనామానేనస్యస్వీపదోనహిన్యతాంక్వనామానేన ॥

వ్యా॥అపిచేతి॥ పద॥ అపి-చ-వినా- మానేన- శ్రయణీయః- ఋతుప
ర్ణ నామా-అనేన-స్వాంగేన-అమా-న-ఇనః-స్యః-విపదః-న-హి-న్యతాంక్వనా
మా-అనేన ॥ అన్వ ॥ అపిచఋతుపర్ణ నామాఇనః మానేనవినానేనస్వాంగే
నామానశ్రయణీయః- హేఅనేనఃస్యతాంక్వవిపదఃనహిన్యర్నామ॥అర్థః॥
ఇదమపిపన్నగవాక్యం ॥ అపిచకించఋతుపర్ణ నామాఋతుపర్ణ ఇతిప్రసిద్ధః
ఇనఃప్రభుఃమానేనవినాగర్వంత్యక్తా అనేనస్వాంగేనామాఅమునాస్వశరీ
రేణసాధకంనశ్రయణీయఇతినాశ్రయణీయఏవ- హేఅనేనపాపరహితస్య
తాంమనుష్యాణాంమధ్యేకవక్త్రీ వురుషేవిపదః అపదఃనహిన్యర్నామ-
నామశబ్దఃప్రసిద్ధా-సల్పతాపిభవంశ్యేవేత్యథః ॥ అపాపనశమద్వికృతే
నస్వశరీరేణసాధకంగర్వంత్యక్తా ఋతుపర్ణ నామానంరాజాన మాశ్రయ
సర్వేషాంమనుష్యాణామాపదస్సులభాభవంత్యేవ- తస్మాత్త్వమతీవభేద
మ్యాగాఇతితాత్పర్యమ్ ॥

౨౧॥ శ్లో॥ వ్రజసుఖమాయాహీనశ్రీరిత్యస్తహితశ్చమాయాహీనః ।

స్నిగ్ధోమాయాహీనస్సృజ్జనతాయాఃక్వనోత్తమాయాహీనః

వ్యా॥వ్రజేతి॥ పద॥ వ్రజ-సుఖం-అయాహీ-ఇనశ్రీః- ఇతి- అంతహీతః
శమాయ-అహీనః-స్నిగ్ధః-మాయాహీనః-స్యాత్-జనతాయాః-క్వ-న-ఉత్త
మాయాః-హి-ఇనః॥అన్వ॥ఇనశ్రీఃఅహీనః- హేనశవ్రజ-సుఖమాయాహి ఇతి
అభిధాయశమాయఅంతహీతః-హిఉత్తమాయాఃజనతాయాః మాయా
హీనఃఇనఃస్నిగ్ధః-క్వనస్యాత్ ॥అర్థః॥ ఇనశ్రీః అదిత్యదీప్తిః అహీనః సర్ప
రాజః హేనశవ్రజగచ్ఛ- సుఖమాయాహిసుఖంప్రాప్నుహిఇతిఅభిధాయ

శమానుశాంత్యైరితహితః ఆతథానంతః.. హియస్తాత్రారణా
 త్ ఉత్తమాయాఉత్పన్నాయాః జనతాయాః జనసమూహస్యమాయాహీ
 నః అకృత్రమఃఇనస్సమర్థః స్పిగ్ధస్సహృత్ క్వకుత్రనస్యాన్నభవేమృద్యతా
 పిభవేదిత్యభః ॥ నాగోనశ మేవముక్త్యాగతః ఉత్తమస్యజనస్సమర్థత్యా
 పికపటరహితస్సఖాభవతీతితాత్పర్యమ్ ॥

౧॥ శ్లో॥ ప్రితిరసాదనవనతఃకృత్యాతద్వననమాత్త సాదనవనతః ।
 బహుమాంసాదనవనతఃసోస్తాద్యత్యుత్తమాననాదానవనతః
 వ్యా॥ ప్రితిరసాదితి॥పద॥ప్రితిరసాత్-అనవనతఃకృత్యా-తత్వనసంఘ
 త్తసాత్-అనవనతః- బహుమాంసాదనవనతః-సః-అస్తాత్ ఋతుపణం
 ఆససాద-ఆనవనతః ॥అన్వ॥ ప్రితిరసాదనవనతఃసఃతద్వననమాత్త సాత్ కృ
 త్యా-అనవనతఃబహుమాంసాదనవనతఃఆస్తాద్యతుపర్ణం- ఆనవనతః ఆస
 సాద ॥అభః॥ ప్రితిరసాత్- రసోమనోహషపిశేషః ప్రితిరేవరసఃతస్మా
 త్ ప్రితిభావేనేతియావత్-అనవనతఃఅనీచైభూతః-ఉద్ధతమనాఇతియావ
 త్-సఃసః- తద్వననం రాగదత్తంవస్త్రం-ఆత్మసాత్ స్వాధీనంకృత్యా- అ
 నవనతః అవనంరక్షాంయస్త్రిన్నా స్థితదనవనంతస్తాత్ అనవనతః- బహు
 మాంసాదనవనతః బహుమాంసాదనాః పిశితాశనాః గాక్షసవ్యాఘ్రా
 దయఃత్రైవన్యత్రేసంభజ్యతే ఇతిబహుమాంసాదనవనంతస్తాత్ దుష్టశ్శుగ
 యుక్తాచిత్యభః-అస్తాత్ వనాత్-వనసంభక్తాచిత్యస్యరూపం-ఋతుపర్ణం
 ఋతుపణనామానం రాజానం- ఆనవనతఃసవనాత్ స్తోత్రాత్ స్తుతింకు
 ర్వన్నితఃభః అససాదసాపి ॥ సనశఃసపక్షదత్తంవస్త్రంప్రతిగృహ్యప్రి
 త్యుత్తరాత్తస్తాద్యనాత్ స్తుతిముఖేనఋతుపణమాత్తవానితితాత్పర్యమ్॥
 ౧౩॥ శ్లో॥ అకృతముదాయన్తారంతమనుతసోధ్వనోయదాయన్తారమ్ ।

ధ్వనిసముదాయన్తారందధతోన్యహయాశ్చతంతదాయన్తారం
 వ్యా॥అకృతేతి॥పద॥అకృత-ముదా-యం తారం-తం-అమనుత-సః-అధ్వ
 నః-యదా-యన్తారం-ధ్వనిసముదాయం-తారం-దధతః-అన్యహయాః-చ
 తం-తదా-అయన్త-అరణ్య॥అన్వ॥సఃతంముదాయన్తారంఅకృత-తంయదాఅ
 ధ్వనోయన్తారమమనుత-తదాతారంధ్వనిసముదాయందధతఃఅన్యహయా
 శ్చతంతరంఅయన్త ॥ అభః ॥ సఃఋతుపణః తంనశంముదాప్రీత్యా-
 యంతారంసా దినంఅకృతకృతవాన్ నశస్యాశ్వాగోహణ సామర్థ్యంవృ

ప్ర్యా ఋతుపగోనశం స్వాన్వానాయం తారమకరోదిత్యథః తం
 శంయ దాయస్తి త్మణేఅధ్వవోమాగఃస్య యన్తారంనియన్తారం అమనుత
 మేనే-తదాతస్త్వి నాగ-లేతారంఅత్యుచ్చంధ్వనిసము దాయం. హేమాఖురభూ
 షణాదిశబ్దసంవయం. దధతఃబిభ్రతః- అన్యతుఃపంఃస్యహయాలశ్వాశ్చ
 త-నశంప్రతి అరంధ్రుతంఅయన్తరగచ్ఛత్ ॥ ఋతుపగో ఆశ్రితంనశం
 సారధ్యేస్తాపయామాస- సనశఃతస్యాశ్చర్యమేవసారశ్యమకరోత్- ఋ
 తుపగోయస్తి త్మణేవీసుతరమధ్వా నంగంతుమిచ్ఛతి- తస్తి త్మణేనశ
 స్యఅశ్వహృదయవిద్య యశ్వాస్వహృదయధ్వానమత్యక్రామన్నితితాత్పర్యం॥
 ౨౩॥ శ్లో॥ అథసహసాదమయన్త్యాసాదమయన్త్యాత్త శర్సనిదాముముచే

ధీహింసాదమయన్త్యాసాదమయన్త్యాగమకృతసయదాతస్యాః

వ్యా॥అథేతి॥పద॥అథ-సహసా-దమయన్త్యా-సా-దమయన్తీ- ఆత్త శ
 ర్సనిదా-ముముచేధీహింసాదం-అయన్త్యా-సాదం-అయన్-త్యాగం-అకృత
 సఃయదా-తస్యాః ॥అన్వ॥అథసఃఅయన్త్యాదాతస్యాఃత్యాగమకృత-తదాధీ
 హింసాదమయన్త్యాదమయన్త్యా ఆత్త శమఃదమయన్తీ సానిదాసహ
 సాముముచే॥అథః॥అథఅనంతరంసోయంనశఃయదాయస్తి కాలేతస్యా
 దమయన్త్యాః త్యాగంపరిత్యాగంఅకృతఅకరోత్-తదాధీహింసాదంధీః
 ద్ధితస్యాఃహింసాందదాతీధీహింసాదఃతంసాదంఅవసాదంఅయన్త్యాః
 ప్రాప్నువంత్యాదమయన్త్యాభైమ్యాఅత్త శమఃఆత్త సుఖందమయన్తీదమం
 కరోతీతి దమయన్తీ పరిత్యాగా జ్ఞైనహేతుత్వాత్ సానిదాస్యాపః
 సహసాశీఘ్రముముచేత్యక్తా ॥ యదానశఃసుప్తాందమయన్తీవిహాయగ
 తఃతదనంతరమేవదుఃఖుసుభవన్తీసతీప్రబుద్ధేతితాత్పర్యమ్ ॥

౨౪॥ శ్లో॥ సాత్రససాదారామాసీలేవత్యాసమాససాదారామా ।

యాప్రాసాదారామానుపేత్యభర్తారతింసాదారామా ॥

వ్యా॥సేతి॥ పద॥సా-అత్ర-ససాద-రామా-సీతా-ఇవ-త్రాసం-ఆససాద
 అరామా-యా-ప్రాసాదారామా-ఉపేత్య-భర్తారతిం-రసాత్-ఆర
 తమా ॥అన్వ॥ అత్రససాదాసాగమాఅరామాసీతేవత్రాసమాససాద-
 యాభర్తారతింసాదారామానుపేత్యభర్తారతిమాచ॥అథః॥ అ
 త్రవనేససాదామః ఖనహితాలటనీపరి భ్రమణాత్ అశనాదిరహితత్వా
 చ్చఅతిక్రశేతియావత్-సా రామాదమయన్తీ అరామారామరసీలాసీ

తేవజానకీవ త్రాసంభయం-ఆససావపాప్తవతీ-యాదమయంతీభత్రా-
మానశేనసహపాసాదారామాగృహేద్యాచాని - ఉపేత్యపాప్త
రసాత్సే హేనరతింక్రీడాం ఆరపాప్తవతి || యాగృహేద్యాచాని
శేనపాకంవిజహౌసాదమయంతీదండకారణ్యేరా మేణపరిత్యక్తాసి తేవభ-
యమాపేతితాత్పర్యమ్ ||

౨౬॥ శ్లో॥ తత్రపదేవ్యాశీనాం దమయన్త్యాబ్రాన్తమాస్పదేవ్యాశీనాం ।
తరుబృందేవ్యాశీనాంతతిందధానేవనేత్రదేవ్యాశీనామ్ ||

వ్యా॥ తత్రేతి॥ పద॥ తత్ర- పదే-వ్యాశీచాం- దమయంత్యా- భ్రాంతం-
అస్పదే-వ్యాశీనాం- తరుబృందే- వ్యాశీనాం- తతిం- దధానే-వనే- అత్ర-
దేవ్యా- అశీనాం || అన్వ॥ వ్యాశీనాంపదేవ్యాశీనామాస్పదేతరుబృందేవ్యాశీ-
నాంవ్యాశీనాంతతిందధానేత త్రానవనేదేవ్యాదమయంత్యాభ్రాంతమ్ ||
అర్థం॥ వ్యాశీనాంవ్యాశీనామదుష్టగజః తస్యస్త్రీవ్యాశీతాసాందుష్టకరిణీ-
నాంపదేస్థానధూతే- వ్యాశీచాంసర్పస్త్రీణాం ఆస్పదేస్థానధూతేతరుబృం-
దేవృక్షసమూహేవ్యాశీనాంవిశేషేణఆసమంతాత్వీనాంవ్యాశీనాంవయః
పక్షిణః తేమామాళిసమూహఃతాసాంతతింపక్షిం-దధానేతత్రతాద్యశే-
అత్రవనే అరణ్యేదేవ్యారాజమసాప్యాదమయంత్యాభ్రాంతంపరిభ్రాంతం॥
దుష్టగజసర్పాశ్రయే భీషణారవవిహంగపరివృతమహావనే అసహాయాద-
మయంతీపరిబభ్రామేతితాత్పర్యమ్ ||

౨౭॥ శ్లో॥ వేగబలాపాసితయావేణ్యాభైమీయుతాలలాపాసితయా ।

గృహసతకలాపాసితయాహత్వానీన్ద్రియానిలాపాసితయా॥

వ్యా॥ వేగేతి॥ పద॥ వేగబలాపాసితయా-వేణ్యా-భైమీ-యుతా- లలాప-
అసితయా-నృప-సకలాపాసితయా- హత్వా- అరీక-బాంధవాక్-కిలఅపా-
సి తయా || అన్వ॥ వేగబలాపాసిభియాఅసితయావేణ్యా యుతాభైమీలలా-
ప-కిమితిహేన్యతయాసకలాపాసితయాఅరీకహత్వాబాంధవాక్ఆపాసి-
కిల॥ అర్థః॥ వేగబలాపాసితయావేగస్యబలోవేగబలః తేన అపాసితయాఅ-
పక్షిప్తయాశిధిలి ధూతయేత్యర్థః॥ అసితయాకృష్ణవణాయావేణ్యాకేశక-
లాపేనయుతాయుక్తా-భైమీదమయంతి-లలాపవిలలాప-హేన్యతయాసక-
లాపాసితయాకలాపఃతూణీరః అసిఃఖడ్గఃతాభ్యాంసహ వతేతత్యతిసకలా-
పాసీతస్సభావఃసకలాపాసితాతయాతూణీరఖడ్గచ త్రయేత్యర్థః॥ కలాపా-

మూషణేబద్ధే మాణేపద్యమరః అరీశత్రూ హత్యాసంహృత్యబంధ
మాకబంధుడవాక-అపాసీకిలరత్నసిఖలు || ఇతస్తతో ధావనేనవిధిలసిరోరు
శాస్త్రమరాజ్ బంధుజనరత్నక స్త్వం కథమాంకాననేహి త్వాగతవానసీ
అవిలంబితాత్మర్యమ్ ||

౨౦|| శ్లో|| సకథమగ్నవచానాన్యాయవిదాచరసి సేవ్యమానవచానామ్ |
ధృతసీమానవచానాందారాణాంత్యాగమనుషమానవచానాం
వ్యా|| స ఇతి|| పద|| సః-కథం-మానవచాచార్యాయవిత్-ఆచరసి-సేవ్య
మానవచానాం-ధృతసీమానవచానాం-దారాణాం-త్యాగం-అనుషమ-అన
వచానాం || అన్వ|| హేఅనుషమమానవచానాన్యాయవిత్ సః సేవ్యమానవ
చానాంధృతసీమానవచానాంఅనవచానాందారాణాంత్యాగంకథం ఆచర
సి || అర్థ|| హేఅనుషమఅసదృశమానవచానాన్యాయవిత్-మానవమానూ
క్తః చానాన్యాయః బహువిధన్యాయః తం వె త్తీతిమానవచానాన్యాయవిత్-
మనుసీతాసవా వస్తాయామపిస్త్రీపరిత్యాగోనస్తర్యతే- తస్తాత్మమత్పరి
త్యాగోనయ్య క్త్యత్యర్థః? - సంత్య-సేవ్యమానవచానాంతితివిషినానాం
ధృతసీమానవచానాంసీమామనూక్తాచస్తానమర్యాదానవనంస్తుతిః సీమాన
వచనంధృతంయైః తేషాంభర్తురనుగుణమర్యాదాచరణదేవగుణస్తోత్రాది
యక్తానాం అనవచాచారక్షణరహితానాందారాణాంభార్యాయాః-
త్యాగంపరిత్యాగంకథమాచరసికోషి || మానవేశాస్తే సర్వదాభార్యార
క్షణమేతిజానన్నపిమత్పరిత్యాగరూపమతిసాహస్తుత్వంకథమాచరఇతి విల
లాపేతితాత్పర్యమ్ ||

౨౧|| శ్లో|| పరకృతమేతత్త్వేనస్త్వరామితన్ స్త్రుతోసీషేతత్వేన |
దోషసమేతత్వేనప్రదూషయేనాత్రసంభ్రమేతత్త్వేన ||

వ్యా|| పరకృతమితి|| పద|| పరకృతం-ఏతత్-తు-ఏనః-స్త్వరామితత్-నః
స్త్వతః-అసి-మే-తత్వేన- దోషసమేతత్వేన- ప్రదూషయే-న- అత్ర-సంభ్ర
మే-తత్-త్వా-ఇన్ || అన్వ|| హేఇనయత్-ఏతదేనఃపరకృతమిన్ స్త్రరామితత్
తత్వేనదోషసమేతత్వేనస్త్వతోసి-తదత్రసంభ్రమే త్వానప్రదూషయే|| అ
ర్థ|| హేఇననలయద్యతఃఏతదేనమత్పరిత్యాగరూపంపాపంతుపరకృతంప
రేణకలినాకృతం ఇతిస్త్రరామిమన్యే-తత్ తతఃతత్వేనయాధాన్యేనదోషస
మేతత్వేనదోషయ క్తత్వేనస్త్వతోసీనచింతితోసితిస్త్రానాత్రసంభ్రమేతి

స్మిన్ దుఃఖే త్వాత్వాంసప్రదూషయేన విందామి ॥ మత్స్యరిత్యాగాత్పకంజదం
పాపం ప్రకృతిస్థేన త్వయా న కృతం - పరమార్థతో నిరపరాధం త్వాం పరిత్యా
గపాతకినం నః శ్చి నో మి-తస్మాద సౌత్వక్తవానితకలు పితేన మనసా భవత్రంస
దూషయ ఇతి తాత్పర్యమ్ ॥

౩౦॥ శ్లో॥ హృదయా కామస్తేన స్థియేత యథైవ పాపకాయస్తేన ।

యావత్ హయస్తేన త్యక్తే తస్య హృది చాధికాయస్తేన ॥

వ్యా॥ హృదయేతి॥ పద॥ హృదయా కాః-యః-తేన-స్థియేత-యథా ఏవ పా
పకాయస్తేన-యావత్-కాయః-తేన-త్యక్తేత-తస్య హృది-చ-అధికాయస్తేన॥
అన్వయః॥ యః తే హృదయా కాః అధికాయస్తేన తేనే కా యః యావత్ స త్యక్త
శ్చే-తాపదేవ స్వహృది చ నావకాయస్తేన యథా స్థియేత॥ అథ॥ యః పురుషః
తే తేవ హృదయా కాః హృదయం ఒకః స్థానం యస్య సః-హృదయా కాః హృ
దయా వా స ఇత్యర్థః అధికాయస్తేన అయః కాలాయ సం తస్య భావః అయస్తా అ
ధికా అయస్తాయస్య సః తేన అయసోపి కలిస హృదయే నే త్యర్థః-తేన కలినా తే
కాయత్వద్దేహః యావత్ స త్యక్తే తన ముచ్యేత-తాపదేవ స్వహృది ఆత్మహృ
ది పాపకాయస్తేన యథా పాపకోగ్నిః తేన అయస్తేన దూయమానేన వస్థి
యేత అగ్ని నాదహ్యమానో యథా ర్యాపల స్తిప్త తితథా యమపిదహ్యమాన ఇ
వ తవ శరీరే తిప్త త్వితియావత్ । తవ శరీరే య స్తిప్త తి అయసోపి కరిస హృదయ
స్సః లగ్ని నాదహ్యమానస్య యగ్నః ఖుతద్దుఃఖ మనుభవత్ప్రతిదమయంకీకరిం
శశాపేతి తాత్పర్యమ్ ॥

౩౧॥ శ్లో॥ యస్య పదేశం కమితః స్వజనో యప్రాప్య జనపదేశం కమితః ।

అరిబృం దేశం కమితస్త్రిత సత్త్వము పాగతో నీదేశం కమితః ॥

వ్యా॥ యస్యేతి॥ పద॥ యస్య పదేశం-కం-ఇతః-స్వజన-యం-పా
స్య-జనపదేశం-కమితః-అరిబృం దేశం-మితస్త్రిత-సః-త్వం-ఉపాగతః
అసి-దేశం కం-ఇతః । అన్వ॥ యస్య పదేశం భవతి స్వజనః యం జనపదేశం ప్రా
ప్య కం ఇతః అరిబృం దేశం కమితస్త్రిత సత్త్వం ఇతః కం దేశం ఉపాగతో సి॥ అర్థః
యస్య నశమహారాజస్య పదేస్థానే శంసుఖం భవతి-స్వజనః బంధుజనః-యం
త్వాం జనపదేశం రాజానుపాస్య లభ్యా కం సుఖం ఇతః పాస్త-అరిబృం దేశ
త్రుసమూహే అకం భయవజ్జిత-మితస్త్రితమితం అర్బుం ద్రితం యస్య
తస్య సంబుద్ధిః-సత్త్వం భవాత్-ఇతః అస్తా ద్దేశాత్ కం దేశం కం జనపదేశం-ఉ

పాగతోసిపాప్రాసిగత్యనురురోదవతిక్యతి॥ యస్యరాష్ట్రేసర్వత్రసర్వ
దాసుఖమేవభవతి- యురాజానంప్రాప్యస్వజనస్సుఖీభవతి- శత్రుసంఘ
నిభీకమందస్తిత కాంకసత్వంఅస్తాద్దేశాన్నిగత్యేకం దేశంప్రవిష్టవాన
సీతివిలలాపేతితాత్పర్యమ్ ॥

౩౨॥ శ్లో॥ యద్యశసానురురోదఃకుహరంయోద్వేష్టురజ్ఞసానురురోదః ।
అద్రదేస్సానురురోదఃకిమాపకమితామమేతిసానురురోద॥

వ్యా॥ యదితి॥పద॥ యద్యశసా-అనురు-రోదఃకుహరం-యః-ద్వేష్టుః
అంజసా-ను-ఉరోదః-అద్రదే-సాను-రురో-అదః-కిం-ఆప-కమితా-మమ
తి-సా-అను-అభవానుఇతిభేదః రురోద ॥అన్వ॥ యద్యశసారోదఃకుహరం
అనురు-యఃద్వేష్టుఃనుఃఅంజసాఉరోదః - సోయంమమకమితామేరురోఅ
ద్రదే-అదస్సానుప్రాప్తిస్సుఇతిసారురోద ॥అర్థః॥ దమయంతీఅగ్రతఃస్థితం
కంవిధ్ధరిణంప్రత్యాహ- యద్యశసాయస్యకీర్త్యారోదఃకుహరంరోదసీద్యా
వాపృథివ్యాతయోః కుహరంఅనురుఅల్పం భవతియద్యశసః ద్యావాపృథి
వ్యారంత రాశమపివసర్యాప్తమిత్యర్థః- యద్వేష్టుః ద్వేషంకుర్వతఃశతో
రిశ్యర్థః- నుఃమనుష్యస్య అంజసాశిశు- ఉరోదః ఉరోదదాతీత్యు
రోదః శతోరభిముఖమేవాభ్యేతిసవిముఖంలాయతగత్యర్థః-అభవాశత్రో
ఉరః దృతిఖండయతీతిఉరోదఃదో అచఖండసే-సోయంతాద్యశఃమమకమి
తానశః మేరురోహరిణ- అద్రదేఃసర్వత్రస్యఅదఃసానుఇదతఃఅం-ఆపకిన్సు
ప్రాప్తివాన్కిముఇతిఎవంప్రకారేణసాదమయంతీ-రురోదఅరోదీత్ ॥ సా
దమయంతీఉన్మత్తాఘాత్వా కంచనమృగందృష్ట్వా మేమృగమహాయశామ
హంబలోమమథతాఅస్తిస్వర్వతసానౌఅగతవాని- మితిముక్తకణ్డారురో
దేతితాత్పర్యమ్ ॥

౩౩॥ శ్లో॥ శ్రయకలరామానంలేత్యయంజనోదదతిచాంగనామానంతే ।

హంధేరామానంలేజనమేనమశోకకురుసనామానంతే ॥

వ్యా॥శ్రయేతి॥పద॥శ్రయ-కలనాం ఆనంతా-ఇతి-అయం- జనదదతి చ-అంగ
నాఃమానం లే హంధే-రామ-అనంలే జన-ఏనంఅశోకకురుసనామానం తె॥అ
న్వ॥ హేఅశోక తేఅయంజనః-ఆకంతాఇతికలనాంశ్రయ-అంగనాశ్చ తేనూ
నదదతినామ-అనస్తేహంధేసతిఎవంజనమపి తేసనామానంకురుత్యాఅశ్శీతి
భావీసంబంధః॥అర్థః॥కమస్యశోకంచృష్ట్వాయాచతే-హేఅశోకవృక్షఅయం

జనః తైతవలనంతానతింకుర్వక్ - ప్రభాతభియావత్ - ఇతికలనాః జ్ఞానంకల
 జ్ఞానేభిత్వస్యరూపంశ్రయభజ- అనుంజనః త్వాంప్రణమతీబిభృష్వేత్వ
 ర్థఃచశబ్దోహ్యర్థః-అంగనాఃస్త్రియశ్చతేతవమానంసమ్మానందదతిశిరకనిక
 రావతార కారణేనచరణతాడనేనతవసమ్మానందదతీత్యర్థః- తథాహా
 క్తం- అశోకశ్చరణాహత్యేతి- అనంతేప్రవృద్ధేహౌదైన్యేహేననివసంజనమి
 త్తత్యానంనిదేశత- మామిత్యర్థః- తేసనామానం- త్వయాతుల్యనామధే
 యం- కురుఅముంజనంభర్తృప్రదసకనేనఅశోకంకుర్వీత్యర్థః॥తరూణాం
 సాధారణ్యమచైతన్యం విహాయత్వా మిదమామశాకంకుర్వీతి జైమీలలా
 పెతితాత్పర్యమ్ ॥

౩౪॥ శ్లో॥ ఉచ్చశిరోదారావాలప్యేతివనేతిబన్ధురోదారావా।

ద్రుతిమకరోదారావారూక్షంమరుతలమథోసరోదారావా॥

వ్యా॥ ఉచ్చేతి॥పద॥ఉచ్చశిరోదారా-ఆలస్య-ఇతి-వనే-అశిబంధురాడిదా
 రా-వా-ద్రుతింఅకరోత్-ఆర- అవాః- రూక్షం- మరుతలం-అథో-సరోదా
 రావా ॥అన్వ॥ అశిబంధుగాడిదారావాఉచ్చశిరోదారావనేకత్యాలప్యద్రు
 తిమకరోత్- సరోదారావా-అథోఅవాఃరూక్షంమరుతలంఆర ॥అర్థః॥ అశి
 బంధురాఅతిశోభనాడ దారావావాఅప్యర్థః ఉత్కృష్టాదనుయత్ప్రసిఉచ్చ
 శిరోదారా- ఉచ్చశిరాంసితుంగాగ్రాణిదారుణిదేవదారువృక్షాయస్త్రిక
 ణదుచ్చశిరోదారుతస్త్రిక ననువనవిశేషణత్వాదుచ్చశిరోదారావితిపున్లిం
 గమయుక్తం- ఉచ్చతేభాషితపుంసైనపున్లింగత్వాదదోషః- ఏవంవాసంబం
 ధః- ఉచ్చశిరోదారాతస్త్రికదేశేఆలస్యవనేద్రుతిమకరోదితి- వనేఅరణ్యేఇ
 తి-ఆలస్యవిలాపంకృత్వాసరోదారావా-రోదరోదనంతరావఃశబ్దరోదన
 శబ్దయుక్తాదమయంతీఅథోఅనంతరంఅవాఃనవిద్యతేవాఃజలయస్త్రికతత్
 అవాఃరూక్షంఅతిక్రూరంమరుతలంమరుప్రదేశంఆరపాప్రి ॥అతికోమలాం
 గీదమయంతీబహుధావిలపంతీనతీవనాధ్వనాంతరం పాప్రిపేతితాత్పర్యమ్

౩౫॥ శ్లో॥ మృగకులమారవ్యాధిప్రచుగాభిభ్రద్వనంసమారవ్యాధిః ।

విధ్యామారవ్యాధిష్టితభుజగంభీమజేయమారవ్యాధి ॥

వ్యా॥ మృగకులమితి ॥పద॥ మృగకులం-ఆరవి- అధిప్రచుగా-భిభ్రత్-వ
 నం-సమారవ్యాధిః-విధ్యామారవ్యా-అధిష్టితభుజగం-భీమజా-ఇయంతర
 వ్యాధి ॥ అన్వ ॥ అధిప్రచుగాసమారవ్యాధిఃఇయంభీమజామారవ్యాధిద్యా

ఆరవిమృగకులంబిభ్రీత్ అధిష్ఠితఘజగంవ్యాధివనమార॥ అర్థః॥ అధిప్రచురా
 మనోదుఃఖేనప్రభూతాసమారవ్యాధిఃవన్తథభివృద్ధ్యాధియుక్తా ఇయంభి
 మజాఇయందమయంత- మారవ్యామయసంబంధిన్యావీధ్యామార్గేఆరవి
 రావయుక్తంమృగకులంమృగసమాహంబిభ్రీత్ దధానంఅధిష్ఠితఘజగంమ
 హాసన్వైరధిష్ఠితంవ్యాధివ్యాధశ్శబరఃతేనయుక్తంవనంఅరణ్యంఆరప్రాప
 భయంకరశబ్దమృగకులసంయుతం మహాసపాఠాధిష్ఠితం వ్యాధజనవిషేష్య
 మాణమన్యన్తహావనం మనోదుఃఖమాన్తథవికారాభ్యా మతిపీడితాదమ
 యంత పాప్రీపీతితాత్పర్యమ్ ॥

౩౬॥ శ్లో॥ సాస్రవనాసారాసావేగమనాభీమనందనాసారాసా ।

సునయననాసారాసావజగరమగాస్రిబామునాసారాసా ॥

వ్యా॥ సాస్రీతి॥ పద॥ సాస్రవనాసారా-సావేగమనాభీమనందనా-సారా-
 సా-సునయననాసా-ఆర-అసా-అజగరం-అగ్రాసి-చ-అమునా-సారాసా
 అన్వ॥ సాస్రవనాసారాసావేగమనాభీమనందనాఅజగరమార
 సునయననాసాలసారాసాసతీఅమునాఅగాస్రిచ॥ అర్థః॥ సాస్రవనా
 సారాఅస్రవనంఅశ్రుజలంతస్యఆసారఃవేగవాక్వవషణ్లేనయుక్తాసాస్రవ
 నాసారాయదంతీతియావత్ గసావేమనాఃఆవేగోభయంలేనసహితంమనో
 యన్యాన్యా- సభయహృదయేత్యర్థః- సారాడిత్యుష్టాసాభీమనందనాదమ
 యంతీఅజగరంమహాసర్పంఆరప్రాప- సునయన నాసారమణీయనైత్రనా
 సికాఅసాభిమనాసారాసాసతీఆరాసశ్శబ్దః లేనసహవతకతఇతిసారాసాల
 జగరదశణనజనితశక్తాసతీత్యర్థఃఅమునాఅజగరేణఅగ్రాసిచగృహీతాచ ॥
 అశ్రుధారాంవిముంచంతీ సాదమయంతీయదృచ్ఛయావనమధ్యేకంచనాజ
 గరంప్రాప-పశ్చాత్ లేనదమయంతీగృహీతాచైతితాత్పర్యమ్ ॥

౩౭॥ శ్లో॥ అథశబరోహాస్యంతంస్వాహంస్తదనూంశ్చరీపుతరోహాస్యస్తం
 తమధిరురోహాస్యస్తంనృన్యతదాస్యేకరోత్ ఖరోహాస్యతమ్॥

వ్యా॥ అథేతి॥ పద॥ అథ- శబరః- హాస్యంతం-స్వాహా-తదనూ-చ-
 రిపుతరోహా-స్యంతం-తం-అధిరురోహా, అస్యంతం-నృన్య-తదాస్యే-అకరో
 త్- ఖరః-హాస్య-తం॥ అన్వ॥ అథరిపుతరోహాఖరఃశబరఃస్వాహాహాస్యం
 తంతదనూంశ్చస్యంతంతమధిరురోహ- తదాస్యేఅస్య-తంనృన్యతంహాస్య
 మకరోత్ ॥ అర్థః ॥ అథఅనంతరంరిపుతరోహశత్రువేగపఃతాఖరఃఅతి

కూరఃశబరః వ్యాధఃస్వానూః స్వప్రాణాఃహఃస్యంతంపరిత్యక్త్యంతం
ఓహం త్యాగే- తస్యల్పటిశతరూపం- తదనూతస్యాః దమయంత్యాః
ప్రాణాన్జ్యేతినముచ్చయే- స్యంతంవినాశయంతం-మోతంనుశః- తంప
వంఘాతం మహానర్పలధిరురోహలధిరూశవాః- తతఃతదాన్యేకృష్ణస
పముఖైలస్యతంఖడ్గా గ్రంస్యస్యశీష్టా వ్రతంఅజగరంహఃస్యం అహాల
స్యదౌర్బల్య మితిసర్వేషాంహాసాస్పదంఅకరోత్ ఖడ్గాగ్రేణవిచ్చిద్యతం
తానుమకరోదిత్యథః ॥ దమయంతీంసపగృహీ తాంసృష్టాకృష్టితి-రా
తఃఖడ్గైసర్పంవిచ్చిద్యతామృచయామాసేతితాత్పర్యమ్ ॥

3౨॥ శ్లో॥ తాంపున రేకామయతఃకృశాంకిరాతఃస్త రాతిరేకామయతః ।

కాంతారేకామయతస్త్రియంనకాంక్షేదుపహ్వరేకామయతః ॥

వ్యా॥ తామితి- పద॥ తాం- పునః- ఏకాంఅయత-కృశాం-కిరాతః-స్త
రాతిరేకామయః- కాంతారే- అకామయత- స్త్రియం-న- కాంక్షేత్- ఉ
పహ్వరే-కాంఅయతః-కామయతఇతివా॥అ॥పునఃఅయతఃకృశాంకాంతా
రేఏకాంతాంకిరాతఃస్త రాతిరేకామయతఃఅకామయత-అయతఃఐపహ్వరే
కాంస్త్రియంనకాంక్షేత్ ॥ అర్థః॥ పునఃసహృత్ అయతః ఇష్టదైవాత్కృ
శాంపీడితాం- దైవానుకూల్యహీనామితియావత్ కాంతారేదుఃఖసంచారవ
నేఏకాంపికాకిం తాందమయంతీం కిరాతఃపూర్వోక్తవ్యాధఃస్త రాతిరేకా
మయతఃస్తరస్యఅతిరేకః ఉద్రేకఃసపవతమయఃరోగః తస్మాద్దైత్యఃకామవి
జృంభణపీడయేతియావత్ అకామయతఐచ్చత్- అయతఃఅసంయతఃపురు
షఃఉపహ్వరేఏకాంశేన్ధితామితిశేషఃకాంస్త్రియంనకాంక్షేత్-కాముకఃపు
రుషఃఏకాంతేసతసర్వాపవస్త్రియఃకాంక్షేదేనేత్యథః ॥ సర్పముఖావ్వి
మోచితాంపికాకింసుందరీందృష్ట్వాకిరాతఃకామపరవశోధూత్వావనమథే
కామయత-కిమత్రచిత్రంఅసంయతః*పురుషః వికృతామపియువతిందృష్ట్వా
ఆకాంక్షేదేవ- కింపునస్సుందరీమితితాత్పర్యమ్ ॥

3౩॥ శ్లో॥ ధృతవనమహ్యంతేనతాత్రాసిమయానసుత్వమహ్యంతేన ।

మానిమహ్యంతేనప్రసీదశరణాతాఃక్వమహ్యంతేన॥

వ్యా॥ ధృతేతి॥పద॥ ధృతవనమహ్యంతేన- తాత్రా- అన- మయా-నసు-
త్వం-అహ్యంతేన-మాని-మహ్యం-తేన-ప్రసీద- శరణాతాః-క్వ-మహ్యం
తేన॥అన్వ॥ధృతవనమహ్యంతేనమయాత్వంఅహ్యంతేన తాత్రాసిమహ్యం

మానిమహ్య-తేనప్రసీద-శరణాగతాః క్షనమహ్యంతే అర్థః॥ ధృతవనమ
హ్యంతేనవనమహీకాంతారభూమితస్యాః అంతఃపర్యంతః సః ధృతః ఆశ్రితః
యేనతేన-వనప్రదేశస్థితేనేత్యథః మయాకర్తృత్వంభవతీలహ్యంతేనసర్ప
నాశేనహేతునాత్రాతాసినసురక్షితాసిఖలు-త్రాణేతికమణిసిష్ఠా-సర్ప
హననేనరక్షితాసీత్యర్థః- హేమానినిభైమిమహ్యంతేనహేతునాప్రసీదప్ర
సన్నాభవ- మయిప్రసాదంకుర్విత్వర్థశరణాగతానామవశ్యంప్రసాదః కిం
కరణీయవేతిచేత్తత్రాహశరణాగతాః రక్షణార్థమాగతాః పురుషాః క్ష
కస్తికవేశేనమహ్యంతేనపూజ్యంతే- మహాపూజాయాం- శరణాగతాస్స
ర్వత్రపూజ్యంతవేత్యర్థః ॥ అస్యవనస్యనాయకోహంతస్తాదవ్రశ్యంకేషు
వనస్థలీషుచమయాసహవిహతుం మమభార్యాభవేతిదమయంతం॥ కిరా
తః పార్థయామానేతితాత్పర్యమ్ ॥

రం॥ సుముఖనిశాపేతేనఃస్వరాదాసానితినతావశాపేన ।

దత్తేశాపేతేనస్థితయాసాంత్యేనచలద్వైశాపేతేన ॥

వ్యా॥ సుముఖేతి॥ పద॥ సుముఖనిశాపే-తే-నః-స్వర-దాసాన్-ఇతి-స
తా-వశాపేతేన-దత్త-శాపే-తేన-స్థితయా-సాంత్యేన-చలద్వైశా-పేతే-
న ॥ అన్య॥ సాంత్యస్థితయాపశ్చాత్చలద్వైశాశాపేదత్తైసతిహేసుముఖనిశా
పేనఃతేనదాసాన్స్వర-ఇతివశాపేతేనసతాతేనననపేతే ॥ అ॥ సాంత్యప్రి
యేభాషణేస్థితయాతిష్ఠంత్యాప్రాప్తం సాత్వనంకృతవశ్యేత్యథః- పశ్చా
త్చలద్వైశాకోపాచ్చంచలద్వైశాదమయంత్యాశాపేదగ్ధోభవేతిశాపేదత్తే
ప్రయుక్తేసతి-హేసుముఖనిశాపేనిశాపశ్చంద్రఃముఖమేవనిశాపఃముఖనిశా
పఃశోభనఃముఖనిశాపేయస్యాస్సతత్రతమంత్రణంనః అస్తాకతేతవదా
సాన్భృత్యాన్స్వరవిద్ధి-ఇతివచంవశాపేనవశమాసుకూల్యంతస్తాదపేతే
న-పరవశేతేనేతియావత్-సతావిద్యమానేనతేనశబరేణనపేతఇతినిశాస
తుణవతేనపతితమిత్యథః-నభోద్వయంప్రకృత్యథఃదాశ్యంద్యోతయతి
పూర్వంప్రయుక్తసాత్వయాపశ్చాత్ కోపితయాదమయంత్యాదగ్ధోభవే
తిశాపేదత్తైసతిఅవశఃకిరాతోభస్తీభూత్వాపపాతేతితాత్పర్యమ్ ॥

రం॥ శ్లో॥ దగ్ధసరాగాహితయాదమయంత్యావిషినేఘావరాగాహితయా ।

ఉచ్చతరాగాహితయాదృష్ట్యాఘోరావకందరాగాహితయా॥

వ్యా॥ దగ్ధేతి॥ పద॥ దగ్ధసరాగాహితయా-దమయంత్యా-విషినేఘావరా

గాహితయా-ఉచ్చతరాగాహితయా, దృష్ట్యా- ఘోరా- చ- కంకరా- అ
గాహితయా॥ అన్వ॥ దగ్ధసరాగాహితయావిషినభూత రాగాహితయాఉ
చ్చపరాగాహితయాదృష్ట్యా ఉపలక్షితయా తయా దమయంత్యాఘోరా
కందరాఅగాహించ॥ అభః॥ దగ్ధసరాగాహితయా సరాగఃసకామః అహి
తఃశబరఃశాపాగ్నినాదగ్ధఃపరాగాహితఃయయాతయా-విషినభూపరాగా
హితయాఉచ్చతరామైతగాఃవృక్షాఃత్రేష్వాహితయాఆరోపితయా దృష్ట్యా
ఉపలక్షితయాతయాదమయంత్యాభై-మ్యాఘోరాభయావహకందరాదగి
అగాహించనిలోడితా ॥ దగ్ధశబరాబమయంతీఉఃస్వఃముఖే వృక్షాన్పశ్యంతీ
సతీవకాంకందరామవజగామాఇతితాత్పర్యమ్॥

౪౨॥ శ్లో॥ పదవాపదవాపదవాపదవారయతోద్రివనంవిలలాపచసా॥

తరసాంతరసాంతరసాంతరసాన్వయదుఃఖి వృణీష్వసఖేమరణం॥

వ్యా॥ పదవేతి ॥ పద॥ పదవా-ఆపదవాపత్-ఆవాపత్-అవాః-అయతః

అద్రివనం-విలలాప-చ-సా తరసా-అంతర-సాంతరసాంతర-సాన్వయదుః
ఖివృణీష్వసఖే-మరణం॥ అన్వ॥ అయతఃఆపదవాపత్ పదవాసాలవాఃఅద్రివ
నంఅవాపత్-సాంతరసాంతరసాన్వయఃఖిసఖై అంతరతరసామరణం వృణీ
ష్వఇతివిలలాపచ॥ అర్ధః॥ అయతఃశుభదైవాపత్అపదవాత్ అపగతాదవా
పత్ దవాగ్నిజన్మదుఃఖియస్యాఃసా-పదవాపదాభ్యాంవాతీతిపదవా-పా
దచారిణీత్యర్థః-సాదమయంతీఅవాఃజలరహితంఅద్రివనం పర్వతవనం అ
వాపత్ లేభే-హేసాంతరసాంతరసాంతంఅంతసహితంసాన్తరంకరుణా
తిరిక్తరసోయస్తాత్ తాదృశత్రసంబుద్ధిః, సాన్వయదుఃఖిఅన్వయఃసంతా
నతత్సహితందుఃఖియస్తి తాదృశసఖైఅంతరమిత్రభూతఆత్మతరసా
నేగేనమరణంవృణీష్వవరయఇతివిలలాపచ॥ పాదచారిణీదమయంతీ దవాప
ద్రహితంజలకూన్యంవనంగ త్వాఅపీవదుఃఖిసహితాసతీమరణం దేహీతివిల
లాపేతితాత్పర్యమ్॥

౪౩॥ శ్లో॥ వృకకోపపురస్సరమాసరమాసరమాసరమా భవతానమసా॥

కిమృతేచయితాదయతోదయతోదయతోదయతోభవతీహసుఖం॥

వ్యా॥ వృకేతి॥ పద॥ వృక-కోపపురస్సర-ఆసర-మా-సరమా-సరమా-భ
వతా-నమ-సా-కిం-ముతే-దయితాత్-అయతోదయతోదయతః, అదయతః
భవతి-ఇహ-సుఖం॥ అన్వయః॥ హేవృకకోపపురస్సరంమాద్రప్త్యాసర-సాస

రమాభవతాసరమాసనుఅయతోదయతోవయతః అదయతో దయితాద్య
తేకిమిహనుఖంభవతి || అర్థః|| కంచనవృకంద్యష్టాదయంతీవక్తి హేవృక
వనకుకుర- కొంపురస్సరంసక్రొధంయథాతథా మామాంప్రతి- అసర
భిసర, మద్భాధనాథకంసక్రొధోభూత్వామాంప్రతిఅగ్రజ్యేత్యర్థః- సాసర
మాత్వద్భార్యాశునీభవతాత్వయాసరమాసక్రొకానను- తవభార్యాత్వమై
వసలక్ష్మీ రిత్యర్థః- ఏవంత ర్హితవాపిశిశ్చిద్వల్లభోస్తీరను-తస్తాభిమర్థంప్రా
ణత్యాగమాకాంతసఖిత్యాశంక్యఆత్మనోదయతవిరహేణనుఖాభావమా
హ-అయతోదయతోదయతః, అయఃఖిష్టఫలప్రదోదేవః తేన కృతః తోదఃపీ
డాతేనయతఃఉపసంహృతఃఉదయోభ్యుదయోయస్యః; అయతోదయతో
దయఃతస్తాతేతనీత్-దైవోపఘాతోపసంహృత విభవాదితియావత్ - అద
యతఃదయావిరహితాత్-దయితాద్యతేవల్లభంవినా-ఇహాకాననే కింనుఖం
శంభవతిజాయతే-దయితేనవినామమనుఖంకించిదపినాస్త్యేచేత్యర్థః || దమ
యంతీకంచనవృకంద్యష్టాదయశవియుక్తాయామమమరణమేవరమతోహం
ఞ్జహీతిసానునయంమరణమేవయాచత్యతి తాత్పర్యమ్||

౪౪||శ్లో|| జయరాక్షసభక్షయమాఖ్యుధితోనవసానవసానవసానవసాన||

రుజము జ జనేత్రచహేకరుణాంతరదాంతరదాంతరదాంతరదాం||

వ్యా|| అయితీ|| పద||అయి-రాక్షస-భక్షయ-మాంఖ్యుధితః-న-వస-అ
నవసాన-వసాన-వసాన-రుజం-ఉ జ-జనే-అత్ర-చ-హే-కరుణాంతరదాం
తరదాంతరదాంతర-అంతఃఅదామ్||అ||అయిరాక్షసవసానవసాన- అనవ
సానఖ్యుధితఃనవస-మాంభక్షయఅత్రచజనేకరుణాంతరదాంతరదాంతర
దరుజంఉ జఃఅంతఃఅదామ్||అర్థః||అయిహేరాక్షసవసాన మేదాంసివసా
నఅచ్చాదయఅనవసానమరణహీనఖ్యుధితఃబుధ్వితోనవసనవ ర్తస్వమాం
భక్షయమాంభుంక్ష్య-అత్రచజనేమయకరుణాంతరదాంతరదాంతరదకరు
ణాంతరం కరుణావకాశః తేనదాంతం ఉపశాంతంరదాంతరం దంతం
తరందదాతీతి తాదృక్కరుణాహీనరదనాంతర ప్రదాయకరుజంపీడాం ఉ
జ్యత్యజస్త్రీతిజగుష్పాంత్యజఅంతఃహృదయంఅదాంద త్రవతీ|| హేరాక్షస
స్త్రీ||అవధ్యేతిజగుష్పాంత్యక్తావమాంభక్షయపూర్వమేవహృదయంద త్రవ
తీతిదమయంతీరాక్షసంద్యష్టాదయోచదితి తాత్పర్యమ్||

౪౫||శ్లో|| కరమాంకరమాంకరమాంకరమాంకలయెవ్యసనంయమపాహిషారే

దరతోదరతోదరతోదరతోవిరుతైరుకరుతాంసుకరత్వమపి॥

వ్యా॥ కేతి॥పద॥క-రమాకర-మాకరం-ఆకరం-ఆకలయే-వ్యసనం-మమ
పాపి-హాశే-దరతోదరతోదరతో-దరతో-విరుతైః-మరుతాం-సుకర-త్వం
అపి॥అన్వయః॥ హేకమమవ్యసనంమాకరం-ఆకరం-అకలయే- విరుతైఃమ
రుతాందరతోదరతోదరతోసుకరరమాకరహేహారేత్వమపిపాపి ॥అర్థః॥
ఇదానీం భగవంతం జనాదకనం ప్రత్యాహ- హేకహేబ్రహ్మక- మమవ్య
సనంభక్త్యవిరహజన్యం-మాకరంమకరసంబంధినం-ఆకరంస్థానంసముద్ర
మిశ్యర్థః-ఆకలయేజానామిఅతఃమాంపాపివిరుతైశ్చద్వైఃమరుతాందేవా
నాందరతోదరతోదరతోదరతోభయంతస్యతోదోనాశః-దరతోదరతోదరతోసక్తం
ఉదరంయస్యసఃదరతోదరతోదరతోతపస్తసిత్దరతోదరతోదరతోభయనిరా
కరణోద్భుతజతరాచిత్యర్థః-దరతోశంఖాతోపాంచజన్యాదిత్యర్థః- సుకరశో
భనమాస్తరమాకరశ్రీనివాసహేహారేహేవిష్ణోత్వమపిభవానపిపాపిరక్ష॥
హేబ్రహ్మకమమవ్యసనంసముద్రమివనిమకార్యాదమ్యజ్యేఅతస్తస్వం మాంర
క్ష- ఘోషమాత్రేణదేవానాంసమస్తభయనిరాకరణసమర్థపాంచజన్యా
లంకృతహస్తహేహారేత్వమపిమాంపాతుమహానీతిదమయంతీ చక్రందేతి
తాత్పర్యం॥

రక్షః॥ త్వదరినికషధేశసమృద్ధిమనారమయారమయా
రమయారమయాః । విపదం త్వముపైమికదా
నుసభీశమనాశమనాశమనాశమనాశః॥

వ్యా॥ త్వదరితి॥పద॥త్వదరిః-నిషధేశ-సమృద్ధిం- అనారమయా- రమ
యా-ఆర-మయా-ఆరం- అయాః-విపదం-త్వం- ఉపైమికదా- ను-సభీశమ
నాశం-అనాశం-అనాశమనాశః॥అన్వయః॥ నిషధేశత్వదరిఃఅనారమయార
మయా సమృద్ధి మార - త్వం మయా సహ ఆరవిపదం అయాఃఅనాశమ
నాశః సభీశమనా అనాశం శంకదాఉపైమిను ॥ అర్థః॥ భతాకరంప్ర
తిదమయంతీవదతి- హేనిషధేశనిషధనాయకసభత్వదరిగితవశత్రుః పుష్కరః
అనారమయాఆరమఃఉపశమయన్యావాస్తి తయా అవిచ్ఛిన్నయే త్యభః-
రమయాశ్రియాసహసమృద్ధింసంపదంఆరప్రాప్తవాక-త్వంభవాకమయా
సహ - ఆరం ఆత్మంతం విపదం వ్యసనం అయాః పాప్రీప్రీసి - యాపా
పణ ఇత్యన్య లజి రూపం - అనాశమనాశః అనాశంఆశారహితంమనోయ

త్యంతసీతకమకారిజనసహితంస్వపురమేవలభస్తేతిబహుధాదమయం
తీనశంప్రతిభుతో నేతితాత్పర్యమ్.

౫౦॥ శ్లో॥ సావిధురాధావంతంతైక్షుంక్వాపినిరపరాధావంతమ్ ।

సార్థంరాధావంతంపైక్షిప్తపచ్చసుతనుగాధావంతమ్ ॥

వ్యా॥ సేతి॥పద సా-విధురా- ధావంతం-రత్నైక్షుం-క్వాపి- నిరపరా
ధా-అవంతం-సార్థం-రాధావంతం- పైక్షిప్త-అపత్-చ-సుతనుః-అథా-
అంతం ॥అన్వ॥ విధురానిరపరాధాసాసుతనుఃరత్నైక్షుమవంతంగాధావం
తంక్వాపిధావంతంసాధకంపైక్షిప్త- అథాఅంతంఅపచ్చఅథకః॥విధురా
దుః భితావిరహితావానిపరాధా అపరాధరహితాసాసుతనుః శోభనశరీ
రాదమయంతీరత్నైక్షుంఅనఘక పదార్థసంచయంతవంతంతంరాధా
వంతంలర్థవంతంక్వాపికుత్రచిత్ప్రతేనేధావంతంగవంతంసార్థంవణిక్సమూ
హంపైక్షిప్తఅదాక్షిప్త- అథామనఃపీడాయాం అంతంఅవసానంఅపచ్చ
పాప్తవతీ ॥ దమయంతీత్రచిద్గంచ్చంతంవణిక్సమూహందృష్ట్యాతంపా
ప్తమనఃపీడంతత్యాజేతితాత్పర్యమ్.

౫౧॥ శ్లో॥ వ్యాకులయేవారిత ధేగతిరనేనసిద్ధయేవారితయా ।

అపిచయయేవారితయాయధాశఫర్యాజనోచ్చయేవారితయా॥

వ్యా॥ వ్యాకులయేతి॥పద॥వ్యాకులయా- ఇవ-అరితయా- విధేః-గతిః-అ
నేన సిద్ధయే అవారి-తయా-అపి-చ-యయే-అవారితయా-యధా-శఫర్యా
జనోచ్చయే- వాః- ఇతయా ॥అన్వ॥ విధేరరితయేవవ్యాకులయాతయాసిద్ధ
యేఅనేనసహగతిరవారి- అవారితయాపిచనోచ్చయేవాః ఇతయాశఫ
ర్యాయథాయయే ॥అథకః॥ విధేఃదైవస్యఅరితయేవశత్రుభావేనేవవ్యాకు
లయాసం భ్రాంతయాతయాదమయంత్యాసిద్ధయేవత పాప్తయేభీమపు
ర పాప్తయేపాలదేనసహవణిక్సంఘేన సాకంగతిఃగమనం అవారివృత్తా
పాధికతేత్యథకః- అవారితయాల ప్రతిషిద్ధయా దమయంత్యాపిచజ
నోచ్చయేజనసమూహేవాః ఇతయాజలం పాప్తయాశపర్యాయథామ
త్యస్త్రియైవయయేయాతంభావేలిత్ ॥ తంవణిక్సంఘంప్రాప్తదమయం
తీసహగమనమయాచత- అస్మాకంకోదోషఆగమ్యతామిత్యనుజ్ఞతాసాజ
లమధ్యగతాశఫరీవజనసమూహమధ్యేఅగచ్ఛదితితాత్పర్యమ్.

౫౨॥ శ్లో॥ ప్రతిషిద్ధాన్యాయస్యప్రాపినుబాహూశ్చరాజధాన్యాయస్య

(తృతీయాశ్వాసః.)

౨౫

బహుధనధాన్యాయస్యప్రబంధుర్బృందానిబహువిధాన్యాయస్య
 వ్యా! ప్రతిషిద్ధేతి॥ పద॥ ప్రతిషిద్ధాన్యాయస్య- ప్రాపి-సుబా హేమాః
 చరాజధానీ-అయస్య-బహుధనధాన్యా-యస్య-ప్రబంధుః-బృందాని-బహు
 విధాని- అయస్య॥ అన్వ॥ ప్రతిషిద్ధాన్యాయస్యసుబాహేమాః బహుధనధా
 న్యారాజధానీ ఆయస్య ప్రాపిచ- యస్యఅయస్యంబహువిధానిబృందాని
 ప్రబంధుః॥ అథకః॥ ప్రతిషిద్ధాన్యాయస్యప్రతిషిద్ధానివారితః అన్యాయో
 నతస్యసుబాహేమాః సుబాహునామోర్జాః బహుధనధాన్యాబహుధ
 నధాన్యాంయస్యాంసారాజధానీ ప్రధాననగరీతయస్య తేనసార్థేనసాకంశీ
 ఘృగమన రూపాయితత్తం కృత్వా ప్రాపి ప్రాప్తాచ- యస్య సుబా
 హేమాః ఆయస్యలగ్ధాయతేః బహువిధానినానాప్రకారాణి బృందానిసం
 ఘాఃప్రబంధుఃవిశేషః॥ తేనసార్థేనసహాయ త్నైనసుబాహురాజధానీచ
 మయంతీ ప్రాపదితితాత్పర్యమ్.

౫౩ శ్లో॥ సంఘన్నామాత్రాసానందం రాజ్ఞోభృతాచనామాత్రాసా ।

శోకేనామాత్రాసావపసద్భృతదేహయాపనామాత్రాసా॥

వ్యా॥ సంఘన్నేతి॥ సంఘన్నా-మాత్రా- సానందం- రాజ్ఞః-భృతా-చ
 నామ- అత్రాసా- శోకేన- అమా- అత్ర-అసౌ-అవసత్-భృతదేహయాప
 నామాత్రా-సా॥ అన్వ॥ రాజ్ఞోమాత్రాసానందంసంఘన్నాభృతాచ భృత
 దేహయాపనామా త్రాసాసౌశోకేనామాత్రాసాసతీఅత్రావసన్నామ
 అథః॥ రాజ్ఞోమాత్రాసుబాహేమాజన న్యాసానందంప్రీతినహితంసంఘ
 న్నా ప్రచ్ఛేదితాభృతాచ- పోషితాచేతినముచ్చయేభృతదేహయాపనా
 మా త్రాదేహాంశరీరం యాపసంభరణంశరీర భరణమాత్రమేవధృతంయ
 యాసాసౌదమయంతీశోకేనామాభతృకవిరహశోకేనసహఅత్రాసాతా
 సరహితాసతీఅత్రప్రదేవసన్నామఉవాసకీలసాధ్వాదపవృతాందమయం
 తీంక్ష్ణైత్వాసుబాహుః స్వగృహమానీయమాత్మగమీపే ఏవాన్నిభృతంపరి
 రక్షేతిదత్తవాక్సాపిసన్నేహంబుగోపతత్రసాభతృకవిరహస్యసననిమిత్తై
 నశోకేనకృశాకృతప్రాణయా త్రామాత్రాతత్తైవావ సదితితాత్పర్యమ్.

౫౪ శ్లో॥ అయేనయాపదాపదాపదాపదాపరిభ్రమమ్ ।

అభూత్సజీవనావనావనావనావనాధవత్॥

వ్యా॥ అయేనేతి॥ పద॥ అయేన-యా-అపత్- ఆపదా-అపదా-పదా-ప
 రిభ్రమం-అభూత్-సజీవనావనా-వనావనా- అసాధవత్॥ అన్వ॥ అయేనఅ

పదా-ఆపదాననావనా-యాపదాపరిభ్రమమాపత్- సాధిదానీంతనాధవ
త్ సజీవనావనాభూత్ ||అ||అయెనచేవేనఅపదాస్థానంహితాఆపదావిప
దాహేతుభూతయావనావనాకాంతారభూమాయాదమయంతీపదాచర
ణేనపరిభ్రమమాపత్ పర్యటనంప్రాప్తవతీ- సాధిదానీమనాధవత్ నాధమీ
నేవసజీవనావనాభూత్- జీవనంప్రాణిజీవనస్యావనంరక్షణంతేనయుక్తా
ప్రాణరక్షణమాత్రాబభూవేత్ || యారాజ్యభ్రంశాత్ కుత్రాప్యావాసమ
లభమానాభత్యే పరిత్యాగమారభ్యభయభంగురమానసా మణిమయశిబి
కారోహణయోగ్యాసత్యపికతినశిలశకలకంటకితవనభూమిషుపాదాభ్యా
మేవపరిబ భ్రమసానుప్రతిసుబాహునగరంప్రవిశ్యభయం విహాయసంప
న్నప్రాణరక్షణాబభూవేతి తాత్పర్యమ్.

ఇతి కాశీ దాసస్య కృతానుబంధినీటికాసహితే నల్గొండయే
తృతీయ ఆశ్వాసః.

—* చతుర్థాశ్వాస ప్రారంభః. *

శ్లో|| అథతుంగో పాయస్యక్రవణేననశ్యసానుగో పాయస్య ।

వశగాగో పాయస్యస్వమనోభీమశ్చిరంజుగో పాయస్య ॥

వ్యా||అథేతి||పద||అథ-తుంగో పాయస్య-క్రవణేన-నశ్య-సానుగోపాయ
స్య-వశగా-గో పా-యస్య-స్వమనః-భీమః-చిరం-జుగోప-అయస్య||అ||అ
థ-యస్యగోపాః వశగాః తస్యతుంగో పాయస్యఅపాయస్యక్రవణేనసా
నుగోభీమఃచిరంతయస్యస్వమనఃజుగోప||అ||అథఅనంతరంయస్యనశ్యగో
పాః రాజానఃగోపోగోపాలకేగోష్ఠాధ్యక్షేపృథ్వీపతావపీతశబ్దాణావఃవ
శగాఃఆయత్తాః-తస్యతుంగో పాయస్యతుంగఃఉచ్చః ఉపాయఃసామాదిన్య
స్యతాదృశస్యనశ్యఅపాయస్యఅపక్రమణస్యదుఃఖస్యవాక్రవణేనసానుగః
సానుచరఃభీమఃచిరంచిరకాలంతయస్యప్రయస్యస్వమనఃస్వమానసంజుగో
పరరక్షా||నల్గొండపగమనంక్రత్యాత్తదన్వేషణార్థంబహుధాయస్యశోకన
హితంహృదయంకథంచిదరక్షువితి తాత్పర్యమ్.

అ||శ్లో||నిశిచదివాచార్యస్యశ్చ-తస్యచలేవచింతయేథవాచార్యస్య।

భృశమేవాచార్యస్యచ్ఛిజో త్తమేన్దివ్యకైరివాచార్యస్య॥

వ్యా॥ సిగీషి॥ పడ॥ రిశి-చ-చివా-చ-అర్యస్యశతస్య-సఖః చింతయే-అధ-
వాచా-ఆర్యస్యశతం-ఏవ-అచారి-అస్యస్వజో-త్తమై-విష్యక్తైః-శవ-ఆ-
చార్యస్య॥ అస్వ॥ అథఅర్యస్యశతస్యఆర్యస్యస్వజో-త్తమై-సఖ-విచిత-
యే నిశిచ దివాచ భృశమే-ఆచార్యస్య వాచాశష్యక్తైః పతనాది॥ అర్థః॥
అథఅనంతరం అర్యస్యశతస్య అరితామసయః ఖడ్గాః పైః అక్షతస్య అతాడి-
తస్య అర్యస్యశతస్య అస్యభీమస్య వాచావచనైః స్వజో-త్తమైః బ్రాహ్మణ-
శ్రేష్ఠైః పథవిచితయేన శాస్త్రేషణాయ రిశి రాత్రాదివాచావచనైః పథ-
శమేపత్యధఃమేవ ఆచార్యస్యగురోః వాచావచనైః శిష్యక్తైః పథ-శిష్యైః రివ-
స్వాధేకః॥ ఆచారి వాచాదేశసంపరణమకారి॥ భీమనశ్శిరాజ్యపరిత్యా-
గం త్రుత్వా వాచాదేశేషున శాస్త్రేషణాయ బ్రాహ్మణాస్తే ప్రయామానత-
పిలహనిశం తత్రనశ్శమస్తేషణాయ చక్రరతితాత్పర్యమ్

౩-ము॥ అధనయనేత్రాసాదిప్రచురాఘాః కేనచిజ్జనేనాత్రాసాది॥

యత్రసునైత్రాసాదిగ్భ్రమేదిగఖగతావనైత్రాసాది॥

వ్యా॥ అథేతి॥ పడ॥ అధనయనేత్రా-సాదిప్రచురా-ఘాః-కేన-చిత్-
జనేన-అత్ర-అసాది-యత్ర-సునైత్రా-సా-దిగ్భ్రమేది-గఖ-గతా-వన-
త్రాసాది॥ అస్వయః॥ అధ-అత్రజనేనయనేత్రా-కేనచిత్ ద్విజనేనాదిప్రచురా-
ఘాః అసాది-యత్ర వనదిగ్భ్రమేది త్రాసాది-గఖ-గతా సాసునైత్రావ-
తఇతే శేషః॥ అధః॥ అధ అనంతరం అత్ర జనేవిషయే నయ నైత్రానీతి
నిపుణైః కేనచిత్ అనిర్వచ్యయచాతుర్యేణ ద్విజనేన సుదేవనామ్నా బ్రాహ్మ-
ణేన సాదిప్రచురాసాదిసః అశ్వవాహః ప్రచురాయస్యాంసాఘాః నగరీ అనా-
దిప్రాప్తా-యత్రయస్యాంపురవనేకాననైదిగ్భ్రమేది-గ్భ్రమేది-గ్భ్రమేది-
దితా-సపూర్వకం దుగిఖ-గతా-ప్రాప్తా-సాసునైత్రా-భేమిపర్వతైః సతా-
సాదిభయంగతాదమయంతీయత్ర సగరేవ సతిసాపురీశాస్త్రేషణాయ నిగ్ధ-
తేషు బ్రాహ్మణేషు కేనచిత్ బ్రాహ్మణేన ప్రాప్తైః తాత్పర్యమ్॥

౪॥ శ్లో॥ సహాదినాయతతేనస్వగృహంభైమీయయేముచాయతతేన॥

స్వనయేనాయతతేనప్రాప్తైస్సాస్వాసోశ్చకోభవాయతతేన॥

వ్యా॥ సహేతి॥ పడ॥ సహ-దీ-ఆయత-తేన-స్వగృహంభై-మీ-య-యే-
అమునా-ఆయతతేన-స్వనయేన-ఆయతత-ఇనప్రాప్తై-స్సా-స్వా-సో-చ-కో-భ-
నా-ఆయతతేన॥ అస్వ॥ దీనాభై-మీ-తేన-సహ-స్వగృహం-ఆయత-తతః అమునా

చతురతతేనయయే-పునః-ఛోభనాచ అయతతేనస్వనయనశనప్రాప్త్యై
స్వాసోశ్చఅయతత || అథ-చీనాకృతాభై మిదమయంతీతేనద్విజోత్తమేనస
హస్వగృహంజన్మగృహంశ్రితియతగతవతి-తతః- ఆమునాచబ్రాహ్మణేన
చాయత తేనఅయనలగ్ధాగ మేనతతేనవి స్తుతేనధనసమృద్ధే నేత్వర్థః- య
యాయతంత-భావేలిట్తేనబహుధనంగృహీత్వాగతమిత్యర్థః-పునఃఛోభనా
శుభకరీదమయంతీఅయతతేనఅయశుభావహవిధిః తేనత తేనవ్యాప్తేనస్వన
యనస్వసీత్యాశనప్రాప్త్యైభత్యసంయోగాయస్వాసోః స్వకోవితస్యచ అ
యతతయత్తుమకుశుత సాదమయంతీతేనబ్రాహ్మణేనసహస్వగృహంపా
ప్యన-దత్వా తంద్విజువిసృజ్య స్యభశ్య-పాప్త్యైయత్తుంచకారేతితా
॥ ౧౮ ॥ వసనాంశస్యస్తేనక్వాసిమ-యంవిధిర్భవస్యస్తేన ।

ఇద్దవిశస్యస్తేనస్వజనేనభృతేనభవసిశస్యస్తేన ॥

వ్యా॥ వసనేతి॥ వసనాంశస్య-స్తేన-క్వాసి-మమ- అయం-విధిః-యశ
స్యః-తే-న-ఇద్ద- విశసి- అస్తేన-స్వజనేన-భృతేన-భవసి-శస్యః-తేన ॥ అన్వ॥
మమవసనాంశస్యస్తేన-క్వాసి-అయం-విధిః-తే-యశస్యోన- అస్తేన-స్వజనేన-ఇ
ద్ద-విశసి- భృతే-తేన-భవసి ॥ అథః ॥ మమదయంత్యావసనాంశస్య
వస్త్వార్థస్యస్తేనచారక్వకుత్రచేనేఅసివతః-సే-అయం-విధిః-వస్త్ర-హారణా
ది-తేన-యశస్యోన-యశస్య-రో- అస్తేన-భృతేన-స్వజనేన-బంధుజనేన-ఇద్ద-
కపటకమ-విశసి-ప్రవిశసి- భృతేన-రక్షిత-తేన-స్వజనేన-శస్యోభవసి-స్తుత్యో
సి ॥ వసేనహసుప్తాయామమవస్త్ర-మవహృత్య-మామపిత్యజత-స్తవమహద
పయశోభవేతితాత్పర్యమ్.

౧౯ ॥ నజనస్తేనాగాదికా-గ్రమి-ఇజనేన-తన్త-తేనాగాది॥

భత్యకృతేనాగాదిస్యజేనభువివస్తుపరిస్పృతేనాగాది॥

వ్యా॥ సఖి ॥ పద॥ నః-జనః-తే-అనాగా-దికా-గ్రమి-ఇతి-జనేన-తన్త-తేనఅ
ది-భత్యకృతే-నాగాదిస్య-జేన-భువి-వస్తు-పరిస్పృతే-నాగాది॥ అ॥ దికా-
గ్రమి-న-జనః-తేఅనాగా-దికా- భత్యకృతే-తన్త-తేన-భువి-అగాదివస్తుపరిస్పృతే
ననాగాదిస్య-జేన-జనేన-అగాది ॥ అథః ॥ దికా-గ్రమి-భవంతమన్వీక్షితుం
దిక్షుక్రమణి-అః-న-జనః-త్వయా-స్థో-జనః-దమయంత్యాఖ్యః-అహమితి-శషః-తే
తవ-నశ-స్యోభ్యర్థః-అనాగా-అన-పరాధః-ఇతి-ఇత్థం-భర్తృకృతే-భర్తృకార
ణాత్-తన్త-తేన-తస్మాః-దమ-యంత్యా-వ-తేన-ఇష్టేన-భువి-భూమ్యాం-అగాదివ

ర్వతాదీవస్తుచగరవనగిరికందరాదిపరిస్థితేనపరితేనపర్యటితేత్యధఃనాగా
 దిస్యదేననాగాదీగరుడుః తస్యేవస్యదోవేగోయస్యతేనజనేనసర్వత్రాగాది
 ఉక్తం ॥ దమయంతీభతురస్యేషణాగ్యక్తాయ బ్రాహ్మణాః సర్వత్రంప
 వంపదేత్యక్తవతీరపగాధాంపికాకింధమేవప్సిండుప్తసత్వాభిష్మితేవ
 నేనిముచ్చకోవాగమిష్యతి ॥ తేనబ్రాహ్మణేనఘోమండలే జనపదవనాదిభున
 ర్వత్రతథైవోక్తమితితాత్పర్యమ్.

౭॥ శ్లో॥ కోఘ్నోచేతనయాయాఃపదమేత్యసృపస్యతేషుచేతనయాయాః ।

భీర్నుచ్యేతనయాయాదాతిన్వాద్విదుస్సహచరేతనయాయా॥

వ్యా॥ క ఇతి॥ పద॥ కోపి- ఉచేతనయాయాః-పదం-ఏత్య-సృపస్య-తే
 ఘ-చ- ఇతనయాయాః- భీ-ముచ్యేత-న-యాయాత్- అతిః-త్వా-దుస్స
 హ-చ- చేతనయా-యా ॥ అన్వ॥ తేషుకోపిః తనయాయాః సృపస్యతనయా
 యాఃపదంఏత్య ఉచేచ- టైమిభీః- ముచ్యేతత్వామాలిః నయాయాత్-
 యాచేతనయాచదుస్సహ ॥ అథః ॥ తేషుఅన్వేషకేషుబ్రాహ్మణేషుకోపిక
 చ్చిబ్రాహ్మణాః ఇతనయాయాఃప్రాప్తవీతిమార్గాయాఃసృపస్యభీమస్యోనయా
 యాఃదమయంత్యాః పదంస్థానమేవప్రాప్యంపదంవ్యవసిత త్వాస్థానల
 త్మోంఘ్రివస్తుప్సిత్తమరః- ఉచే-ఇత్యక్తవాంశ్చ- హేవమయంతీభీః ము
 చ్యేతమోక్తవ్యా- త్వాత్వామాలిఃగిపదానయాయాత్సగచ్ఛేత్- భవం
 క్లేశానగచ్ఛేతియావత్- యఅతిః పిడాచేతనయాచనసాపిదుస్సహాసో
 ధుమశక్యా ॥ తేషుమచ్ఛేకోపి బ్రాహ్మణాదమయంతీ మేష్యహేదమయంతి
 మాభేషిభిర్భూవిరహజనితార్తిత్వాంనపీడయేదిత్యవోచవితితాత్పర్యమ్॥
 ౮॥ శ్లో॥ నిజధామేతంసమయామృతుపణాం శ్రావితోర్థమేతంసమయా॥

సచివసమేతంసమయాగిరోస్తరన్నాజనిష్టమేతంసమయా॥

వ్యా॥ నిశేతి॥ పద॥ నిజధామ-ఇతం-సమయా-ముతుపణాం-శ్రావితగి-
 అర్థః-ఏతం-సమయా-సచివసమేతం-సమయా-గిరా- ఉత్తరం-న- అజనిష్ట
 మే-తం-సమయా॥ అన్వ॥ నిజధామేతంసచివసమేతంముతుపర్ణంసమయామ్
 పశ్యాత్ సమయాసమయాగి రావతనిర్ధంశ్రావితశ్చ తంసమయామే ఉ
 త్తరం-నాజనిష్ట॥ అర్థః॥ నిజధామేకంస్వగృహస్థితంసచివసమేతంమన్త్రిసహ
 తంముతుపణాంముతుపర్ణవామగ్నేయం అయోధ్యాధిపతింసమయాంసమ
 గచ్ఛం ప్రాప్నుత్యర్థః- పశ్యాత్ సముతుపర్ణః మయాసమయాతులయాగి

రావాక్యేనవతవర్థంపూర్వోక్తస్యవసనాంశస్యస్తేనేతిజ్ఞాకస్య ఏతవర్థం
శ్రావితః శ్రవణేనగ్రాహితత్వ-తంసమయాతస్యఋతుపర్ణస్యసమీపే-అభి
తఃపరితస్యమయేత్యాదివాచ్యితయామేమమఉత్తరం రాజసిష్టనసంబధూవ ॥
మయాఋతుపర్ణనగరంప్రాప్యతత్సమీపేవసనాంసస్యేత్యాదివలీతంతత్ర
మేకోశ్యపుత్రరన్నదత్తవానితితాత్పర్యమ్.

౯॥ శ్లో॥ దీనానాయతనస్థానానాయతనక్షమోస్యసౌత్యేధిక్యతః ।

లీనానాయతనఃపథినానాయతహస్తానోభరహః ॥

వ్యా॥ దీనేతి॥పద॥దీనానాయతనస్థః-నానాయతనక్షమః-అస్య-సౌత్యే-
అధిక్యతః-లీనా-ఆయత-నః-పథి-నా-అనాయతహస్తపాదః-అధ-రహః-
అథదీనానాయతనస్థః నానాయతనక్షమఃఅస్యసౌత్యేఅధిక్యతః- అనాయ
తహస్తపాదఃకశ్చిన్నాపథిలీనాన్నరహసిఆయత॥అథః॥అథఅనంతరందీ
నానాయతనస్థఃదీనకృపణఃఅనాయతనస్థఃఆయతనంగృహంతత్రనతిష్ఠతి
తి అనాయతనస్థఃబహిష్కరణత్యధః- దీనశ్చఅనాయతనస్థశ్చదీనానాయ
తనః నానాయతనక్షమః యతనం ప్రయత్నఃక్రియానిర్వృతిః తత్రక్షమః
నానావిధక్రియానుష్ఠానశక్తః అస్య ఋతుపర్ణస్యసౌత్యేహతకృత్యేఅధి
క్యతః తురంగనియంతృత్వేనియుక్తః అనాయతహస్తపాదః అనాయ
తాః హస్తా హస్తపాదాయస్యసః దవదహరోత్తరితవిషధరవిషేణవి
కృతాంగభితియావత్-ఏవంభూతోనాకశ్చిన్నసుష్యఃపథిలీనానానః నగరా
న్నిగఃత్యపథిపథిజ్ఞానస్తాకరహఃఆయతరహసిహస్తవా-నభితి ఆత్మని
బహువచనం॥ ఋతుపర్ణసారథిఃవికృతవేషఃకశ్చిన్నురుషఃఋతుపర్ణనగరా
న్నిర్గత్యపథినిష్ఠామృతాపేతితాత్పర్యమ్.

౧౦॥ శ్లో॥ దీనాయానాయతయావివాససేస్త్రీవిహీనయానాయతయా ।

సఖిభియానాయతయాకోద్ధవ్యంధర్మనిశ్చయానాయతయా॥

వ్యా॥ దీనాయేతి॥పద॥దీనాయ-అనాయతయా-వివాససే-అస్త్రీ-విహీన
యానాయ-తయా-స-ఖి-భియా-అనాయతయా- కోద్ధవ్యం-ధర్మ-నిశ్చ
యా-ఆయత-యా॥అన్వ॥అనాయతయావిహీనయానాయవివాససేదీనా
యఅస్త్రీఅనయాఅనాయతయాధియానకోద్ధవ్యంఖలు-యాధర్మనిశ్చయా
ఆయత॥అర్థఃకిముక్త్యాగతవానిఃచేత్తదాహలనాయతయాఅగ్రాగమ
రాహికోరమృతనావిహీనయానాయఅపగతహస్తశ్వాదినాహనాయ

వివాస సేవచగతమహిమః పస్తామి అభవావసనాం శస్య స్తేనేతివచనత్ర
 వతాత్ స్తాతినిజచరితమాత్మనోపరాధందశకాయక ప్రత్యుత్తరందహతి
 ప్రియార్థంపాశ్చకమానైహకంసై హృతవాససేవా- దీనాయక్షీణాయ
 అస్మైజనాయమహ్యమితియావత్ అనయాదమయంత్యాఅనాయతయాధి
 యాలిషిమఃదశిన్యా బుద్ధ్యానకోద్ధవ్యం ఖలుమయితయాకోదోనక!ర్త
 వ్యత్యేర్థం-యాదమయంతీధమకనిశ్చయానాయత ధమతత్వాజ్ఞాతపతి
 జ్ఞైతధమతత్వాదమయంతీఅపగతివాహనాదిపరిక కేకృపణేమయిక్రోధు
 స్సహాసీతిస్వావ్యేసిణంబ్రాహ్మణంప్రతిసోహోచచితాత్పర్యమ్.

౧౧॥ శ్లో॥ కృతకర్తానేనత్వాగతోస్త్వివచనేతితస్యమానేనత్వా ।

వేదయమానేనత్వావిప్రఇతిధనేషుదీయమానేనత్వా ॥

వా॥ కృతేతి॥ పద॥ కృతకర్తా-అనేన-తు-అగతః-అస్మి-వచసా-ఇతి-త
 స్య-మానేన-త్వా- వేదయమానేనత్వా- విప్రే- ఇతి- ధనేషుదీయమానేన
 త్వా ॥ అన్వ ॥ మానేనతస్యఅనేన తువచసాకృతకర్తాహంత్యాఅగతోస్త్వి
 తివి ప్రేవేదయమానేనతిసానత్వాధనేషుదీయమానేనత్వాభూత్॥అ॥ మానే
 నత్రమాణేనతస్యపురుషస్య- అనేనతువచసావచంపుగోష్వక్తేనప్రియవచనే
 నతుకృతకర్తాకృతకార్యేభూత్వా త్వాత్వామాగతోస్త్విత్తవిప్రేబ్రాహ్మ
 ణేవేదయ మానేన జ్ఞైపయమానేనతిసాదమయంతినత్వాప్రణమ్యఅర్థైషుధ
 నేషుదీయమానేనత్వాదీయ మానమినత్వంస్వామిత్వయయాసాలభూత్ ॥
 అహంతస్యపురుషస్య సత్యవాక్యేనకృతకృత్యో భూత్వాత్వత్సమీపమాగ
 రుమితివదంతండ్విజంప్రణమ్యధనాధ్యక్షమకరోడితితాత్పర్యమ్.

౧౧॥ శ్లో॥ తత్రాపర్ణాయతతస్యనయాద్భైమీతపస్యపర్ణాయతత ।

తులితసుపర్ణాయతతస్తస్యాగమనాయసర్తుపర్ణాయతతః॥

వా॥ తత్రేతి॥పద॥తత్ర-అపర్ణ-అయతతః-స్వనయాత్-భైమి-తపసి-అ
 పర్ణ-అయతత-తులితసుపర్ణాయ-తతః-తస్య-ఆగమనాయ-సర్తుపర్ణాయత
 తః॥అన్వ॥ తతఃతత్రఅపర్ణతపస్య-ర్ణ-భైమికయతతఃస్వనయాత్ తతః-తు
 లితుపర్ణాయసర్తుపర్ణాయతస్యఆగమనాయ-అయతత॥అర్థ॥తతఃపశ్చాత్
 తత్రబ్రాహ్మణవిషయేఅపర్ణ-అగత ఋతాప్రతిశ్రుతప్రచానాదిశ్లోకః॥
 ప్రస్యపర్ణాలపశ్చరణవిషయేపార్శ్వసమాభైమిదమయంతీ అయతతఃయ
 త్రప్రతిబంధంససభవతీత్యయతఃతస్తాత్తసిత్స్వనయాత్ స్వసిత్యా తతఃఅ

యోధ్యాతఃకులితసుపగ్గాయైశ్చూక్తే ఉపమితగరుడాయనర్తపగ్గాయ
ఋతుపణాసహితాయతస్య నళస్య ఆగమనాయప్రాప్తయేఅయతతయ
త్సంకృతవతీ । తపసాఉమాసమాదమయంతీతథావిధమృతుపణాసారధిం
నళమేవమస్యమానాఉపాయేన ఋతుపణేనసార్థంతస్యాగమనాయయ
త్సమకరోదితితాత్పర్యమ్.

౧౩ శ్లో॥ సాకృతసామాన్యేనత్రావితచత్యముమనన్యసామాన్యేన ।

స్వంరహసామాన్యేనస్వయంవరంస్తరతినాంజసామాన్యేన॥

వ్యా॥ సేతీ॥ పద॥ సా-కృత సామా-అన్యేన-త్రావితవతీ-అముం-అనన్యసా
మాన్యేన-స్వం-రహసా-మాన్యేన-స్వయంవరం-స్తరతి-న-అంజసా-మానీ-ఏ
నః । అన్వయః॥ సాలనన్యసామాన్యేనమాన్యేన అన్యేనకృతసామాసతీరహ
సాలముంస్వంస్వయంవరంత్రావితవతీ-మానీఏనః అంజసానస్తరతి॥ అర్థః
సాదమయంతీ-అనన్యసామాన్యేనఅన్యేసామసాధారణేనఅత్యంతమాప్తేనే
త్యర్థః- మాన్యేనమాన్యేన అన్యేనకేనచిత్తురుషేణకృతసామా ప్రయుక్త
సాంబ్యవచనాసతీరహసాలన్యేసామప్రకాశమితియావత్- అమువృతుప
ణాంస్వంస్వయంవరంతత్తనభిప్రాయార్థస్వీకరణంత్రావితవతీత్రావయంస్త
నన్యన్యపరిగృహీతాయానధ్యాః పరిగ్రహామృహత్వాపతస్తాత్రాథమిద
మాదృష్యతీతిచేత్తత్రాహ- మానీ ఆధికత్యవిభవేన అధిమానవాక్ పురు
షఃఏనఃఏవంవిధంపాపంఅంజసాశ్రీఘ్రంనస్తరతి॥ నళపరిగృహీతాన్యసామి
దాసీంతద్వినాశాత్ స్వయంవరమాకాంతామితస్తాదవన్యమాగతవ్యమితి
అప్రకాశం కేనచిత్తురుషేణతుపణాం విజ్ఞాపయితిస్తసోపితవంగీచకా
ర-హికే ఆత్యంతాధిపత్యేనీతిఃపురుషః ఏవంకృతేఏవంపాపంభవతీతిసహ
సానజానాతితితాత్పర్యమ్.

౧౪ శ్లో॥ రహసీతదాసన్నాహస్థితస్తననశంయుతోముతానన్నాహ ।

శ్రీస్తుదాసన్నాహస్థుటప్రయామోప్రజేసితివ్యదాసన్నాహ॥

వ్యా॥ రహసీతి॥ రహఃసీ-తదా-సన్నాహస్థితః-స్త-నః-నశం-యుతఃముదానక్
అహ-శ్రీఃతు-మదాసన్నాహ-స్థుటం-ప్రయామః-ప్రజేత్-ఇతి- వ్యదాసం
న-అహఃఅన్వృతదాసన్నాహస్థితఃసఃముదాయుతస్సన్ నళంరహసీభితిఅహ
స్తహ-శ్రీస్తుమదాసన్నాహస్థుటంప్రయామఃఅహఃవ్యదాసంనప్రజేత్॥ అర్థః
తదాస్వయంవరత్రవణానం తరమేవసన్నాహస్థితః గమనోద్యోగసంక్రామే

వత్సమానః సరాజాఋతుపర్వముదాహర్ణేణ తస్యైవ యోగోభవత్స
 శురహసి ఏకాంతే ఇతి వత్సమాణప్రకారేణ ఆహస్యమా ఉక్తవాత్సహ
 బ్ధిప్రసిద్ధా-శ్రీస్తులక్ష్మీస్తుదమయంతీలాభాత్- తయ్రాపావామదాసన్నామ
 త్వకాశముపగతాభవతి- స్ఫుటంశ్చక్త-తస్మాత్ ప్రయామః గచ్ఛామః అహః
 దివసః పూర్వదాసంనాశంనప్రజేతేనగచ్ఛేత్- అస్తమయాత్ప్రాగేవతత్రాస్తా
 భిర్గతస్యమిశ్యథః ॥ ఋతుపరోదమయంత్యాః స్వయంవరంశుత్వా ఏ
 కాంతే శ్రమాహూయదమయంతీస్వయంవరేమాంవృణుయాత్ అతః క్షుం
 ఇదానీమేవప్రయామ ఇత్యుచివానితి తాత్పర్యమ్.

౧౫॥ శ్లో॥ సావనితావధ్వానః స్వగుణైః కష్టాతిచక్రహృతావధ్వానః
 శ్వస్తిస్త్రితావత్ ధ్వానస్సమపాఠోజనశతమ్మితావధ్వానః.

వ్యా॥ సేతి॥ పద॥ సా- వనితా-వధ్వా-నః-స్వగుణైః కష్టాతి-చక్ర-హృ
 తాః- వధ్వా- స-శ్వః-తు-ఇతి తావత్- ధ్వానః-స-మహః-యోజనశతం-మి
 తాలధ్వా-నః॥ అన్వ॥ సావనితాస్వగుణైః నోవధ్యాకష్టాతి- కేవలధ్వానహృ
 తాః-సమహఃశ్వఇతి తావత్- ధ్వానః-స-లధ్యామితోయోజనశతం॥ అర్థ॥ సా
 వనితాదమయంతీగుణైః సౌందర్యాచిగుణ-రాశిః స-అస్తాకం-వధ్వాబద్ధాబవ
 యోరభేదః ॥ డలయోరలయోశ్చైవశసయోబవయోప్రథా ॥ పద-త్ర్యే
 షాంహిసావ-గ్రి-మలంకారవిదోజనాఇతి త్తడాత్- కష్టాతి-కష్టాతి-
 వంతవాన్యవధూసంగోనయుక్తఇతిచేత్ ఆనావధ్వా-స్త్రియాకేచపురుషాః
 సహృతాః సర్వేపురుషాః-స్త్రియాహృతా-వభవంతీత్యథః సమహఃశ్వస్వ
 యంవరోత్సవశ్వశ్వస్తిస్త్రి ప్రాతరేవేతి తావత్ ధ్వానః శబ్దః ప్రభాతేతుస్వ
 యంవరఇతి ఆగతస్యపురుషస్యవార్తా-స-అస్తాకం-లధ్వావమాగశ్వమితో
 మానేయోజనశతం-అస్తాకం-మాగః-యోజనశతప్రమాణో-వతేత ఇతి
 యావత్॥ సాదమయంతీ-అస్తాక-స్వగుణైః కష్టాతి-స్వయంవరోత్సవశ్వప్రా
 తరేవేతి భీమపురాదాగతః పురుష-అవోచత్ అధ్వాతావదతీవద్రాక్షియాత్
 తచ్చీఘ్రంగచ్ఛామ ఇతి తాత్పర్యమ్.

౧౬॥ శ్లో॥ తత్త్వరయామాయామః ప్రణయేర్గమిమానితతి
 యామాయామః సశజాయామాయామస్తే
 త్యుచేక్వయవధియామాయామః ॥
 వ్యా॥ త్తదితి॥ పద॥ త్వత్-త్వరయా-అమా-యామః-ప్రణయే-యదీ-మా-అ

పితృత్రయమాయామఃసభజాయామాయాం- అస్త్యైత్వా- ఇతి-ఊచే- క్వ
యావధియాం-ఆయామః|అస్త్యైత్వా|అనిత|తియామాయామఃత్వంమాత్వరయా
యదిప్రణయేతత్ ఆయామః ౪తిసభజాయామాయాంఅస్త్యైత్వాఊచే
యావధియాం-ఆయామఃక్వ అర్థః||అనిత|తియామాయామః| త్రియామాయా
త్రియామః ప్రహరః అప్రాప్తరాత్రియామోభూత్వాత్వంమామాత్వర
యావైశ్చేత్త్రియామః ప్రణయేతిస్తమయాత్పూర్వ మేవత్వంయదిమాంస
యేతత్తదాఅమాసమీపంయామః గచ్ఛామఃఇతిఉక్తాసకారేణ-సభజాయా
మామాందమయంతీవంచనాంఅస్త్యైత్వాఅవిగార్య సభమాచేఉక్తానా-
కథమన్యేనోధాయాః తస్యాః స్వయంవరం యథార్థంజ్ఞాతవానితిచేత్ త
త్రాహ- యావధియాంఘృవబుద్ధివాంఆయామః దీక్షావిచారః క్వకుత్రవి
ద్యతే- యానానోదీక్షాదర్శిబుద్ధయోనభవంత్యర్థః || ఋతుపగ్నాదమయం
తీవంచనామవిచార్యశీఘ్రగమచాయసభ మేవంచాదయతిస్మృతితాత్పర్యమ్.

౧౭||శ్లో||మాంభజమానాశ్వస్యాస్మాన్నూనమసౌతత్ప్ర

చోద్యమానాశ్వస్యామ్|ఇతిరతిమానాశ్వ

స్యాన్యాయమనాశంక్యచిక్రతిమానాశ్వస్యామ్ ||

వ్యా|| మామితి||పద||మాం-భజమానా-శ్వ-స్యా-నూనం-అసౌ-తత్
ప్రచోద్యమానాశ్వః-స్యాం-ఇతి-రతిమాన్-అశ్వస్య-అన్యాయంఅనాశంక్య
చిక్రతిమాన్-అను-అస్యాం ||అన్వ|| అసౌశ్వఃమాంభజమానాస్యాత్ నూనం
తత్ ప్రచోద్యమానాశ్వః స్యాంఇతిరతిమాన్-సభః అశ్వస్యఅన్యాయంచఅ
నాశంక్యఅస్యాంఅనుచిక్రతిమాన్ బధూవ ||అర్థః|| అసౌదమంతీశ్వః ప్ర
భాతేమాంభజమానాస్యాత్ మామేవభజేతనూనంనిశ్చయంతత్ తస్మాత్-అ
హ||ప్రచోద్యమానాశ్వఃస్యాం వేగేనసంహృతమానతురగోభవేయం-ఋ
తుపగ్నాస్మరభతురగసం చోదనవ్యాజేనగచ్ఛేయమిత్యర్థః- ఇతివచంతి
మాన్ స్నేహమాన్ అశ్వస్యతదర్థంగమననిశ్చయేన ఆశ్వసంలభ్యాఅన్యా
యంచానాశంక్యసాపరపురుష కామాభవతీ శ్యేవంరూపాంశంకాంవిహః
యమత్సంగమోపాయం అనేనవ్యా జేనకరోతీతిః|స్మృత్యనభః అస్యాం
ధమయంత్యాం అనుశీఘ్రం|చిక్రతిమాన్ తస్యాస్తరణాదేవస్తరచిక్రతి
మాన్-బధూవ||ధమయంతీప్రభాతేమాంభజేతత్స్తాద్వేగసంఘృతస్మర
భతురగసంహృతవ్యాజేన గచ్ఛేయమితిస్మృత్యసాతుషధన్వే షణోపా

(౧౪)

(చతుర్థాశ్వాసః.)

౧౦౫

యంస్వయంవరవ్యాజేనకరోతీతిచవిచార్యతత్సరణమాత్రేణమస్తథవికారవానభూదితితాత్పర్యం. ...

౧౦౬॥మూ॥ అథరథమారావంతంశస్త్రాణినశశ్శుభాశ్వమారావంతం।

సజ గామారావంతంనరేంద్రమారోశ్యగురుత మారావంతం॥

వ్యా॥ అ శేతి॥ పద॥ అథ-రథం-ఆర-అవంతం-శస్త్రాణి-నశః-శుభాశ్వం-ఆరావంతం-సః-జ గామ-అరౌ-అంతం-నరేంద్రం-ఆరోశ్య-గురుత మారావంతం॥ అన్వయః॥ అథశస్త్రాణ్యవంతం ఆరావంతం శుభాశ్వం గురుత మారావంతం సః ఆర-అరౌ అంతం తం నరేంద్రం రథమారోశ్యజ గామ॥ అర్థః॥ అథ అనంతరం శస్త్రాణి ఆయుధాని అవంతం రక్షంతం ఆరోపితా స్త్రాణి మితి యావత్ ఆరావంతం ఆరాతో త్రంత ద్వంతం శుభాశ్వం లక్షణాశ్వయంతం గురుత మారావం గురుత రశబ్దయ క్తం రథం న్యందనం సః నశః ఆరప్రాప్తవాన్- అరౌ శత్రౌ అంతం నాశకం శత్రునాశకరమితి యావత్- తం నరేంద్ర మృతుపణం రథమారోశ్య ఆరోహయిత్వా జ గామ గతవాన్ ॥ తదనంతరం సశోమనోజవాశ్వయం సరోవృషకరణ సంపన్నం రథమసాద్య రాజాన మారోశ్య గతవానితి తాత్పర్యమ్. ...

౧౦౭॥క్షో॥ స్వాంసకృతావసనస్యక్షణదూరత్వేన సంగతావసనస్య।

భూభ తావసనస్యవ్యస్తయతరథద్రుతేద్యతావసనస్య॥

వ్యా॥ స్వాంసేతి॥ పద॥ స్వాంసకృతావసనస్య-క్షణదూరత్వేన-సంగతా-అసనస్య-భూభ తా-వసనస్య-వ్యస్తయత-రథద్రుతే-ద్యతా-అసనస్య ॥ అన్వ॥ స్వాంసకృతావసనస్యద్యతా అసనస్యవసన్య అసనస్య సంగతారథద్రుతేక్షణదూరత్వేన భూభ తావ్యస్తయత ॥ అర్థః॥ స్వాంసకృతావసనస్య అంసః స్తంభభాగం స్వస్థాంసేకృతం ఆవసనం స్థానం యస్య ద్యతాదీప్తా అసనస్య పీత సారస్య పీత వణః పుష్ప నికల్పి ద్వృక్షః తేన తుల్య వణః స్వేత్యర్థః ద్యతావక్తవ్యా యంసత్యామసన తుసుమసమాన వణః స్వేతి యావత్-వసనస్య వస్త్రస్య అసనస్య క్షేపణస్య పరిచ్ఛతే రిత్యర్థః అనుక్షేపణే సంగతా సంబంధ సతి రథద్రుతే రథః పుగమనాత్ క్షణదూరత్వేన తత్-క్షణోపజాతేన విప్రకక్షణ సభూభ తా ఋతుపణః వ్యస్తయత ఏస్తయం ప్రాపనశః పేరిత రథవేగవశేన తుపణం సాత్పతితం వస్త్రం గృహీతుం రథం స్థాపయేత్పుక్తవస్త్రే తత నానంతరం ద్విత్రియోజన దూరం గతో రథ ఇతి నశవచనం శ్రుత్యా విస్తయం ప్రాపేతి తాత్పర్యం॥

౨౦॥క్షో॥ ఫలగణనాదక్షస్యవ్యధితసచాస్యాశ్వచోదనాదక్షస్య।

యశసిచనాదక్షస్యప్రహషణంహృదయబోధనాదక్షస్య॥

వ్యా॥ ఘటేతి॥పద॥ఘటగణనాత్-అక్షస్య-వ్యధిత-సః-చ-అస్య- అశ్వచోదనాదక్షస్య-యశసి-చ-న-అదక్షస్య-ప్రహషణం- హృదయబోధనాత్- అక్షస్య॥అన్వయః॥సచఅక్షస్యహృదయబోధనాత్అక్షస్య ఘటగణనాత్ అశ్వచోదనాదక్షస్యయశసిచనాదక్షస్యాస్యప్రహషణంవ్యధిత అథః॥ సచ ఋతుపణశ్చఅక్షస్యద్యూతస్య హృదయబోధనాత్ యథార్థజ్ఞానాత్అక్షహృదయజ్ఞైవాద్యైః॥అక్షస్యవిభీతకవృక్షకస్యఘటగణనాత్ ఘటానాంపరిగణనాత్-అశ్వచోదనాదక్షస్యతురంగచోదనాయాంసమథఃస్యసారథ్యకర్తృకుశలస్యేత్యర్థః॥యశసికీర్త్యాంనాదక్షస్యనదక్షస్యఅదక్షస్య అసమర్థస్యనఅదక్షస్యనాదక్షస్యద్వానభౌప్రకృతమర్థం సాఢితయంసూచయతే॥యశస్సరకర్తృకుశలస్యేత్యర్థః॥ఏవంభూతస్యాస్యనభస్యప్రహర్షణంహృదయహర్షణంవ్యధితకృతవాక్॥సభస్యాశ్వహృదయప్రావీణ్యేనస్మితఋతుపర్ణశ్చఆత్మనోస్యక్షహృదయవైపుజ్యప్రకటయితృకామః మాగళాసమీపవతిఃసఃకస్యచిదక్షవృక్షస్యఅహాకమాత్రాదేవ ఏతావంత్యస్యపత్రాణిఏతావంత్యస్యఘటానితీపరిగణనాత్సభస్యాపివిస్తయమజనయదితితాత్పర్యం॥

౨౦॥శ్లో॥బలజితదేవార్యాభ్యాంవిద్యానియమోఢయగపదేవార్యాభ్యామ్

సమ్మర్దేవార్యాభ్యాంవృధాయసంస్పృశ్యసమ్మదేవార్యాభ్యామ్॥

వ్యా॥బలేతి॥పద॥బలజితదేవార్యాభ్యాం- విద్యానియమః- అథయగపత్-ఏవ-ఆర్యాభ్యాం-సమ్మర్దే-అవార్యాభ్యాం- వృధాయ-సంస్పృశ్య- సంపదే-వారి-ఆభ్యాం॥అన్వ॥ అథబలజితదేవార్యాభ్యాం సమ్మర్దే అవార్యాభ్యాంఆభ్యాంఆర్యాభ్యాంవారిశంస్పృశ్యయగపదేవసంపదేవిద్యానియమోవృధాయ॥అర్థః॥అథఅనుతరంబలజితదేవార్యాభ్యాందేవార్య ఇంద్రః బలేనజితో దేవజితో దేవార్యోయాభ్యాంతాభ్యాంసమ్మర్దేయధై అవార్యాభ్యాంనివారయితుమశక్త్యాభ్యాంఆభ్యామార్యాభ్యాం సభర్తుపణాకభ్యాంవారిజలం సంస్పృశ్యఆచమ్యయగపదేవ ఏకకాలమేవ సంపదే ఐశ్వర్యా యవిద్యానియమః విద్యావినిమయఃవృధాయీకృతః ॥ ఇంద్రాదస్యధికబలౌ యుద్ధేశత్రుభిరనివార్యంభతుకపణాకఅక్షహృదయాశ్వహృదయాభ్యయోద్వీద్యయోగిపరస్పరంవినిమయంకృతవంతావితితాత్పర్యం॥

౨౧॥శ్లో॥తదనుద్రుతమక్షమతస్వీకృత్యాస్వదహనేధికతమక్షమతః॥

శ్రితతన్నతమక్షమతఃస్ఫుటమేవకలిన్నభస్మసతమక్షమతః॥

వ్యా॥తదన్వీతి॥పద॥తదను-ద్రుతం- అక్షమతస్వీకృత్యా- స్వదహనే-అధి

కతమక్షమతః-శ్రితః-ఉన్నతం-అక్షం-అతః-స్ఫుటం- ఏవ-కలిం-శళః- తు-న-
 తం-అక్షమతః||అన్వ||తదనుఅక్షమతస్వీకృత్యాన్వదహనే ఆధికతమక్షమతః
 అతః కలిః క్రుతం ఉన్నతంఅక్షంశ్రితఃసశస్త్రుతంస్ఫుటమేవనాక్షమతః||అన్వ||
 తదనుతదనంతరంఅక్షమతస్వీకృత్యా అక్షహృదయ స్వీకరణేన స్వదహనే
 కలిభస్మీకరణేఅధికతమక్షమతఃఅత్యంతసమధాత్ అతఃఅస్మాత్ నళాత్
 కలిః(దుతంశీఘ్రం)ఉన్నతంఉత్తంగంఅక్షంభీతవృక్షంశ్రితిః(ప్రాప్తవాక్- నళ
 స్తుతంకలింస్ఫుటమేవనాక్షమతః-ఆత్మానమాశ్రిత్య వతఃమానన్నసోధవాణా
 తదనంతరమక్షవిద్యాబలేనకలినిగ్రహసమధాఃదస్తాన్నశాత్ కలిరతివభీత
 స్సక్ సమీపవతిఃనిమక్షవృక్షమాశ్రితోభవత్తదనంతరంసశస్త్రప్రతికు
 ధ్లోభాదితితాత్పర్యం||

౩౩||శ్లో||పతితమలసమేతస్యాభై మ్యాయషిఽద్ధిమానలసమేతస్యాః|
 అతిఃబలసమేతస్యాశ్రితస్యశరణప్రదోనలసమేతస్యాః||

వ్యాపతితమితి||పద||పతతం-అలసం-ఏతస్యాః-భై మ్యాః- రుషి- విధి-
 మా-అనలసమే-తస్యాః-అతిఃబలసమేతస్య శ్రితస్య-శరణప్రదః-నళ-సః-
 మే-అతః-స్యాః||అన్వ||హేనశ్వేతస్యాఃఅస్యాఃభై మ్యాః అనలసమేయషిపతి
 తంఅలసంమావిధి-అతఃఆత్రిబలసమేతస్యశ్రితస్యమేసఃశరణప్రదంస్యాః
 అర్థః||హేనశ్వేతస్యా ప్రవహృదయేవిద్యమానాయాఃఅస్యాఃభై మ్యాః దమ
 యన్త్యాఃఅనలసమేయషిఅగ్నిసమానేకౌపేపతితంఅతఏవఅలసవ వశంమా
 మాంవిధిజానీహి-అతఃఅస్మాదానాత్ అత్రిబలసమేతస్యపీడావెగ యుక్త
 స్యశ్రితస్యభవంతమాశ్రితస్యమీమమసఃత్వంశరణప్రదఃస్యాః శరణప్రదో
 భవ-అభయప్రదోభవెతియావత్||పూర్వమేవదమయంతీకౌపానలేనగర్ధశ
 క్తింమాంప్రతిక్రోధున్నాహాసీంతుత్వామాశ్రితంమాంపాలయేతికలిర్ను
 శంప్రాధానానానాతితాత్పర్యం||

౩౪||శ్లో||కలిమిశినానామాయన్న మంతమమవస్త హేమనానామాయమ్|
 కీతిఃధనానామాయంసదధాతిహరంతిపుజనానామాయమ్||

వ్యాకలిమిశి||పద||కలిం-ఇతి-నానామాయం-నమంతం- అమువత్-మ
 హేమనాః-నామ-అయం-కీతిఃధనానాం-అయం-సః- దధాతి-హరంతి- రి
 పుజనానామాః-యం||అన్వ||మహేమనాఃసః ఇతినమంతంనానామాయంకలి
 మమవన్నామ-రిపుజనానామాః యంహరంతి- అయంకీతిఃధనానామా
 యందధాతి||అర్థః||మహేమనాఃడిదారమనాఃససళఃఇతివీవ ముక్త్యానమం
 తంసమస్తర్వంతం-నానామాయంనానావిధవంబనాసహితంద్యూతాదివం

చనాకరమితియావత్-కలింఅముచన్నామవ్యసృజన్నామ-నామప్రసిద్ధా-త
థాహిరిపుజనానామాశిత్రుకృతనమస్తా రాశి-యంపురుషంసూరంతి వశికు
ర్వంశి-అయంపురుషాకిర్తిధనానాంకిర్తిలక్షణద్రవిణానాంఅయంఅగమంద
దాతి॥ ఇతిప్రార్థయంకలింనళః పరమకారుణికతయాత్యజత్ యతోయ
తోధనాశ్చత్రురక్షణాదికంకృత్వాయశస్సంపాదయంతితితాత్పర్యం॥

౨౫॥ శ్లో॥ అథనున్నాశ్వస్తేనప్రాస్థితరాజామహాత్మనాశ్వస్తేన॥

సాలలనాశ్వస్తేనస్యాదితిహసతావిరోధినాశ్వస్తేన॥

వ్యా॥ అథేతి॥ పద॥ అథ-నున్నాశ్వః తేన-ప్రాస్థిత- రాజా-మహాత్మనా-
అశ్వస్తేన-సా-లలనా-శ్వః-తేన-స్యాత్-ఇతి-హసతా-విరోధినా- అశు-అ
స్తేన॥ అయత-తా-వహతి-దినే-అనాయత-తాం-పురీం-ప్రియేణ-అశ్రి
తాం-జనన-అయత-తాం-అన్న॥ అనేనాఃఅయంఇష్టేగుణతామితితుదనేఅ
నాయత-తాం-వహతి-సతి-సలిసనేన-సయంప్రియేణజనేనాశ్రితాం-అయత-తాం
తాంపురీమాయత ॥ అర్థః॥ అనేనాఃనిష్పాపః అయంనళః ఇష్టేఈష్ఠితేదవ
యంతీనళః నేయత-తాం-యత్నంకరోతుఇతితుఃఇతివత్స్వేదవదీనేదవసేఅనా
యత-తాంఅదీగుణశ్వంఅబృశ్వమిత్యర్థః వహతి-సతి- దినేద్విత్రిఘటికాశేష
సతీత్యర్థఃసనళః అనేనసమమృతపల్లేనసాకం ప్రియేణజనేనదమయంత్యా
అశ్రితాంఅయత-తాంఅయైర్ధాగమైఃత-తాంవిస్తృతాంతాంపురీంభీమనగ
రీంఅయతప్రాప్తవాః ॥ నళఃఋతుపల్లేనసార్థంసాయాహ్నవిదభఃనగ
రీంప్రవివేశేతితాత్పర్యమ్-

౨౬॥ శ్లో॥ సోయమనేనాయత తామిష్టఇతిసమంతస్వనేనాయత-తామ్ ।

వహతిదినేనాయత-తాంపురీంప్రియేణాశ్రితాంజనేనాయత-తామ్ ॥

వ్యా॥ సకతి॥ పద॥ సః ఆయం-అనేనాః-యత-తాం-ఇష్టే-ఇతి-సమం-తు
అనేన-అయత-తా-వహతి-దినే-అనాయత-తాం-పురీం-ప్రియేణ-అశ్రి
తాం-జనన-అయత-తాం-అన్న॥ అనేనాఃఅయంఇష్టేగుణతామితితుదనేఅ
నాయత-తాం-వహతి-సతి-సలిసనేన-సయంప్రియేణజనేనాశ్రితాం-అయత-తాం
తాంపురీమాయత ॥ అర్థః॥ అనేనాఃనిష్పాపః అయంనళః ఇష్టేఈష్ఠితేదవ
యంతీనళః నేయత-తాం-యత్నంకరోతుఇతితుఃఇతివత్స్వేదవదీనేదవసేఅనా
యత-తాంఅదీగుణశ్వంఅబృశ్వమిత్యర్థః వహతి-సతి- దినేద్విత్రిఘటికాశేష
సతీత్యర్థఃసనళః అనేనసమమృతపల్లేనసాకం ప్రియేణజనేనదమయంత్యా
అశ్రితాంఅయత-తాంఅయైర్ధాగమైఃత-తాంవిస్తృతాంతాంపురీంభీమనగ
రీంఅయతప్రాప్తవాః ॥ నళఃఋతుపల్లేనసార్థంసాయాహ్నవిదభఃనగ
రీంప్రవివేశేతితాత్పర్యమ్-

౨౭॥ శ్లో॥ సజ్జనతామహితస్యస్యశ్రేతరలోకనూచితామహితస్య॥

సద్వివతామహితస్యద్రుతంపురస్యేక్షణాత్తతామహితస్య

వ్యా॥ సజ్జనతేతి॥ పద॥ సజ్జనతామహిమస్య- వ్యగ్రేతరలోకసూచితా
మహితస్య-సః-ద్విషతాం-అహితస్య ద్రుతం-పురస్య-ఈక్షణాత్-తతామ
సా- తస్య॥ అన్వయః॥ సజ్జనతామహితస్యవ్యగ్రే తరలోక సూచితా మహి
స్యద్విషతాం అహితసతస్య పురస్యఈక్షణాత్ సః ద్రుతంతతామహి ॥
అథ ౬౧ ॥ సజ్జనతామహితస్యసజ్జనసమూహపూజితస్య- వ్యగ్రేతరలోక
సూచితామహితస్యమహః ఉత్సవఃసాన్యాస్తీతిమహితస్యభావః మహితా
సానభవతీతిఅమహితావ్యగ్రేతరేణఅన్యగ్రేణ లోకేనజనేనసూచితాఅమ
హితాయస్యతస్యఉదాసీనజనత్వా త్సూచితాసుత్సవత్వస్యేవ్యర్థః॥ ద్విషతా
మహితస్యశత్రూణామనిష్ఠస్యతస్యపురస్య భీమనగరస్యఈక్షణాద్దశకానా
త్ సఃఋతుపర్ణః ద్రుతంశేఘ్రం దశకనక్షణవివవాత తామవిషణ్ణోభూత్ హి
శబ్దఃప్రసిద్ధా ॥ ఋతుపర్ణః అసంభ్రమజననూచితస్వయంవరాభావంపురం
దృష్ట్వాదమయంత్యాఅలాభాదవమాననాచ్చఅతితరాంవిషణ్ణోభూదితితా
२౭॥ శ్లో॥ కర్తుమ్యానంతేనశ్రమశ్చితిసీతోభువాయమానంతేన ।

స్వంధామానంతేనప్రేక్షాభీమనజితవిమానంతేన ॥

వ్యా॥ కర్తుమితి॥ కర్తుం-మానం-తేన- శ్రమః-ఇతి-సీతః-భువకలయం-ఆ
నంతా, ఇన-స్వం-ధామ-అనం-తేన-ప్రేక్షా-భీమన-జితవిమానం-తేన॥ అ॥
భువఇన తేశ్రమఃనఇతిమానంకర్తుం ఆనంతాఅయం తేనభీమనఅనం తేనప్రే
క్షాజితవిమానంస్వంధామసీతః॥ అర్థ॥ హేభువఇనభూవ్యధిపఋతుపర్ణః
తేనవశ్రమః అధ్వజనితశ్రమః నభవేదితిక్షత్వామానంపూజాంకతుకం ఆ
నంతానప్రతిఅయంఋతుపర్ణః తేనభీమనభీమరాశేనఅనం తేనప్రేక్షాఅతి
శయస్సేహేనజితవిమానంజితానిపరాజితానివిమానాని వ్యోమయానాని
యేనతత్-స్వంస్వకీయంధామగృహంసీతఃప్రాప్తిః ॥ భీమరాజోపిఅతివిగ
యానిష్ఠతమృతపర్ణఃపూజయితుం దేవగృహసుందరంస్వగృహం ప్రాప్
యామాసేతితాత్పర్యమ్-

౨౮॥ శ్లో॥ ప్రథితశ్రమాయామాయాంశుచిరభవసతావసుత్త

మాయామాయామ్ । చారుతమాయామాయాన్న

శఃస్తరస్వసతిమసుసమాయామాయామ్ ॥

వ్యా॥ ప్రథితేతి॥ పద॥ ప్రథితశ్రమాయామాయాం-శుచిరభవసతౌ-అసు
త్తమాయాః-మాయాం-చారుతమాయాం-అయాత్-నశః-స్తరకవసతింఅ
సుసమాయాః-మాయాం ॥ అన్వ॥ ప్రథితశ్రమాయామాయాం ॥ చారుతమా
యాంశుచిరభవసతౌ-మాయాంఅసుత్తమాయాః అసుసమాయాః-మాయాం

స్తరకనళోపసతిమాయాత్ || అథ || ప్రథితతమాయామాయాంతితశయేన
ప్రథితః ప్రథితతమః ఆయామోదైప్యం యస్యాస్తస్యాంచారతమా
యాంతితకమనాహ గాయాం శుచిరథవసతౌశుద్ధరథగృహేమాగూంశో
భాయాంసంపత్తావానవిద్యతేడిత్తమాయస్యాస్తస్యాగి అనుత్తమాయాల
శుసమా యః పాశ్రీసమాయాదమయం త్యామాయాంస్వయంచరవ్యాజ
మయాంబంచరాంస్తరక చింతయకనళః వసతింరాత్రిం వసతిరాత్రివే
శ్చవారిత్వమరః ఆయాత్ పాశ్రీసయమాస || ఋతువర్జేంతః ప్రవిష్టేసతిత
స్యాంరా త్యాగ్రింసళస్తత్త్రీవరథవసతౌవాసమకరోదితి తాత్పర్యమ్.

ఆ || శ్లో || తంస్వనయానంతరసాన్నిధ్యగతం శ్రీత్యున్నయానంతరసా
అభ్యుదయానంతరసావధితముదానైషధప్రియానంతరసా ||

శ్యా || తమితి పద || తం-స్వనయానంతరసాన్నిధ్యగతం- శ్రీత్యున్నయా
యానంతరసా-అభ్యుదయా-అంతః-అసా-అధిత-ముదా-నైషధప్రియా
అనంతరసా || అన్వ || స్వనయానంతరసాన్నిధ్యగతంతరసానున్నయానంతం
శ్రీత్యుఅనంతరసాసానైషధప్రియాముదాంతఃఅభ్యుదయాఅధిత || అ
థః || స్వనయానంతరసాన్నిధ్యగతంస్వసీతి ప్రయోగానంతరమేవసామీ
ప్యంపాశ్రీప్తంతరసావేగేనకున్నయానం శ్రీరితహాయంతంసళం శ్రీత్యుద్య
ష్టాఅనంతరసా అనవసానశృం గారాది రసవిశేషోపేతా అసానైషధప్రి
యాఇయంసళభార్యా వమయంసముదానాన్వేఅతగిమగసిఅభ్యుదయా
రాజ్యలాభాదీఅధిగత్యవతీ || స్వబుద్ధికల్పితస్వయంవరవ్యాజేనసాన్ని
ధ్యగతంసళంశ్రీత్యుదమయంసననం దేతి తాత్పర్యమ్.

౩౦ || శ్లో || తన్నున్నాశీకేనసీయతత్త్వత్రసుముఖనాశీకేన |

కింహీనాశీకేనస్వకమితాకృత్తరిపుజనాశీకేన ||

శ్యా || తన్నున్నేషిపద || తన్నున్నా-అశీ-కేన-స్థీయతే- ఇతి- అత్ర- సు
ముఖనాశీకేన-౩౦-హీనాశీకేన-స్వకమితా- కృత్తరిపుజనాశీకేన || అన్వ || అ
త్రకేనస్థీయతేసుముఖనాశీకేన హీనాశీకేనకృత్తరిపుజనాశీకేన స్వకమితా
స్థీయతేకేనఇతిఅశీతన్నున్నా || అథః || అత్రశ్శేకేనస్థీయతేఇతిసాధారణ
ప్రశ్నః-సుముఖనాశీకేన నాశీకంకమలంసుష్టుముఖం సుముఖంనాశీకంయ
స్యతేనహీనాశీకేనఅసత్కరహీతేనకృత్తరిపుజనాశీకేనరిపుజనానామాశీ
పంక్తిః-తస్యాః కంఠిరఃకృత్త-చిన్నం అజశీకం యేనతేనస్వకమితాస్వ
నాయకేనస్థీయతే-ఇతిపిశేషప్రశ్నః-ఏవంప్రకారేణజ్ఞాతుంసఖిఅశీ తన్ను
న్నాతయాన్వేష్యాపీతా || ఋతుపర్లసారధ్యస్థితంసళమేవజానంత్యపిత

స్యాల్పశరీరతః సూపునశ్చ సఏవాన్యోచేతి సందిశా రాతం పరీక్ష్యోక్తే తు కా
మాకాంచన సఖం ప్రాణోత్ సాచన శుచిరసం ప్రాప్య కోసాం ధృతిః
త్వమస్తాకం దమయంత్యాః కాంతః కిమిష్టవతితతా ॥ హీనాభీకనవ్యశ
నసత్యమేవ వదేత్యభిప్రాయః ॥

౩౧॥ శ్లో॥ తం సారామానయతః పరీక్ష్య బహుధా గుణాభిరామానయతః॥

స్వజనగిరామానయతః స్వవయస్యావసతిమపి పరామానయతః॥
వ్యా॥ తమితి॥ పద॥ తం-సా-రామా-నయతః-పరీక్ష్య-బహుధా-గుణాభి-
రామాః-నయతః-స్వజనగి-రా-అమానయత-స్వవయస్యా-వసతిం-అపి-ప-
రాం-అనయత॥ అన్వ॥ యతో గుణాభిరామాః సతం సారామానయతో బహు
ధా పరీక్ష్య స్వజనగిరాలమానయత-పరాం స్వవయస్యావసతిమపి అనయత
అథః ॥ యతో యస్తాన్న శాత్ గుణాభిరామాః గుణైశ్చాద్యాదిభిరభిరా
మాః మనోజ్ఞైః సతం శుచం సారామాన్ భవ్యన్లోకాక్రాంతభయతః నిరీమాణై
తేతియావత్-బహుధా బహుప్రకారేణ పరీక్ష్యోక్త్య స్వజనగిరాదమయం
తీవచ సేన అమానయత ప్రాజితవతీ-సపరాం ఉత్కృష్టాం స్వవయస్యావస
తిమపి దమయంతీ గృహమపి ఆనయత ఆనీతవతీ ॥ పూర్వన్లోకాక్రాంతం
హుధా పరీక్ష్యన శ ఇతి నిశ్చిత్య దమయంతీ వాక్యేన సంపూజ్య తం సతం దమయం
తీ గృహమపి ఆనీతవతీ తాన్వ్యమ్.

౩౨॥ శ్లో॥ తరసైవాసావాసస్త్వాం వికృతిమహేర్వసస్సువాసావాసః ॥

స్థిరభావాసావాసస్త్విగ్ధశ్చారంస్తృపతివాసావాసః ॥
వ్యా॥ తర సేతి॥ పద॥ తర-సా-ఏవ-అసౌ-ఆస-స్త్వాం-వికృతిం-అహేః-ప-
స-సువాసాః-వాసః స్థిరభావా-సా-వాసః స్త్విగ్ధః-చ-అరం-స్త-స్తృపతి
వాసావాసః ॥ అన్వ॥ సువాసాః అసౌ అహేః వాసో వసక తరసైవ స్త్వాం వికృ
తిమాస-స్థిరభావాసావాస్త్విగ్ధస్త్వారం స్తృపతి వాసావాసో భూత్వా అరం స్త॥ అ
థః ॥ సువాసాః పూర్వమేవ శోభనవస్త్రం అసౌ సఖి అహే సర్వస్య వాసో
వస్త్రం వసక ఆచ్ఛాదయక తరసా వగే దైవ స్త్వాం స్వకీయాం వికృతిం వికా
రభావం సర్పదంశన జన్యత్యుత్పలక్షణం ఆసత్సక్తవాక్ స్థిరభావానిశ్చలస్వ
భావాసాదమయంతీ వా-వాశబ్దః సముచ్చయే స్త్విగ్ధః స్నేహాయుక్తః ససఖ
శ్చస్తృపతి వాసావాసో భూత్వా స్తృపతి వాసాం భీమరాజగృహం తస్మి క ఆవాసో
యస్య సఃస్తృపతి వాసావాసస్త్వే అరం స్తక్రిడితవాక్ ॥ పూర్వోక్తం సర్పవా
క్యం స్తరక తద్దత్తం వస్త్రం వసానో నభః తద్దంశనజాతం వికారభావం విము
క్త్య పూర్వవదతి మనోహరం వపుః ప్రాప్య రాజభవనం ప్రవిశ్య దమయతి॥

త్యాసమాసస్మహంక్రీడితవానితి తాత్పర్యమ్.

౩౩॥ శ్లో॥ నృపధామనిశాంతేనవ్యతీత్యభైమిసమాగమనిశాంతేన ।

ద్విషతామనిశాంతేనశ్వశురోదృష్టశ్చిత్తోత్తమనిశాంతేన ॥

వ్యా॥ నృపేతి॥ పద॥ నృపధామని- శాంతేన-వ్యతీత్య-భైమిసమాగమని
శాంతేన-ద్విషతాంతానిశాంతేన-శ్వశురో-దృష్టః- శ్చిత్తోత్తమనిశాంతేన ॥

అన్వ ॥ ద్విషతామనిశాంతేన శ్చిత్తోత్తమనిశాంతేన శాంతేనభైమిసమాగ
మనిశాంతేనృపధామనిశ్వశురోదృష్టః ॥ అథః ద్విషతాంతామనిశాంతేన
సదామృత్యుభూతేన - అంతోనాశోద్వయోమృత్యు రిత్య

మరక్ష శ్చిత్తోత్తమనిశాంతేననిశాంతం అంతః పురంశ్చితం ఉత్తమంని
శాంతంయేన- తేనసంప్రాప్తదమయంతీ నికేతనేతియావత్- శాంతేన

శాంతిగుణయుక్తేన తేననలేన భైమిసమాగమనిశాదమయంతీ సమాగమ
రాత్రింవ్యతీత్య అన్యేద్యుః పాతరేవనృప ధామనిరాజవేశ్మనిశ్వశురోభి

మరాజః దృష్టః దదృశే ॥ నళస్తుప్రియయాసహితోరాత్రింవ్యతీత్యతదనంత
రదివసే రాజభవనస్థితంశ్వశురంప్రియయాసహస మాగత్యదృష్టవానితి తా-

౩౪॥ శ్లో॥ ధృతజడిమానేహసీద్భతుపర్ణోన్మిప్రదృశ్యమానేహసీ ।

ఆత్మసమానేహసీదభిపూజైర్నన్నళోరమానేహసీ ॥

వ్యా॥ ధృతేతి॥ పద॥ ధృతజడిమా-న-ఇహ-అసీత్- ఋతుపరాణఃఅస్మిన్-
ప్రదృశ్యమానేహసీ ఆత్మసమానే- అహసీత్ - అభిపూజ్య- ఏనం-నళోరి

మానేహసీ ॥ అ॥ ఆత్మసమానేఅస్మిన్న శేషహప్రదృశ్యమానేనతిహసీఋతు
పరాణః ధృతజడిమానాసీత్ - అరిమానేహసీనళశ్చఏనమభిపూజ్యఅహసీత్

అథః॥ ఆత్మసమానేఆత్మతుల్యేఅస్మిన్న శేషహనృపధామిప్రదృశ్యమానే
ప్రేక్షమాణేసతిహసీహసవాన్ ఋతుపరాణఃధృతజడిమాజడిమాజాడ్యం

ధృతంజడిమాయేనసఃపృతజాడ్యోనాభవత్ సానందవాసీదిభ్యర్థః- పశ్చా
త్ అరిమానేహసీ అరిణాంమానంగర్వంఈహంజేష్టాంచఅనితుంజేపుంశీ

లంయస్యనళశ్చ ఏనమృతుపరాణంఅభిపూజ్యూజయిత్వాఅహసీత్ విస్మ
ష్టవాన్ ॥ నృపధామనృపస్థితఋతుపర్ణఆత్మతుల్యేనశేడయన్త్యాసమాప్ర

దృశ్యమానేసతిలజ్ఞాంవిహాయసంతుష్టవీవాసీత్ నళశ్చ ఋతుపర్ణమభిపూ
జ్యఆత్మనగరంప్రతివిస్మవవానితి తాత్పర్యమ్-

౩౫॥ శ్లో॥ సాసుసమాసామాససైస్వరమిహపురేనళోయమాసామాస

స్త్రిణామాసామాసశ్రమమునానాయుసుముఖమాసామాసః॥

వ్యా॥ సేతి॥ పద॥ సాసుసమాసామాసః-సైస్వరం-ఇహ-పురేనళః-అ

యం-ఆసామాస-స్త్రీణాం-ఆస-ఆస-త్రయం-అమునా-అనాయి-సుముఖ
 మాసామాసః॥ అన్వ॥ సాసుసమాసామాసోయన్నభిజహపురైస్వైరంతసా
 మాస ఆసాంస్త్రీణాంత్రయంచాగ-సుముఖమాసాలమునామాసోనాయి॥
 అర్థః॥ సాసుసమాసామాసాలసుసమాభార్యతస్యాస్సామప్రియ భాషణంతే
 ససహవర్తత ఇతి సాసుసమాసామాసోయన్నభిజహపురైః త్రైభువుర్యం
 సైవైరంతయ ఖేష్టం ఆసామాస అవనదిత్యర్థః ఆసాంస్త్రీణాం దమయంతి జన
 న్యాదీనాంత్రయంచదుహీశ్చైతేజనితంషునాదునిభిమానచ-అసుక్షేపణే- క్ష
 శమపాకారైశ్చర్థః-అమునాయిముఖమాసా-మాసిచంద్రమాసి- మాసామా-
 సనిశాక రావితీవై జయంతీముఖమేవమాసిభోధనోముఖమాయస్యసఃసుము
 ఖమాఃతేనసుముఖమాసామాసఃత్రింశద్రాత్రంతనాయిస్తే- నభిః తత్రపు
 రైదమయంతీబంధుస్త్రీణాన్ప్రేక్ష్యజంక్షణంధిరస్యస్త్రియభాషణ్యాదమయ
 న్త్రాయసహతత్రపురైమాసమాత్రమవనదితితాత్పర్యమ్॥

౩౬॥ శ్లో॥ అథమహదారాజతయాచమ్యాస్వపురన్వశస్తదారాజితయా॥

సాసిగదారాజితయాపుషరమశ్యభాదుదారాజితయా॥

వ్యా॥ అథేతి॥ ప॥ అథ-మహత్-ఆర-అజితయా-చమ్యా-స్వపురం- నభిః-
 తదా-రాజితయా-సాసిగదారాజితయా-పుషరం-అపి- అభ్యధాత్- ఉ
 దారాజితయా॥ అన్వయః॥ అథసాసిగదారాజితయాలజితయా రాజితయా
 చమ్యాతదాసనభిమహత్ స్వపురంతర- ఉదారాజితయా పుష్కరమశ్యభ్య
 ధాత్॥ అర్థః॥ అథఅనంతరంసాసిగదారాజితయాలసిభిక్ష్యగదాముద్గరఃఅసి
 నాంగదానాంచరాజిసమూహాంతస్యభావఃసాసిగదారాజితాయాలజి
 తయాశత్రుభిరజితపూర్వయా రాజితయాదీపితయాచమ్యాసేనయాసహత
 దాసనభిమహత్ విశాలంస్వపురంస్వరాజధానీంతరప్రాప్తవాఉదారా
 జితయాఉత్కృష్టయుద్ధభావేనపుష్కరంరాజ్యాపహరిణమపిఅభ్యధాత్-యు
 ధాయఅభిహితవా౬॥ నానావిధాయుధవత్సాదీప్యమాసయామహత్యాసే
 నయాసహనభిఃస్వరాజధానీంప్రవిశ్యయుద్ధాయపుష్కరమాజుహవచేతితా
 ౩౭॥ శ్లో॥ మయినానామాయాసిత్వయామనోనాత్రమానినామాయాసి॥

ధన్వవనామాయాసిన్యాతామాలంకృతేతినామాయాసి॥

వ్యా॥ మయితి॥ పద॥ మయి-నానామాయా-అసి-త్వయా-మనః-న-అత్ర-
 మానినాంతయాసి-ధన్వవనామాయ-అసి-ద్యూతాయ-అలం-కృ-తేతనాం
 ఆయాసి॥ అన్వ॥ హేపుష్కరత్వయామయినానామాయాలసి అత్రమానినాం
 మనోనాయాసిధన్వవనామాయాలమసివాద్యూతాయాలమసివాపితయాః॥

కృతేతనామాంశాని॥ అర్థం॥ హేతువుల తత్వమునానామాంశాని
 ధవంచనానిశీషా-అత్రానిస్మిష్టమయేమానినా మభిమానవతాంశాని
 యానితయాసంక్షేపతన్వక్తమాంశానితన్మథవతి-వరజనితాగోపయోగే
 మానినామ్యనోనవ్యతతత్వార్థం-ధవననామాంశాలపసికిమిథ్యధ్యాహారః
 యుద్ధేవాపస్యావనామాంశధనుఃసజ్జీకర్తృలంఘనమగ్ధోసివా-ద్యూతాయ
 వాపూర్వదురోదరాయ వాలలమసిపతయోరుభయోపక్షయోఃకస్తిన్వక్షేను
 ద్ధిమాంశానితయోర్మధ్యకుత్రబద్ధిమాగచ్ఛసీత్యర్థం-యాపాణేతాబ్జాన్వ
 త్తీలః॥ హేతువుల తత్వమునానామాంశాకృతతథాపిఅస్తాకమృ
 నోక్తిష్టంజిదానింయుద్ధాయవాద్యూతాయరా సమగ్ధోసితయోః కృబద్ధి
 ప్రతిపద్యసేతత్పరిగృహణేతిపుష్క-రప్రసరినశ్చదవాదేతితాత్పర్యం॥

౩౦॥ శ్లో॥ ఇత్యుక్తం దేవనతఃసోభ్యతాభవత్పుష్క-రప్రసరమాదేవనతః॥
 యేనసనిధిదేవనతఃపురానశేష్యమిమపిప్రసేదేవనతః॥
 వ్యా॥ ఇతీతి॥ పద॥ ఇతి-ఉక్తః-దేవనతః-సః-అథీ-అభవత్-పుష్కరః-ప్రమా
 దేలవనతః-యేన-సః-నిధిదే-అవనతః-పురా-అవనేః శ్రమం-అపి-ప్రసేదే-
 వనతః॥ అన్వ॥ ఇతిఉక్తఃపుష్కరఃప్రమాదేలవనతఃదేవనతఃఅర్థభవత్ యేన
 సనళిపురాఅవనేఅవనతః నిధిదే-వనతఃశ్రమమపిప్రసేదే॥ అర్థం॥ ఇతియ్య
 తాయుద్ధంవాగృహణేతిసశ్చేఉక్తఃసపుష్కరఃప్రమాదేఅపాదేఅవనతః
 పతితస్యదేవనతఃదేవనమ్మూలతన్వత్పంచమిఅర్థభవత్ ప్రయోజ
 నాకాంక్ష్యభవత్ యేనదేవనసనళిపురాపూర్వంఅవనేభూమేఅవనతః
 రక్షణాద్విభిదేభిన్నఃరాజ్యహరింప్రాప్తశ్చార్థం-వనకఃకాననాత్అపాదా
 నేలధవానప్రస్యథేతసిత్-వనేత్యర్థం-మద్యావనతః వనంప్రాప్యేతిల్య
 భ్నోపేపంచమి-శ్రమమపిప్రసేదేవనేభవమపిప్రాప్తవాక్॥ ద్యూతాయుద్ధం
 వాగ్రహణేత్యుక్తఃపుష్కరోదేవనమపేక్షితవాక్అక్షవిద్యామజానానోసళః
 యేనపురానాజ్యాన్భిష్టవశేశ్రమమపిప్రసేదేతద్దేవనమైచ్చతితాత్పర్యం
 ౩౧॥ శ్లో॥ సచరాజాయతలేనద్యూతేనుపణేజితోవ్యజాయతలేన॥

నిర్వాజాయతలేనత్యక్తశ్చాగస్సుగతరజాయత లేన॥
 వ్యా॥ సఇతి॥ పద॥ స-చ-రాజా-అయతలేన-ద్యూతే-అనుపణే-జితః-
 వ్యజాయత-లేన-నిర్వాజాయత లేన-త్యక్తః,చ,ఆగస్సు,గతరజాః, అత
 లే,న॥ అన్వ॥ సరాజాయతలేనద్యూతేఅయతత, పశ్యత్నిర్వాజాయతలే
 నఅయతలేనజితఃవ్యజాయత-లేనత్యక్తశ్చతథాహితరజాఃఆగస్సునయత
 లే॥ అర్థం॥ సరాజాపుష్కరం, అనుపణేఅనుప్రాణఃపణోయస్మత్స్థితిద్యూతే

దేవసేతియతతయస్సంకృతవాక్, సహజేనిర్వాణాయశలేవిర్వాణజః
 ఛలరహితః ఆయుః పరాగమ్యైర్వాణాయేనతతప్రభుతః తేనతయతేన
 శుభావహవిధివ్యాప్తేనతేనోతేనోజిహ్వజాయతబభూవ. తేనసశేనత్యక్త
 శ్చముక్తశ్చ, వధేకతః స్వేనతేనశేనకృపయముక్తతర్థతథాహితరజాః
 గతిక్రొధః పురుషః ఆస్మత్పరః శాశ్వతయతశ్చయత్సంనకరోతి ప్రాణప
 ణేద్యుతేనశేనపరాజితః పుష-రశ్యపయముక్తశ్చితాత్పర్యమ్॥

రంగశ్లో॥ అయిభవనేత్రాయస్వస్వపురంపుష-రముద. జనేత్రాయస్వ
 యుతబలనేత్రాయస్వస్నేహాయపురాస్తరమితనేత్రాయస్వః

వ్యా॥ అయి॥ పద॥ అయి, భవనే, త్రాయస్వ, స్వపురం, పుష-ర, ము
 దం, జనే, త్రై, అయస్వ, యుతబలనేత్రాయస్వ, స్నేహాయ, పురా, స్తర, మి
 తనేత్రాయ, స్వ॥ అస్వ॥ హేయుతబలనేత్రాయస్వతయపుష-రశవనే స్వ
 పురంత్రాయస్వత్రైదనేపురాస్తరముదఅయస్వరమితనేత్రాయస్నేహాయ
 స్వ॥ అర్థః॥ హేయుతబలనేత్రాయస్వబలోహస్త్యాదితన్నయంశేపు బలనే
 తంశేనహపతయితియంతిథాకయశిస్వంపుత్రమిత్రకళత్రానిబలనేతా
 రశ్యతయశ్యస్వాశ్యయుతాశిసంయుక్తాబలనేత్రాయస్వాదేనత్రైసంబు
 ధ్ధిహేయుతబలనేత్రాయస్వతయపుష-రతయిత్యాభిముఖ్యకరణే అవ్య
 య, భవనేత్రాసాదేస్థిశ్వేతిశేషః స్వపురంస్వనగరంత్రాయస్వ పాలయ
 స్వత్రైదనేతిస్థిజనేయియాశియావత్-పురాస్తరూర్వమివస్త ఇవాశేక
 ఘోర్వవిత్యర్థః, ముదంప్రీతింఅయస్వతయతాపాపుషి, మితంస్నేహా
 సహితంనేత్రంరక్షసంయస్వతస్నేరమితనేత్రాయనేత్రకళేన చర్మనము
 చ్యతేస్నేహసహితంరక్షసంయస్వతస్నేహాయసహాధ్యాయస్వభవా
 సహేయపుష-రత్వేయంసంస్వస్వగృహీత్వాస్వభవసంప్రప్యసిద్ధీయం
 నగరంపరిపాలయతిగరంకోసంపిహయస్తార్వసత్సిద్ధ్యాధవేవేతి పుష్ట
 రంత్రైతనశ్శతవాశేతితాత్పర్యమ్॥

రంగశ్లో॥ హరిః పవనయమానస్యస్వబలాదిశిశులయతోనునయమానస్య
 స్నేహసంయమానస్యసంతిచయాయుషుష-రస్సంయమానస్య॥

వ్యా॥ హరిః॥ పద॥ హరిపవనయమాన్ అస్య-స్వబలాత్-ఇతియత
 అనునయమానస్య స్నేహసం-అనుమానస్య-ప్రసాదిం-అయత్-పుష-రః
 సనయమానస్య॥ అ॥ స్వబలాత్ హరిపవనయమాన్ ఇతిఅనునయ
 మానస్య-స్నేహసంయమానస్యసనయమానస్యాశ్చపుష-రఃప్రపాతియ
 తే॥ అర్థః॥ స్వబలాత్స్వసామర్థ్యాత్ హరిపవనయమాన్ ఇంద్రవాయుయ

మాజులయితః సదృశీకుర్వ్యః
 తఃస్నేహాకసాహార్దాకాయమ
 సాతస్యలస్యవత్సప్తమర-రః ప్రణతిప్రణామంత యాత అకరోత్ ॥ అపకా
 రిణంశాసితం సమగ్ధాపి కృపయాముక్త్వా అనునయంకుర్వతఃస్నేహాయుక్త
 సప్తమర-రః ప్రణామమకరోతి తితాత్ప్ర్యమ్.

౪౨॥ వాక్ ॥ అసేనానాశస్యాశ్రితవస్సలతేస్తుచేతనానాశస్యా ।

పూరితనానాశస్యాస్తోకయశోభిః దాసినానాశస్యానిః ॥

వాక్ ॥ అశీతి ॥ పద ॥ అసేనానాశస్య-అశ్రితవత్సల-తే-అస్తు-చేతనా-న
 అశస్యా-పూరితనానాశస్య అస్తోకయశోభిః-కదాశి-న-అనాశః-సాః ॥ అ
 వ్యయః ॥ హేతవత్సలఅస్తోకయశోభిః పూరితనానాశస్యఅసేనానా
 శస్యతేచేతనాలశస్యావాస్తు-కందకదాశిత్వంతయాశోసస్యాః ॥ అథకః ॥ సశం
 వ్రతిపుమర-రవాక్యం ॥ హేతవత్సలహేతవత్సలగతస్మిగ్ధఅస్తోకయశోభిః
 అనల్పాభిఃకీకాభిః పూరితనానాశస్యవత్సల-తనకలదిగంతరస్యఅసేనా
 నాశస్యశత్రు-సేనానాశకరస్యతేచేతనాబుద్ధిఃఅశస్యావాస్తుత్యా నాస్తు
 నభవతుస్తుత్యైవభవత్సప్తమర-రందకదాపికదాచిదశిత్వంతయాశోసస్యాః
 శాశిచ్చా సాయస్యవత్సలతేనానాశశత్రుః ॥ విభవేనత్యపివిభవేత్స-రవ
 భూయాఇత్యర్థః-రాజ్యైంహ్యాయంభవః ॥ యథోక్తమ్రామకాశ్య-త్యప్తి
 యోగఃపరిణాపిసమహిమ్నామహియసామ్ । పూర్ణశ్చ-ద్రోదయాకాం
 జీవప్రాంతోద్రుమనశ్చకృతి ॥ అగ్రతానాంఅస్మదాచీనంవత్సలవత్సలవబు
 ద్ధిఃస్తుత్యాగవత్సప్తమర-రవత్సమపిసశంభవత్సప్తమర-రః నానందమాశ
 కాసేతితాత్ప్ర్యమ్-

౪౩॥ వాక్ ॥ ఇతిసననామనశస్యశీతోఽఘ్రిపుల్లవక్త్రనామనశస్య ॥

శత్రుశామనశస్యప్రయయావసమోబలేననామనశస్య ॥

వాక్ ॥ ఇతీతి ॥ పద ॥ ఇతి-స-ననామ-నశస్య-శీతో-అఘ్రి-పుల్లవక్త్ర-
 నామనశస్య-శత్రుశాం అనలస్య-ప్రయయా-వసవ-బలేన-నామ-నశస్య
 అవ్య ॥ సశస్యబలేనసంవిషీతః సపుమర-రః పుల్లవక్త్రనామనశస్యశత్రుశాం
 శామనలస్యనశస్యం ఘ్రిఇతి నామప్రయయావసామ్ ॥ అథకః ॥ సశస్యన
 శోనామసుషిరత్వంవిశేషః తస్యబలేనశక్త్యాసవః ॥ ఇతిసననామనశస్యశీతో
 కల్పఇత్యర్థః ॥ శీతోఃసంతుష్టః సపుమర-రః పుల్లవక్త్రనామనశస్యపుల్లంపికేసి
 తంపక్త్రనామవక్త్రనామధేయ సశంకమలంయస్యశీతసేవవదనవ్యాజప
 ద్మస్యేత్యర్థః-శత్రుశామనభిసులనాంఅనలస్యంశయోరభేదః ॥ అశశభూ

తస్యనశస్యనిషధరాజస్యస్మృతిచరణౌభితి ఉక్త్వానరామ ప్రణామంచ
క్రే-ప్రయయాచనామస్వదేశమపగతవాంశ్చరామ- నామప్రసిద్ధౌ॥ పుష్క-
రః అసితనాశకస్యాపిస్వస్తిస్మృ పాంతుర్వితానశస్యపాంచయోః ప్రణ
వ్యస్వపురంజగామేతితాత్పర్యమ్-

౪౪॥ శ్లో॥ ముదమమునాము కైవపాప్రసరాజ్యన్యహేత్తనాము కైవ ।

దృతనానాము కైవపాప్రశాసినశేనవిఘటనాము కైవ ॥

వ్యా॥ ముదమితి॥ పద॥ ముదం-అమునా-ము కైవ-పాప్ర-సః-రాజ్యం - మ
హేత్తనాం-ఉ కైవ-దృతనానాము కైవ-పాప్రశాసిన-శేన-విఘటనాముక్-తే
న॥ అ॥ సోఅమునాము కైవ ముదంపాప్ర-మహేత్తనాము కైవ-దృతనానాము
కైవ-తేన-శేనవిఘటనాముక్ రాజ్యంపాప్రశాసి ॥ అర్థః సపుష్కరంజగతిమునా
ము కైవ-అనేన-మోచనేనము కైవ-కేతిభావేనస్థా సహపుష్కరంగృహీత్వాధర్మ
బుద్ధ్యాముమోచైత్యర్థః॥ ముదంపాప్ర-పాప్ర-ప్రవాక్-మహేత్త
నాం-పండితానాం-ఉ కైవ-కథితేన-సశోధామికః॥ చునస్వీయహేత్తాచేతిమ
హేత్తభిః-స్తుతేనేత్యర్థః॥ ఉ కైవ-సేతికమణిస్థా- మహేత్తనామితకతారిని
స్థా-దృతనానాము కైవ-దృతానానాముక్తా-మాక్తికానియేన-తేన-శేనవిఘట
నాముక్ శత్రుజనితవిరోధవనికతమిత్యర్థః॥ రాజ్య-రాష్ట్రం పాప్రశాసి ప్ర
శాసితం॥ పుష్కర-అత్త-మోచనేన-ప్రకాశం-ప్రీతోభూత్-మహేత్తభిః-స్తుతేన
న-శేవాపివిఘటంకటకం-రాజ్యం-ప్రశాసితమితితాత్పర్యమ్-

౪౫॥ శ్లో॥ అరిసంహారిస్యనిషేధశుచాంపదమాపదమాప

దమాపదమా । సుఖదంపజనాయయ్యైవైవహ

రియతమాయతమాయతమాయతమా ॥

వ్యా॥ అరితి॥ పద॥ అరి-సంహారి-అస్య-పనేధ-శుచాం-పదం-ఆపద-ఆ
పతే-అమా-అపదమా-సుఖదం-చ- జనాయ-యథా-వీత-శూరిం-యతమా-
యతమాయ-తం-ఆయత-మా॥ త్రిస్వయం॥ అస్యనశస్యనిషధరా-అపదమా-అరి
సంహారిః పనేధుచాపదం అసత్ యతమాయతమాయతమా-అసత్త
దంతంహరింయథామాతయత॥ అ॥ అస్యనశస్యఅమావీక్ష్మీకా-అపదమాద
మోదండు-అపగతోదమోయస్యాస్మాత్పదమాశేమా-శేదమయితమశే-క్త
త్యర్థః॥ అరి-సంహారిః శత్రుసహూహంపనేధు-అరి-జ్యేష్ఠశుచాం శౌకానాం-ప
దం-స్థానభూతం-ఆపదం-విచద- ఆసత్-పాప్ర-వత్-కేన-చ-యత-మా-యత-మా-య
మా-యావం-ప-నాయ-తా-ఉ-ప-సం-హృ-తా-మా-యా-య-స్య-సం-యత-మా-య-మా
యా-ర-హి-త-ఇ-త్యర్థః॥ త-స్తా-త్త-మ-ప్ర-త్య-సః- అతిశయేన-యత-మా-య-య-త

మాయతమతస్మై జనాయమునిజనామైశ్వర్యం, సుఖదంత్రమరక్షణాద
నాసుఖప్రదంతంనశంహరియథాజనాధక నమివమాశ్రీతయితప్రాప్తాన
శస్యశత్రవః గతశ్రీకాభూత్వాతత్త్వంతంశోకస్తానభూతారవిసంజగ్ముః, సు
జనాయసుఖకరంతంనశంశ్రీహరిమివప్రపేదకృతితాత్పర్యమ్,
౪౬॥ శ్లో॥ పురేవనైవధేనపుర్యతాయతాయతాయతా ।

సదాయమున్న హరిమహరిమహరిమహరి స్తనంపదమ్ ॥

వ్యా॥ పురే॥ పద॥ పురా, కవ, నైవధేన, పురీ, అతాయతే. అయతాయ
తా, సదా, అయం, ఉన్న హరి, మహరిమహరి, అహస్త, సంపదం ॥ అన్వయః నై
వధేనయతాయతాపురీపురేవ అతాయతే అయమున్న హరి మహరిమహరిం
సంపదంత్రహస్త ॥ అధః॥ ॥ నైవధేననిషధరాజేనతాయతాయతా అత్యంత
అయతాఅకవాతయః అధాగమః ఆయతశ్చ సావాయశ్చ తస్యబావః ఆ
యతాయతాసాయస్యాంపుర్యాంసా ఆయతాయతానన్యధాధాగమా,
అర్హత్యచ్, పురీరాజధానీపురేవపూర్వమివఅతాయత, తమసేస్తారణ్య
స్తాశ్చర్తణిజ్ఞాయథాపూర్వంనశేనవిస్తారితేత్యధః- ఉన్న హరి ఉద్గత తేజాః
అయన్నశేనదాసర్వదామహరిమహరిమహరి ఉన్న హరి మహరిమహరి
మహరిమహరిసంయస్యామస్తీలిసామహరిమహరితాంసంపదం ఆధ్యుదయంత
హస్తపాప్రవాణ ॥ సాపురీపూర్వమివనశేనసమృద్ధవిభవాభూతే అయం
నశస్తీజిన్యోహూత్వామహరిత్యవసంయక్తాంసంపదం ప్రాప్తవాసితా॥

కృతిసుబోధినీటికానహితే నళింబయేచతుర్థక ఆశ్వాసః

సమాప్త్యయః ౧౧౪ః

